

RUOTSIN ITÄ-INTIAN KAUPPAKOMPPANIAN ENTITEETIT 1731–1799

Helsingin Yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Filosofian, historian ja taiteiden
tutkimuksen osasto

Pro gradu -tutkielma

Suomen ja Pohjoismaiden
historia

26.4.2018

Esa Ruotsalainen

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen osasto	
Tekijä – Författare – Author Esa Ruotsalainen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title RUOTSIN ITÄ-INTIAN KAUPPAKOMPANIAN ENTITEETIT 1731–1799			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen ja Pohjoismaiden historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2018	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 82 sivua + 3 liitetietokantaa.	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielma tarkastelee Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian (<i>Svenska Ost-Indiska Compagniet</i>, 1731–1813) mielletyn yhteisöentiteetin luonnetta 1700-luvulla erityisesti sille myönnettyjen privilegeiden, pamflettikeskustelun ja sanomalehtinäkyvyyden valossa. Tarkoitus on arvioida aikalaiskäsityksiä komppanian entiteetin rajojen selkeydestä suhteessa muuhun yhteiskuntaan ja komppanian mieltämistä sosiaaliseen tai rationaaliseen pohjautuvana yhteisönä. Työssä on sovellettu laadullista metodologiaa tekstianalyysiin ja numeraalisiin taulukoinnein tuettuna. Eri lähderyhmistä tehtyjä tulkintoja arvioidaan suhteessa toisiinsa.</p> <p>Komppanian entiteetti näyttäytyy tutkielmassa nykykirjallisuudessa esitettyä vähemmän muusta yhteiskunnasta erilleen nousevana, varsinkin 1730–1750-luvuilla. Aikalaisten esitetään mieltäneen komppania johtohenkilöihinsä palautettavissa olevana paikallisena elinkeinona göteborgilaisille ja osana privilegioin säädeltyä traditionaalista yhteiskuntaa. Aikalaisten ei katsota tehneen erityistä rajaa komppanian juridisen raamin sisä- tai ulkopuolella olevien asioiden välille. Itä-Intian kaupan parissa työskentely tavallisena meri- tai varastomiehenäkin nousi kirkollisten kuulutusten perusteella osin määrittämään yksilöä tavalla, joka rinnasti komppanian ennemmin valtion instituutioihin kuin liikeyrityksiin. Komppanialla juridisena henkilönä ja organisaatiotaamina ei tässä kehityksessä näytä olleen erityistä merkitystä.</p> <p>1746–1753 komppanian organisatorisissa rakenteissa tapahtuneiden muutosten esitetään tulleen komppanian ulkopuolelta, kruununhallinnon ja tukholmalaisien suurporvareiden tavoitteita palvellen, ei komppanian sisäisenä evoluutiona rationaaliseksi yhtiöentiteetiksi. Kilpailun osallisuudesta Itä-Intian kauppaan katsotaan omanneen myös maantieteellisen ulottuvuuden Göteborgin ja keskusvaltaa edustaneen Tukholman välisenä valtakilpailuna, joka näkyi komppanian laivoihin liittyneen uutisoinnin rakenteissa. Göteborgin laivuriliikenteen analyysiin (1755–1756) perustuen esitetään komppanian teetä myydyin mahdollisesti ohi huutokauppojen, joka rikkoisi komppanian ja sen palveleman teen salakauppaliiketoiminnan rajaa toiminnallisesti kytkemällä komppanian suoraan teen salakaupan ketjuihin.</p> <p>1780–1790-luvuilla komppanian entiteetin ilmenemisessä on lehdistöaineistossa havaittavissa muutostrendejä, jotka voivat viitata uudenlaisen, mahdollisesti rationaalisemman yhtiöentiteetin suuntaan tapahtuvaan kehitykseen. Samaan aikaan on kuitenkin edelleen tunnistettavissa traditionaalisia ajatusrakenteita komppanian palautumisesta omistajiinsa ja sen antamien yksilöä määrittävien merkitysten rajautumisesta ylemmillä organisatorisilla hierarkiatasoilla työskennelleisiin ryhmiin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Kauppakomppania, Ruotsi, 1700-luku, entiteetti, yritysidentiteetti, tee, salakuljetus, privilegio, sanomalehdet, kiltä.			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited E-thesis (https://ethesis.helsinki.fi/)			
Muuta tietoa – Övriga uppgifter – Additional information <p>Työn osana on laadittu kolme tietokantaa (komppaniaan liittyvistä teksteistä sanomalehdissä 1731–1807, laivuriliikenteestä Göteborgissa 1755–1756 ja kirkollisista kuulutuksista Göteborgissa 1750, 1754 ja 1765), joista lisätietoja tutkielman liitteenä.</p>			

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSAIHE	1
1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET, KÄSITTEET, LÄHTEET JA METODIT	2
1.3 AIKAISEMPI TUTKIMUS	6
2 KOMPPANIAN JOHTAMINEN ULKOA JA SISÄLTÄ	10
2.1 PRIVILEGIOT ULKOA ANNETTUNA YHTIÖJÄRJESTYKSENÄ	10
2.2 SUKUYHTYMÄÄ MUISTUTTAVA JOHTAJISTO JA REKRYTOINNIT	16
2.3 SIDOTTUUN OMAAN PÄÄOMAAN SIIRTYMINEN 1753 – PAINE ULKOA	22
2.4 KOMPPANIAN JATKUVUUDEN LUONNEHDINNAT MUUTOSVAIHEISSA	28
2.5 SALAKULJETUS JA TEEN MYYNTI OHI HUUTOKAUPPOJEN	32
3 KOMPPANIAN NÄKYMINEN JA KOKEMINEN SEN ULKOPUOLELLA	38
3.1 KOMPPANIAN MUOTO VARHAISESSA PAMFLETTIDEBATISSA 1731–1734	38
3.2 KOMPPANIA SANOMALEHDISSÄ	50
3.3 KOMPPANIA KIRKOLLISISSA ILMOITUKSISSA	58
3.4 VAHTIMESTARI GULLSTJERNAN TAPAUS	65
4 JOHTOPÄÄTÖKSET	69
LÄHTEET, KIRJALLISUUS, LIITTEET	72

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND
Holger Frykenstedts stipendiefond

Holger Frykenstedts stipendiefond har understött
den här avhandlingen.

1 JOHDANTO

1.1 TUTKIMUSAIHE

1600–1700-lukujen varhaismodernien osakeyhtiöiden katsotaan olleen ensimmäisiä kapitalistisia organisaatioita, joille muodostui yksittäisiin omistajiinsa palauttamattomissa oleva yhtiö-identiteetti. Lisäksi näitä yhtiöitä erotti varhaisemmista elinkeinoyhtymistä niiden pääomien erillisyys osakkaidensa varoista ja veloista, sekä kyky olla sopimusten osapuolena eli juridinen henkilöllisyys. Tällaisena entiteettinä esitetään tutkimuskirjallisuudessa usein myös 1731–1813 toiminut Ruotsin Itä-Intian kauppakomppania. Haastan käsitystä tässä tutkielmassa esittäen monien aikalaisten hahmottaneen komppanian enemmän traditionaalisenä julkisena instituutiona kuin modernina yksityisenä yhtiönä. Niiden muutosten, joita komppanian pääomarakenteessa ja hallinnossa 1746–1753 tehtiin, esitän tulleen pääosin sen ulkopuolelta annettuina, ei sisäisen kehityksen myötä tapahtuneena organisaatiomuotojen evoluutiona. Göteborgin satamassa käyneiden brittiläivureiden ajallisen ja määrällisen vaihtelun valossa asetan kyseenalaiseksi myös komppanian juridisen rajan pitävyyden suhteessa sen palvelemaan teen salakauppaliiketoimintaan.

Yhteisön entiteetti on aina kuviteltu, ei koettu tai välittömästi havaittu samalla tapaa kuin luonnollisen yksilön. Osakeyhtiötä – juridista ja organisatorista entiteettiä, jolla on kyky koota yhteen pieniä pääomia rahoittamaan suuria hankkeita ja pysyä toiminnassa yli kuolevaisten ihmissukupolvien – on pidetty erityisenä länsi-eurooppalaisena innovaationa.¹ Sen on jopa esitetty olleen yksi lännen nousun taustatekijöistä.² Tästä jälkimaailman varhaisissa osakeyhtiöissä mieltämästä erityislaatuisuudesta johtuen ei ole samantekevää, miten eri tavoin suhteessa aikalaisiin kuvittelemme menneisyyden entiteettejä. Katson erityisesti talous- ja oikeushistoriallisen tutkimuksen, joissa pelkistetyillä käsitteillä on usein yleistä historiaa keskeisempi merkitys narratiivien rakentamisessa, hyötyvän myös niiden testaamisesta. Tälle on erityistä tarvetta, jos ammennamme niistä näkökulmia tai toimenpidesuosituksia oman aikamme kysymyksiin.³

¹ Harris 2009, 606: "The corporation ended up as a uniquely European institution that did not migrate until the era of European colonization." Jensen & Meckling 1976, 357: "The publicly held business corporation is an awesome social innovation."

² Ferguson 2011, 70: "Hollantilaisten vuonna 1602 perustettu Itä-Intian kauppayhtiö [...] olivat ensimmäiset aidot kapitalistiset yhtiöt [...]. Idässä ei syntynyt mitään näiden hämmästyttävien dynaamisten instituutioiden kaltaista."

³ Åberg 1990, 108, rinnasti Ruotsin komppaniaa suhteessa 1700-luvun Ruotsiin 1990-luvun suuryhtiöihin suhteessa silloisiin kehitysmaihiin. Seth 2012, 221-222, alleviivaa samankaltaisuuksia Englannin komppanian ja tämän päivän yhtiöiden väärinkäytöksissä ja yhteiskunnan suhtautumisessa niihin.

1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSI, KÄSITTEET, LÄHTEET JA METODIT

TUTKIMUSKYSYMYKSI

Ruotsin Itä-Intian kauppakomppania voidaan esittää maan urauurtavana yhtiönä ja ensimmäisenä todellisena osakeyhtiönä.⁴ Molempia se epäilemättä myös oli, mutta millaisena entiteettinä komppanian voidaan arvioida säilyneiden lähteiden valossa näyttäytyneen aikalaisille, erityisesti suhteessa sitä ympäröineeseen yhteiskuntaan? Tekivätkö aikalaiset eroa komppanian ja perinteisemmin tavoin järjestettyjen elinkeinojen tai liiketoimien välille ja käsitettiinkö näitä eroja ehkä eri tavoin komppanian palveluksessa olleiden ja sitä ulkopuolelta havainnoinneiden välillä?

KÄSITTEET

Kielitoimiston sanakirja määrittelee **entiteetin**: ”*olio, olion olemus; itsenäinen kokonaisuus.*”. Organisaatioon sovellettuna olemuksen voi nähdä muodostuvan yhtäältä ulkoisesti havaittavista piirteistä; julkikuvasta, toiminnasta, historiasta ja toisaalta sisäisesti yhteisöllisesti asetetuista toimintatavoista (organisointuminen, tehtäväjako) sekä tavoitteiden ja ryhmätunteen jakamisesta. Lisäksi varsinkin juridista entiteettiä vahvistavat ulkoa asetetut oikeudet ja vastuut. Ferdinand Tönnies jakoi yhteisöt kahteen luokkaan. *Gemeinschaft* kuvasi orgaanisesti muodostunutta yhteisöä, jonka pohjana korostuu sosiaalinen: perhe, suku, ystävyysuhteet. *Gemeinschaft*-yhteisöjä olivat esimerkiksi killat, uskonnolliset yhteisöt, kylät ja esimodernin ajan kaupungit. *Gesellschaft* oli rationaalista korostava ei-sosiaalinen yhteisö, joka muodostettiin ihmisten tietoisella päätöksellä, esimerkiksi osakeyhtiö. Sille oli tyypillistä toiminta asetetun päämäärän saavuttamiseksi, jatkuvuus perustajistaan riippumatta ja edellytyksenä muun yhteiskunnan antama tunnustus olemassaolosta juridisena henkilönä. Tönnies katsoi molemmilla yhteisötyypeillä olevan jäsentensä summaa suuremman entiteetin, joka muodosti yhteisöille persoonan ja tahdon.⁵ Nykytutkimus on kyseenalaistanut Tönniesin käsitteiden jakoa liian suoraviivaisena, kiinnittäen huomiota yksilösuhteiden merkitykseen myös modernissa kapitalistisessa taloudessa.⁶ Tönniesin aikalainen

⁴ Söderpalm 2003, 11: ”Ett viktig steg i kompaniets förutveckling var bildandet av en fast fond 1753. SOIC blev därmed Sveriges första aktiebolag av betydelse.”

⁵ Tönnies (toim. Harris, Hollis) 2001, 52, Tönnies tiivisti *Gemeinschaftissa* ihmisten muodostavan yhteisön huolimatta siitä, mikä kaikki heitä erottaa; *Gesellschaftissa* pysyvän erillään huolimatta siitä, mikä kaikki heitä yhdistää; 62-66 *Gesellschaftin* luonteesta ja yleisen tunnustamisen tarpeesta. Tönnies ei rajannut *Gesellschaftia* osakeyhtiöön vaikka käyttää sitä paljon esimerkkinä, hänelle koko yhteiskunta saattoi näyttäytyä, erityisesti modernissa suurkaupungissa, markkinayhteiskuntana erotukseksi maaseudun ihmisläheisemmästä *Gemeinschaftista*.

⁶ Serge, Swedberg, Stern 2008, 35-40, Huomiota on kiinnitetty myös sosiaalisten verkostojen kukoistukseen urbaaneissa ympäristöissä ja siihen, että

Max Weber, jonka ajattelussa modernin yhtiön käsite oli tärkeässä roolissa, erotti yhtiössä muodon (organisatorisen järjestelmän) ja hengen, joka muodostui organisaation muodostavien yksilöiden luonteista. Talcott Parsons tulkitsi Weberin ajatelleen myös kuvitellulla yhteisöllä olevan tahdon – ei niin että se olisi olemassa samaan tapaan kuin yksilöllä, vaan niin että sillä kyetään loogisesti selittämään organisaation toimintaa.⁷ Parsonsin tulkinta rakentaa siltaa vastakkaiseen näkemykseen, jonka mukaan yhtiö ei ole yksilö, vaan pörssin kaltainen markkinapaikka, jonka piirissä vaihdetaan yksittäisten ihmisten kesken sopimuksia.⁸ Nykypäivänä yritysidentiteetin käsitteessä korostuu markkinoinnin näkökulma (brändi) ja se liitetään erityisesti kuluttajien ja työnhakijoiden mielikuviin yhtiöstä.⁹ Tarkastelen komppanian entiteettiä lähinnä vanhemmasta, sosiologisen perinteen, näkökulmasta.

Työn tarkoitus on tutkia **komppanian** entiteettiä ja erityisesti selkeyttää termin eroa lähteissä sen kanssa osittain vaihtokelpoisesti käytettyjen termien (*Ost-Indiska Handel* - Itä-Intian kauppa, *Directeurer* – johtajisto, *Interessenter* - osakkaat) kanssa. Tietoisena siitä, että osin juuri kirjallisuuden tapa käyttää lähteistään poiketen eri yhteyksissä termiä komppania, on voinut muokata mielikuvia sen entiteetin kiinteydestä, teen itse saman ratkaisun. Monissa kohdin se on lukijanäkökulmasta perusteltu ratkaisu, johon todennäköisesti myös aiemman kirjallisuuden sanavalinnat ovat perustuneet. Vuoden 1731 privilegiossa käytetty ilmaisu ”*Hindrich König & Compagnie*” lyhennettiin Eskil Olánin (1923) teoksessa vain *Compagnieksi* ja termiä käytettiin myös niissä kohdin privilegion kuvausta, joissa alkuperäistekstissä sitä ei käytetty.¹⁰ Thomas Magnussonin (2008) kirjassa pamflettikeskusteluita kuvatessa käytetään monin paikoin termiä ”komppania”, viitattaessa lähdetekstiin, jossa on käytetty ”kauppaa”, ”osakkaita” tai muita termejä.¹¹

sosiaalinen ja rationaalinen elävät myös samoissa yhteisöissä. Toisaalta Tönnies havainnoi samaa jo aikansa osuuskuntatoiminnassa.

⁷ Swedberg, Agevall 2016, firm, intention ja institution -sanat. Serge, Swedberg, Stern 2008, 40-43, Weberin ja Tönniesin eroista.

⁸ Jensen & Meckling 1976, 311, näkemyksellä vastattiin osin myös ajan kysymykseen yritysten sosiaalisesta vastuusta.

⁹ Iglesias, Saleem 2015. Artikkelista lähdeviitteineen saa hyvän kuvan yrityskuvakäsitteen nykymerkityksistä.

¹⁰ Olán, 1923, 23-26, pykälissä 2, 8, 11, 12 privilegiotekstissä ei käytetä sanaa *Compagniet*, toisin kuin Olánin lyhennelmissä. 15 §:stä Olán kirjoittaa: ”*Compagniet ägde att själv avgöra om de anordningar efter vilka bolagets handel skulle drivas*” – 15 §:n teksti puolestaan kuuluu: ”*Skolandes bemeldte Hindrich König & Compagnie wara efterlätit, at sins emellan til handels störande ock Direction, författa sådana Ordningar ock Inrättningar, som de lära finna tienligast [...]*”. Alleviivaukset omani, tulkitsen sen viittaavaan *Compagnie* – sanaan kumppaneina, siis luonnollisiin henkilöihin viittaava, jotka keskenään sopivat käytänteistä. Olán käyttää myös sanaa *aktieägare* (osakkeenomistaja) vaikka niitä komppanialla ei ollut ennen vuotta 1753.

¹¹ Magnusson T. 2008. Esim. sivulla 146 Arckenholtzin ”En Wäns Brew...” -pamfletin sivuihin 7-9 ja 12-14 viitaten kirjoitetaan komppanian voitoista ja pääomista, mutta Arckenholtzin tekstissä käsitteenä on Itä-Intian kaupan voitot. Sivulla 115 Magnusson kirjoittaa Arckenholtzin huomauttaneen *komppanian* luvanneen tukea manufaktuurin vientiä; Arckenholtzin tekstissä kuitenkin aiheeseen liittyen termit ”*Compagniets Interessenter*”, ”*Ost-Indiske Handel*”, ”*Ost-Indiskt Skiep*” ja ”*Chinesiske Handelen*” (En Wäns Swar... 13, 16). Magnussonin tutkimuskysymys liittyy ajan yhteiskuntaryhmien suurten intressiristiriitojen näkymiseen Itä-Intian kauppaa ympäröineessä debatissa ja toisaalta ristiriitojen vaikutukseen kaupan kehitykselle. Termien supistaminen useimmiten ”komppaniaksi”, ei mielestäni vaikuta olennaisesti Magnussonin tutkimuskysymyksen käsittelyyn ja valintaa puoltaa myös lukijanäkökulma.

Käytän komppaniaan rahaa sijoittaneista nykypäivän termiä **osakkaat**, vaikka 1700-luvun osakkaan suhde komppaniaan eroaa olennaisesti nykyisestä – osakkaiden välinen tasa-arvo ja vähemmistöomistajan suoja oli käytännössä tuntematon käsite; heillä ei ollut esimerkiksi oikeutta saada haltuunsa komppanian tilinpäätöstietoja. Vuoteen 1753 asti sijoitukset tehtiin yksittäiseen kauppamatkaan, jonka päätteeksi pääomat voittoineen palautettiin sijoittajille. Tämän jälkeen komppania otti käyttöön **sidotun oman pääoman**, jolloin vain toiminnan voittoja tilitettiin osakkaille, eikä sijoitustaan voinut enää kohdistaa yksittäiseen kauppamatkaan vaan toimintaan kokonaisuutena. Osakas ei voinut vaatia sijoittamaansa pääomaa takaisin, mutta osakkeensa hän saattoi myydä tai jättää perinnöksi.

Juridiseksi henkilöksi komppanian muodosti kuninkaalta valtiopäiväin suostumuksella saatu **privilegio**, joka oli toimilupa ja monopolioikeus Itä-Intian kauppaan. Se oli voimassa määrääjän, **privilegiokauden** (15-20 vuotta), jonka päätteeksi sidottu pääoma aina purkautui, vaikkei sitä oltu privilegioehdoissa edellytettykään. Ruotsin komppania käsitti viisi privilegiokautta (1731–1746, 1746–1766, 1766–1786, 1786–1806 ja 1806–1813), joiden yhteydestä toisiinsa voi perustellusti esittää erilaisia tulkintoja. Käytän pääsääntöisesti yksikkömuotoa komppania silloinkin, kun viittaan määrittelemättömään tai useisiin privilegiokausiin, jolloin myös monikkomuoto olisi käsitteellisesti yhtä oikea kirjoitusmuoto.

LÄHTEET

Komppanian pääliiketoiminta, teen tuonti ja myynti laittomaan salakuljetukseen, on osaltaan vaikuttanut siihen, ettei toiminnasta ole säilynyt juurikaan sisäistä hallinnollista lähdeaineistoa. Lähestyn siksi komppanian sisäistäkin tarkastelua joko ulkoisesti näyttäytyneiden (komppanian kuulutukset sanomalehdissä) tai sisäisen ja ulkoisen rajalla olevien lähteiden (privilegiosäädökset) kautta. Lisäksi käytän lähteinä kolmea puheenvuoroa 1730-luvun pamflettikeskustelusta, jossa kiisteltiin Itä-Intian kaupan hyödyistä ja haitoista. Aineistosta olen rajannut pois muun muassa yksityisen liikekirjeenvaihdon ja valtionhallinnon asiakirjat, joita aikaisemmassa tutkimuksessa on hyödynnetty ja jotka tarjoaisivat näkökulmia myös omaan tutkimuskysymykseeni. Lähteistöni yhteiseksi nimittäjäksi katson niiden suhteellisen laajan kosketuspinnan ajan lukevaan tai luettua

kuuntelemaan yleisöön. Käsittelen lähteistöä eri näkökulmista ristiin analysoiden, josta syystä katson aineiston rajauksestaan huolimatta, laajan kosketuspintansa ansiosta, antavan riittävän pohjan tutkimuskysymykseen liittyvien johtopäätösten tekemiseksi.

Ruotsin Kungliga Biblioteketin kahteen verkkoarkistoon ei ole vielä skannattu kaikkia Ruotsin 1700-luvun sanomalehtiä eikä hakutoiminnoilla osu virheellisen OCR-tekstintulkinnan takia likikään kaikkiin niihin kohtiin, joissa haettu sana tosiasiallisesti esiintyy. Hakutoiminnoissa ei ole ollut käytettävissä sumeaa hakua. Tästä syystä kokoamani 958 komppaniaan tai Itä-Intian kaupan liittyvän sanomalehtiosuman tietokanta ei ole aukoton. Kattavuus on arvioni mukaan paras 1730–1750 -luvulla, jolloin komppanian kannalta relevantti sanomalehdistö rajoittui valtakunnalliseen *Posttidningar* ja paikalliseen *Göteborgs Wecko-Lista* -lehtiin. Nämä lehdet olen sanahakujen lisäksi läpikäynyt selaillen. Lisäksi olen selaillut mikrofilmiltä läpi verkosta puuttuneita osia keskeisistä göteborgilaislehdistä *Spionista*, ja *Göteborgske Nyheteristä*. Osumia on löytynyt myös kohdennetulla selailuhaulla, kun olen yhden osuman perusteella tiennyt hakea samoja laivauutisia tai voitonjakoilmoituksia toisista lehdistä. Menetelmä on voinut jossain määrin vääristää kokoamani aineiston rakennetta suhteessa edustavaan otokseen, mutta toisaalta juuri samojen uutisten tai ilmoitusten vertailu eri lehdissä on yksi tutkimuksen työmenetelmistä. Lisätietoa kokoamistani tietokannoista liitteissä.

METODIT

Tutkimus soveltaa laadullista metodia, mutta havainnollistamiseen ja paikoin tulkintojeni testaamiseen olen käyttänyt myös aineiston tiivistämistä numeraaliseen taulukko- tai kaaviomuotoon. Pamfletteja käsittelen puhtaasti niiden sanamuotoja ja ajatusrakenteita analysoiden. Privilegiota tulkitseen pääosin asiasisällöllisesti mutta myös sanamuotoihin huomiota kiinnittäen. Sanomalehtiaineistoissa huomioin muotojen lisäksi myös esimerkiksi tietyt ehdot täyttävien laivauutisten kohdalla esiintymistiheyksiä eri aikoina ja eri paikoissa. Vertaan eri lähdelajeissa havaitsemiani piirteitä toinen toisiinsa kokonaisuutta hahmottaakseni, koska kuvitellun entiteetin lukeminen suoraan yksittäisistä lähteistä on mahdotonta. Ajallisessa konteksteissa kiinnitän vertailevasti huomion ammattikuntiin ja varsinkin sellaisiksi tähdänneisiin pienkauppaiden yhdistyksiin.

1.3 AIKAISEMPI TUTKIMUS

Sirpaleinen sisäinen lähdemateriaali ja komppaniaan liittyvä eksoottisuus selittänevät osin siitä kertovan kirjallisuuden painottumisen laajemmille yleisöille suunnattuihin leveään kuvakulman yleisteen. Ne sisältävät usein otteita niin laivaelämästä, liiketoiminnasta, Kantonin kauppasemasta ja komppanian merkityksistä Göteborgille ja Ruotsille.¹² Ruotsin talous- tai yleishistoriaa käsittelevissä teoksissa komppania esitellään tyypillisesti kerralla muutamalla sivulla, ei niinkään temaattisesti tai ajallisesti vuosisadalleen hajautettuna.¹³ Esitystavat voivat osaltaan ylläpitää mielikuvaa komppanian kiinteästä entiteetistä. Vaikka 1700-luvun liikemiesten monialaisuus ja sosiaalisten suhteiden merkitykset liiketoiminnassa tiedostetaan, komppania esitetään usein implisiittisesti näistä kytköksistä irrallisena entiteettinä.¹⁴ Esiteltäessä komppanian taloudellista ja kulttuurista vaikutusta alueellisesti, vähemmälle huomiolle tai kokonaan huomiotta jäävät herkästi alueellisen ja kulttuurisen vaikutukset komppaniaan.

1975 ilmestyi Sven Kjellbergin laaja-alainen yleisesitys komppaniasta. Hän ei tekstissään juuri analysoinut vaan ennemmin selosti asioita. Kirjan perusteella on vaikea sanoa, kuinka hän kokonaisuutena käsitti komppanian entiteetin. Tieteellisemmän tutkimuksen perusteoksena on edelleen 1980 julkaistu Christian Koninckxin kirja, joka keskittyy kahteen ensimmäiseen privilegiokauteen (1731–1766). Koninckx painotti erityisesti meriteknistä ja taloushistoriallista näkökulmaa, mutta liittyi komppanian tutkimus- ja kirjallisuustraditioon luodessaan silmäykset myös yksittäisiin kauppamatkoihin ja ottaessaan kantaa Ostenden komppanian merkitykseen Ruotsin komppanian synnylle. Koninckx kiisti kategorisesti Ruotsin komppanian olleen Ostenden komppanian jatkumo, vaikka perikin siltä niin inhimillistä kuin rahoituspääomaakin.¹⁵ Hän painotti komppanian ydinryhmän pysyvyyttä jo kaudella 1731-53, jolloin jokainen kauppamatka muodosti vielä huutokaupan jälkeen purettavan ”yhtiön”. 1753 käyttöön otettu sidottu oma pääoma kuvasti

¹² Esimerkkeinä Hermansson 2004, Söderpalm 2003, Olan 1923. Monet kirjoittajat ovat olleet göteborgilaisia.

¹³ Magnusson L. 1996 278-280. Scott 1977, 265-266. Hansson 1967, 158-167.

¹⁴ Magnusson L. 1996, 278-280. Esittelee edeltävässä tekstikappaleessa ajan liikemiesten verkostoja, seuraavassa komppanian. Lukijalle voi jäädä näiden välille kontrastinen kuva, jossa komppania näyttäytyy kiinteänä entiteettinä ilman siinä vaikuttaneiden henkilöiden lukuisia muita liiketoimia ja komppaniarajat ylittäneitä intressejä.

¹⁵ Koninckx 1980, 51-53, 287-290. 1720-luvulla toimineen Ostenden komppanian perustivat Englannin ja Hollannin komppanioista lähteneet henkilöt ja sen liiketoiminta perustui salakuljetukseen. Stern 2011, 194-196: Britannian onnistui painostaa Ostenden komppania hajotettavaksi ja moni Ostenden mies päätyi pian sen jälkeen perustetun Ruotsin komppanian ja uudelleen aktivoituneen Tanskan komppanian palvelukseen.

Koninckxin näkemyksen mukaan komppanian evoluutiota todelliseksi yhtiöksi.¹⁶ Hän ei problematisoinut aiempien pääomaan liittyneiden käytänteiden periytymistä Ostenden komppanialta – eikä sitä, että sidotun pääoman yhtiö aloitti purkautumisen vain kahdentoista vuoden toiminnan jälkeen, menetettyään Itä-Intian kaupan privilegion uusille yrittäjille.

Martin Åberg on tutkinut komppanian pitkän tähtäimen merkitystä Ruotsin kansantaloudelle. Hän yhtyy tulkintoihin sidottuun omaan pääomaan siirtymisestä merkinä institutionalisoitumisesta ja katsoo komppanian liiketoimintaorganisaationa kehittyneen alun alkeellisemmista muodoistaan kohti institutionalisoituneempia muotoja.¹⁷ Nähdäkseni selkeimmin Åbergin näkemystä komppanian entiteetistä kuvastaa hänen lauseensa *”What the company most propably did during an initial phase was, [...] to use the skills of foreigners to train Swedes who could later take their place”*.¹⁸ Lause antaa ymmärtää olemassa olleen komppanian (entiteettinä) *a priori*, joka rekrytoi palvelukseensa ulkomaista inhimillistä pääomaa, tavoitteenaan siirtää osaaminen komppanian ruotsalaisille rekryteille.

Kristina Söderpalmin toimittama ja Göteborgin kaupunginmuseon kustantama, 2003 uudistettu painos on tuorein tuntemani yleisesitys komppanian historiasta. Runsaas kuvaston käyttö yhdistää sitä Kjellbergin tyyliin, lähdeviittausten käyttö Koninckxiin. Kirjassa mainitaan omistaja-johtajien monialaiset muut liiketoimet ja esitellään kattavasti näiden risteäviä sukusiteitä ja muuta henkilöhistoriaa, joka valaisee myös yhteyksiä Ostenden komppaniaan. Koninckxin tiukkaan Ostende-yhteyden kiistämiseen viitataan, otettaen kysymykseen kuitenkin tätä maltillisempi kanta. Ilmeisesti tulkinnot yleisestikin olivat muuttuneet 1970–80-lukuja enemmän inhimillistä pääomaa ja kansainvälisyyttä korostavaksi 2000-luvun alussa, mikä oli näkynyt komppanian tutkimuksessa jo näiden välillä ilmestyneessä Åberginkin tutkimuksessa.¹⁹ Söderpalmin kirjassa ei kuitenkaan käsitellä kysymystä komppanian entiteetistä tai sen organisatorisista muodoista.

¹⁶ Koninckx 1980, 63–64: *”Company must be regarded as an association of capital, a trading company and a business firm with transferable joint stock”*. Tulkitsen Koninckx’in tässä korostavan nimenomaan komppanian yhtiö-entiteettiä kauppaseuramaisen yksilövetoisuuden sijaan.

¹⁷ Åberg 1990, 101: *”[...] for the first time a monopolistic company operating successfully on a large scale was established in Sweden.”* Åberg arvioi komppanian kansantaloudellisen kokonaismerkityksen vähäisenlaiseksi, mutta tulkitsee sen edustaneen uutta *”commercial capitalism”* muotoa. 107: *”[...] picture [...] of the [...] company during its early years is of a strictly business-orientated enterprise. [...] In regarding the company as a business-organization, it is possible to observe tendencies in the middle of the eighteenth-century towards a more formal institutionalization of its activities, compared with the looser and more archaic principles which prevailed during its early life”*. (Åberg viittaa erityisesti 1753 sidottuun omaan pääomaan).

¹⁸ Åberg 1990, 104.

¹⁹ Söderpalm 2003, 28, 42–43.

Itä-Intian kaupan eri osa-alueiden syvällisempi tarkastelu keskittyy tieteellisiin artikkelijulkaisuihin. Leos Müller on julkaissut viimeisen parin vuosikymmenen aikana lukuisia artikkeleita Ruotsin merikaupan aihepiireistä ja omannee nykytutkijoista perusteellisimman kuvan 1700-luvun kaupallis-hallinnollisista konteksteista. Suorimmin komppaniaan liittyviä artikkeleita Müllerin tuotannossa edustaa tutkimus komppanian asemasta ja strategiasta 1700-luvun teekaupassa. Hän kiinnittää siinä huomiota pitkään eläneisiin Ostenden kontakteihin, asiakas-omistaja-johtaja -kolmoisrooliin ja salakuljetuksen merkitykseen Itä-Intian kaupan ketjussa, mutta kuvaa kuitenkin (implisiittisesti) komppanian itsenäisenä entiteettinä.²⁰ Tarkimman analyysin komppanian kahdesta huutokaupasta on tehnyt Linus Askenfelt, jonka tutkimus osoittaa johdon ja muun lähipiirin ylivoimaisesti suurimmaksi ostajakunnaksi huutokaupoissa 1740–1750-luvuilla. Hän kuitenkin tyrmää ajatuksen komppaniasta salakuljettajien osuuskuntana ja korostaa sen olleen aito kauppayhtiö.²¹

Oikeushistoriallisessa tutkimuksessa yhtiön keskeinen tuntomerkki, erotuksena elinkeinonharjoittajista ja näiden yhtymistä, on sen velkojen ja varojen eristäminen osakkaidensa henkilökohtaisesta varallisuudesta. Englannin ja Hollannin Itä-Intian komppanioita on käytetty esimerkkeinä tehokkaasta yhtiön suojaamisesta (*entity shielding*) osakkaitaan vastaan tekemällä yhtiön omista pääomista sidottuja ja estämällä osakkaita näin vetämästä rahojaan yhtiöstä – tai osakkaan kuollessa perillisiä vaatimasta osuutta yhtiön varoista. Oikeushistoriassa tämä varojen ja vastuiden erittely sekä mahdollisuus olla sopimuksen osapuolena, riittää määrittelemään muodostetun yhteisön moderniksi yhtiöksi.²² Taloushistoriassa keskeisiä komppanioihin liittyviä kysymyksiä ovat olleet kansallisten monopoliorganisaatioiden tehokkuus tai tehottomuus hyödykkeiden tarjoajina ja päämies-agentti -ongelman tutkimus. Suurten komppanioiden säilynyttä kirjanpito- ja muuta hallinnollista aineistoa on näissä yhteyksissä tutkittu myös taloustieteen määrällisin menetelmin.²³ Eri historianlajeja yhdistelevässä komppaniakirjallisuudessa on viime aikoina nostettu esiin varsinkin komppanioiden ja valtioiden suhteiden monitahoisuutta ja

²⁰ Müller 2003. Esim. johtopäätöksissä s. 44: "business strategy and operations of the company", "company was connected [...] commercial web", "characteristics and strategic choices as an enterprise" "SEIC was a profitable niche actor, which took advantage...".

²¹ Askenfelt 2017: "Även om en stor del av SOIC:s varor nådde sina konsumenter på delvis krokiga vägar är det missvisande att betrakta kompaniet som ett smugglingsföretag styrt av handelsmän. Det var ett genuint handelskompani som [...]".

²² Hansmann et al. 2006, 1377-8: "An important implication of the English and Dutch chartered joint stock companies [...] with all of the elements of the modern business corporation: strong entity shielding, limited liability, and tradeable shares". Alleviivaus omani.

²³ Esimerkkeinä monopoliorganisaatioihin liittyvästä debatista Carlos & Nicholas 1996, Jones & Ville 1996. Teemasta varhaisempaa monologina Chaudhuri 1978. Päämies-agentti -ongelmaa (tiedon epäsymmetristä jakautumista operatiivisen johdon ja osakkaiden kesken ja siitä seuraavaa johdon epärehellisen toiminnan mahdollisuutta) käsitelleet esimerkiksi Jensen & Meckling 1976 ja tuoreeltaan Wezel & Ruef 2017.

vastavuoroisuutta. Tutkimuskohteina ovat tällöin olleet esimerkiksi imperialismin ja länsimaisten instituutioiden rinnakkaiset ja ristikkäiset muotoutumisprosessit.²⁴

Komppanian ja muun yhteiskunnan monitulkintaisen ja määrittymättömän rajan ympärille olen jakanut myös oman työni pääluvut, vaikka tulenkin esittämään sen entiteetin suhteessa yhteiskuntaan kiinnisulautuneempana kuin aiemmassa kirjallisuudessa on tehty. Läpikäyn ensin komppanian sisäiseen toimintaan liittyviä aiheita: johtajiston rakennetta ja toimintaa (luku 2.2), pääomarakenteita (2.3), sisäisen jatkuvuuden ilmaisuja katkosvaiheissa (2.4) ja lopuksi suhdetta salakuljetukseen komppaniaentiteetin juridisen rajan ylittävänä toimintana (2.5). Ensimmäisen luvun aiheet avaavat komppanian luonnetta valmiiksi toisen pääluvun teemoille. Siinä tarkastelu siirtyy sen lähiympäristöön yhteiskunnassa: Itä-Intian kaupan vastustajan ja puolustajan kirjoituksista tekemiini tulkintoihin komppaniaentiteetin suhteesta yhteiskuntaan (3.1), Itä-Intian laivojen näyttäytymiseen eri tahoihin sidosteisina objekteina eri aikoina ja paikoissa (3.2) ja komppanian jäsenyyden tuottamiin arvoasemiin eri yhteiskuntaluokissa (3.3).

Avaan ja lopetan käsittelyn kuitenkin aiheilla, joiden sijoittelu komppaniaan tai sen ulkopuolelle on vaikeaa ja on lähteiden valossa saattanut olla ongelmallista aikalaisillekin. Välittömästi seuraava luku 2.1 käsittelee privilegioita, joilla komppanioille tulkitaan luodun niiden juridinen henkilöllisyys, siten kuin se tänä päivänä ymmärretään. Katson privilegioiden olleen kolmikantasopimuksia kruununhallinnon, valtakunnan muiden juridisten henkilöiden (ammattikunnat, kaupungit) ja komppanian perustavien yksityishenkilöiden kesken. Lopuksi luvussa 3.4 esittelen komppanian Tukholman konttorin vahtimestarina toimineen Sven Gullstjernan, jonka toiminta komppanian siipien suojassa ärsytti 1770-luvun alkupuolella toisen juridisen henkilön, porvarissäädyn, jäsenen reklamoimaan julkisesti ja vaatimaan asiassa toimia kolmannelta juridiselta henkilöltä, kaupungilta.

²⁴ **Stern** 2011, yhdistää teemoja Britannian imperiumin ja komppanian kontekstissa. **Erikson** 2015, kattaa laajemman alan niin komppanioista kuin teemoistakin artikkelikokoelmakirjassaan, jonka esipuheessa on myös hyvä esittely alan viime vuosikymmenten tutkimuksesta.

2 KOMPPANIAN JOHTAMINEN ULKOA JA SISÄLTÄ

2.1 PRIVILEGIOT ULKOA ANNETTUNA YHTIÖJÄRJESTYKSENÄ

Kiltojen, kauppakomppanioiden, manufaktuurien ja muiden taloudellisten yhteisöjen juridinen henkilöllisyys perustui Euroopassa keskiajalta periytyneeseen privilegiojärjestelmään, jossa valtakunnan korkein vallankäyttäjä myönsi luvan tiettyyn toimintaan, tyypillisesti ajallisella ja/tai paikallisella monopoli oikeudella. Taustalla oli ajatus uuden kaupan tai tuotannon sovittamisesta yhteen olemassa olleiden intressiryhmien oikeuksien kanssa. Privilegio loi ulkopuolisia koskenutta lainsäädäntöä sanktoidessaan monopoli oikeuden rikkomukset. Yhteiskunnallisuus näkyi niihin kirjattujen yleisen hyvän tavoitteiden muodossa ja myöntöprosessissa kuultiin tyypillisesti asianosaisiksi katsottuja.²⁵ Privilegiot näkyivät julkisessa keskustelussa välineinä vaikuttaa yhteiskunnan kehittymiseen toivottuihin suuntiin.²⁶ Ruotsinkin kauppakomppaniain privilegit sisälsivät valtakunnan ja kansalaisten hyvää tavoittelevat lauseet, jotka eivät pamflettikeskustelun rakenteiden valossa olleet aikalaisille merkityksellisiä.²⁷ Kritiikkiä herättäneen ensimmäisen Itä-Intian kaupan privilegion (1731–1746) ollessa umpeutumassa, lausuntoja sen uudistamiseen liittyen pyydettiin niinkin pieneltä yhteisöltä kuin Helsingin kaupungilta.²⁸ Privilegioehdot laadittiin huolella ja suunnattiin lakien tavoin koko yhteiskunnalle, joten katson niiden sanankäytöstä voitavan tehdä tulkintoja komppanian koetusta entiteetistä 1700-luvun yhteiskunnassa. Kahden samaa asiaa koskevan privilegion sisältörakenteellinen vertailu yli ajan tarjoaa tilaisuuden arvioida, millaisia muutoksia osapuolten välisissä suhteissa kuluneen privilegiokauden aikana tapahtui.

Tutkimuskirjallisuus esittelee tyypillisesti komppanian kahden ensimmäisen privilegion sisällöt, kiinnittäen huomiota erityisesti taloudellisissa pykälissä (tullit, sijoitukset ja niiden suojaaminen) tapahtuviin muutoksiin ja tukholmalaisille 1746 annettuihin paikkoihin johtajistossa.²⁹ Åberg on

²⁵ Döbeck 1982, 177-178, 182-184. Asianosaisten kuulemisesta 193. Kjellberg 1975, 70; kaupunkien lausunnoista 1746 privilegio-prosessissa. Magnusson L. 2000, 63, Jonas Alströmerin Alingsåsin manufaktuureilleen saamista privilegioista ja niiden aiheuttamasta vastustuksesta. Juridisella henkilöllä tarkoitan tässä yhteisöä, joka voi olla sopimusosapuolena, oikeuksien ja omaisuuden haltijana sekä jatkua jäsentensä (luonnolliset henkilöt) vaihtumisesta huolimatta. Ahlström 1993, 1-4, valtion ohjausroolista 1700-luvun Ruotsin kansantaloudellisessa ajattelussa.

²⁶ Hassan Jansson, 2013, 269-270. 1760-luvun Ruotsissa keskusteltiin ylellisyystavaroiden kulutuksesta osana moraalisen taantumisen uhkaa. Tässä keskustelussa yhtenä vaikutusmahdollisuutena nähtiin tuolloin neuvoteltavana ollut komppanian privilegio (kaudelle 1766-1786).

²⁷ Pamflettikeskustelusta tarkemmin alaluvussa 3.1. Molemmat osapuolet viittasivat privilegiopykäliin ja kansakunnan yhteisen edun tavoitteluun.

²⁸ Koninckx 1980, 56-57. Koninckx selittää valtionhallinnon tarkastelleen komppania-kysymystä kansantalouden kokonaisuutena ajatellen ja tapulikaupungien kuulemisen liittyneen tähän. Helsingistä vastattiin, ettei asian koettu koskevan sitä, mutta toivottiin silti vapaampaa kangastuontia. Magnusson T. 2008, 131-136, katsoo lausuntopyynnön kaupungeille liittyneen mahdollisesti 1740-luvun vaikeiden vuosien heikentämään keskusvallan asemaan. Sivulla 76, arvelee komppanian kannattajien pitäneen kaupunkien mielipiteiden kysymistä ajan haaskauksena.

²⁹ Kjellberg 1975, 39-41, 71-72.

korostanut erityisesti organisatoristen muutosten (12:n pääosakkaan neuvosto ja sidottu oma pääoma) merkitystä ja esittää ne Britannian komppanian mallin seuraamisena ja organisaation institutionalisoitumisena.³⁰

Vertailtaessa 1731 ja 1746 privilegioita sisältörakenteellisen muutoksen näkökulmasta, voidaan niissä havaita selkeitä eroja. Yleinen muutos aihepiireittäin tarkasteltuna on sisällön laajeneminen ja pykälän yksityiskohtaistuminen. Vuoden 1731 privilegio on kirjoitettu 19 pykäläksi, joissa on yhteensä noin 2 700 sanaa. 1746 myönnetty privilegio kasvoi 32 pykälän ja noin 6 300 sanan mittaiseksi. Luokittelin pykälät aiheittain viiteen ryhmään, joista oheen taulukoituna (Taulukko 1) havaitaan erityisesti johtamisen ja henkilöstöhallinnon aiheita säätelevien pykälän määrän kasvu. Ulkoista ja sisäistä erottautumista ja identiteettiä koskettelevien pykälän määrä nousi niin ikään. Uusien pykälän lisäksi vanhojakin tarkennettiin. 1746 privilegioon lisätyissä ja tarkennetuissa kohdissa voi hahmottaa systematiikan, jolla komppanialle rakennetaan tai vahvistetaan organisaatiomuotoja ja ulkoista identiteettiä. Erityisesti se korostaa johdon valtaa suhteessa työntekijöihin, lähentää johtoa omistajiin ja vastuuttaa toiminnan kehittämiseen. Tulkitsen pykälän keskeiseksi muotoilijaksi kruununhallinnon.³¹ Pidän todennäköisenä että 1746 mennessä huomattavaksi tulonlähteeksi

AIHEPIIRI / AIHEET	1731	1746
Yleiset rajaukset	§	§
Luvan saajat, ajallinen raja	A, 1	A, 1
Maantieteellinen raja	A, 1	1
Kotipaikka, huutokaupat	2	9
Taloudelliset kohdat	§	§
Kaupan verotus	3, 10, 14	11, 12, 14
Laivanvarustuksen verotus	7, 9	6, 7
Toiminnan rahoitus	6	2
Sijoittajien verovapaus		3
Johdon ja henkilökunnan kohdat	§	§
Johtajisto	15	22, 23, 25
Kurinpito-oikeus laivoilla	11	15
Rekrytointivapaus	16	5, 28
Houkuttelu ja pakkovärväys	12, 13	16
Työntekijäin asema		5
Tuomiovalta työntekijöihin		20
Bodomeri -lainoitus työnt.		21
Tilintarkastus		26, 27
Laivapapit		29
Identiteettikohdat	§	§
Ruotsin kauppapapit & passi	5	8
Komppanian nimi ja tunnus		8, 18
Komppanian mittayksiköt		19
Konventioiden jatkaminen		24
Muut kohdat	§	§
Suojeluvakuutus, kilpailukiello	17, 18	30, 31
Kaupan hyödyllisyys, jatkuvuus	A, 19	A, 32
Harkkoraute painolastina		17
Ilmoitusvelvollisuus tullikamarille		13
Kotimaisen suosinta, satamaoikeus	4, 8	4, 10

Taulukko 1. Vuosien 1731 ja 1746 privilegioiden sisältö aihepiireittäin / pykälä. Luokittelu ei ole kaikin kohdin ongelmaton, pykälän käsitellessä eri kategorioihin luokiteltavissa olevia asioita.

³⁰ Åberg 1990, 101 "[...] it is clear that its organization became increasingly institutionalized with the passage of time. [...] practise of financing each voyage [...] independently was abandoned and replaced by the creation of a permanent fund [...]". Passivimuoto ei ota kantaa aloitteentekijään.

³¹ Kjellberg 1975, 71 tukee näkemystä ainakin rahoitukseen liittyvän kohdan osalta ja antaa ymmärtää kauppakollegion muuttaneen myös privilegiokauden keston toivotusta 25 vuodesta 20:een. Aineistorajaukseni jättää valtionhallinnon asiakirjat tämän työn ulkopuolelle. Seth 2012, 232-236, käsittelee Britannian valtion ja sen komppanian suhteita, osoittaen miten valtio pyrki vaikuttamaan yleisen lainsäädännön kautta ja kuinka

noussutta ja edelleen lupaavia tulevaisuudennäkymiä tarjonnutta Itä-Intian kauppaa haluttiin valtionhallinnossa ankkuroida Ruotsiin. Tämän tavoitteen kanssa yhdensuuntainen oli Tukholman suurporvareiden haluama esteettömämpi pääsy sijoittajiksi ja muutenkin suurempi rooli komppaniassa (luku 2.3). Tanskassa omattiin kokemusta Aasian kaupasta jo 1600-luvulta lähtien. Siellä kaupan jatkuvuusongelma oli koettu ennen 1732 uudelleen käynnistettyä Aasian kauppaa ja sikäläisessä privilegiossa onkin kiinnitetty huomiota jatkuvuusteemaan Ruotsia aiemmin.³²

Koninckx kirjoitti Ruotsin komppanian saaneen juridisen henkilöllisyyden jo 1731 privilegion myötä, painottaen siinä käytetyn sanan "*Compagniet*" merkitystä. Hän arvioi komppanian tämän perusteella olleen enemmän kuin kauppiaiden yhdistys.³³ Privilegiossa käytetään useimmissa kohdin ilmaisua "*Henrich König & Compagnie*", jonka voi tulkita viittaavan myös kahteen muuhun johtajaan kumppaneina, ei välttämättä näiden yläpuolelle muodostuvaan yhtiöön juridisena henkilönä.³⁴ Privilegion alkukappaleessa ryhmästä käytetään ilmaisua "[...] *han tillika med des Med-Interessenter*" (suomennos: "*hän [Henrich König] yhdessä näine kumppaneineen*") ja pykälissä myöhemminkin *Compagniet*iin viitataan personapronominilla "*de*" (he) eri taivutusmuodoissaan, ei "*det*" (se).³⁵ Katson viittausmuodolla olevan merkitystä, koska 1746 privilegiossa, jonka tulkitSEN sisällöllisestikin tähdänneen entiteetin vahvistamiseen, komppaniaan on alettu viittaamaan demonstratiivipronominiin (se) pohjaavin sanamuodoin.³⁶ 1731 privilegion 15 §:ssä *Compagnie* termin sidonnaisuus yksilöihin suorastaan alleviivautui:

*[...] och de twänne, som han lærer sig associera, at wara honom til hielp uti Directionen och styrslen af denne Handel, skola tillika med honom til godo niuta alt det, hwad uti detta Privilegio honom & Compagnie förundt är, lika som wore deras namn härwid inryckte.*³⁷

myönnetyn privilegion koskemattomuus oli toisaalta pyhä periaate Britanniassakin. Kyse ei siis ollut nykyistä yhtiöjärjestysasiakirjaa vaan ennemmin määrääkaista lakia luoneesta säädöksestä.

³² **Feldbaek** 1991, 5 katsoo myös, että komppanian nimellä (*Asiatisk Kompagni*) haluttiin tehdä eroa edellisiin ja kuinka toisaalta kruunun hallinnon tavoitteena oli tehdä Kööpenhaminasta Aasian kaupan merkittävä tuontikaupunki. **Feldbaek** 1978, 129 monopolin rajauksesta 1772 uudistettaessa.

³³ **Koninckx** 1980, 63-64. Ilmeisesti kokien Königin nimen kuitenkin hiukan häiritseväenä ("*And although [...] was granted to H.König & Co., [...]*").

³⁴ Vielä 1760-luvullakin *compagnie* -termiä käytettiin esimerkiksi nykyisiä lottoporukoita vastanneista ryhmistä, jotka osallistuivat yhdessä ajalla yleisiin arpajaisiin. SOIC:n vahtimestarina 1770-luvulla toiminut Swen Gullstjerna veti yhtä tällaista "arpakomppaniaa"; **Inrikes Tidningar** 14.5.1764.

³⁵ **1731 privilegio**, esim. 4 §: "*Henrich König & Compagnie tillåtes [...] så många Skepp, som de dertil kunna behöfwa*" 10 § "*Henrich König & Compagnie, eller deras Betiente*".

³⁶ **1746 privilegio**, esim. 5 §: "*Compagniet skal hafwa tilstånd, at hafwa sitt egit Skeps-Wärf wid Götheborg*", 7 §: "*Compagniet efterlåtes, at uti sina Skepp inlasta*" 18 §: "*efterlåtes Compagniet, at uti alla sina förrättningar hafwa och bruka sitt egit Sigil*" 21 §: "*För the penningar, som Compagniets Betiente, så wäl*".

³⁷ Suomennos: "[...] *ne kaksi, jotka hän [König] valitsee liikekumppaneikseen, olemaan hänelle avuksi kaupankäynnin johtamisessa ja ohjaamisessa, tulevat nauttimaan hänenlaillaan niistä eduista, jotka tässä privilegiossa hänelle & kumppaneille on suotu, niin kuin heidän nimensä olisivat tässä kohtaa lisätyt*" (tai: painetut, kirjoitetut, julkaissut; SAOB / "INRYCKA" -> 2) införa l. intaga l. insätta l. omnämna l. anföra (ngt i skriftlig framställning, t. ex. protokoll, lag, kontrakt o. d.).

Ymmärtäisin sanaa *"Compagnie"* käytettävän tässä korvaamaan Henrich Königin kanssa privilegiota anoneiden Colin Campbellin ja Niklas Sahlgrenin nimet – ja vastineena mahdollisille muille nimille tulevaisuudessa. Johtajien yksilöllistä asemaa ilmentää myös tapa, jolla komppanian palveluksessa maasta poissaoleva johtaja (käytännössä superkargöörinä kauppamatkalla toimiessaan) saattoi lähtökohtaisesti itse nimittää oman sijaisensa johtajistoon – edellyttäen tosin, että muut johtajat hyväksyivät tämän.³⁸ Johdettavana kirjoitetaan olevan *"denne Handeln"*, siis kaupankäynnin, ei komppanian (organisaation). Pykälässä käytetään komppaniasta myös termiä, josta Koninckx nimenomaan halusi sen erottaa: *"Och så framt bemelte Henrich König, eller någon af des twenne Associerade skulle [...] skilja sig ifrån denne Handels Societeten, så skola de [...]"*.³⁹ *Handels Societeten* merkitsi 1700-luvulla kauppiasyhdistykseen ja kauppiaiden ammattikuntiin rinnastuvaa yhteisöä. Näin ollen esitän *"Henrich König & Compagnie"* -ilmaisun viittaavan johtajistoon henkilöryhmänä, ei komppaniaan (entiteettinä). Näin siitä huolimatta että 15 § alkaa sanoilla *"Directionen af Hindrich Königs Compagnie"*. Esittelen luvussa 3.1 ensimmäistä privilegiota seuranneen julkisen pamflettidebatin tekstien piirteitä, jotka sopivat tulkintaani Itä-Intian kaupan käsittämisestä yksilöihin palautuvana toimintana. Privilegio muodosti siis kyllä juridisen henkilön, kuten Koninckx linjasi – mutta se ei automaattisesti luonut yhtiöentiteettiä, joka olisi olennaisesti erottunut kauppiasseura-, tai kauppiasyhdistysentiteetistä.

Demonstratiivipronominien käyttöönoton lisäksi 1746 privilegiosta poistuu henkilön (Henrich Königin) nimi ja komppanialle määritellään selkeitä ulkoista erottuvuutta antavia piirteitä: toiminimi (1 §; *Swenskt Ost-Indiske Compagnie*, jonka käytöstä laivauutisissa luvussa 3.2 ja komppanian omissa ilmoituksissa luvussa 2.2), sinetti (18 §; kuvaksi määriteltiin nousevaa aurinkoa kohden purjehtiva alus yläpuolellaan kuningashuoneen tunnus, kolme kruunua) sekä mahdollisuus käyttää omia mittayksiköitään ja painojaan (19 §). Komppanian hallinnolta edellytettiin myös aiempaa määrämuotoisempaa toimintaa, erityisesti tilintarkastuksen suhteen (26-27 §) ja huutokauppojen järjestämisestäkin säädettiin aiempaa tarkemmin (9 §).

³⁸ 1731 privilegio 15 §, "[...] den frånwarande Associerade kan sättig en annan redelig ock förfaren Man uti sitt ställe, dock med de twänne andras wetskap, willia ock samtycke;" suomennos: "poissaoleva johtaja voi asettaa tilalleen toisen kunniallisen ja kokeneen miehen, kuitenkin näiden kahden muun tietäen, tahtoen ja suostumuksella;"

³⁹ Suomennos: "Jos Henrich König tai jompikumpi näistä hänen kahdesta kumppanistaan kuolisi tai muuten eroaisi tästä kauppaseurasta, tulee jäljelle jääneiden valita [...]"

Hallinnon määrämuotoistumista, jota pidetään yhtenä organisaatioentiteetin tunnuspiirteenä, ei 1740-luvulla tapahtunut yksin komppaniassa. Sen kotikaupungin Göteborgin toimielinten määrämuotoistuminen ja laajeneminen 1730-40 luvuilla seurasi 1719 uudistettua kaupunkiprivilegiota, jonka myötä keskusvallan otteen kaupungista on katsottu höllentyneen paikallisvallan hyväksi. Keskus- ja paikallisvalta olivat kilpailleet keskenään edelliset sata vuotta vaihtelevin voimasuhtein.⁴⁰ Martin Wottle on tarkastellut 1740-luvulla tapahtunutta toiminnan muodollistumista Tukholman vähittäiskauppiain yhdistyksissä: kokoustoiminta ja sen pöytäkirjat säännöllistyivät, varhaisen sosiaaliturvan merkit alkavat näkyä lähteissä. Hän liittää ilmiön ulkoisen tunnustuksen tavoitteluun yhdistyksille: vasta kaupungin tai valtion myöntäessä niille kollektiivisia oikeuksia, yhdistyksistä tuli ammattikuntina juridisia henkilöitä.⁴¹

Rinnastamatta kauppiasyhdistysten ja komppanian hallintojen määrämuotoistumisia suoraan toisiinsa ajallista yhteyttään pidemmälle (komppanialla oli jo privilegio, yhdistykset vasta tavoittelivat omiaan), katson että niitä voi tarkastella omissa konteksteissaan käänteisinä prosesseina suhteessa kruunuun: kauppiasyhdistykset kehittivät omaa hallintoaan saadakseen kruunulta tunnustuksen (juridisen henkilöllisyyden) olemassa olleelle entiteetilleen. Kruunu puolestaan halusi kiinteyttää komppanian juridisen henkilön organisaatioentiteettiä 1746 privilegiolla. Tähän viittaavat erityisesti sen 24 §:n käytänteiden jatkamiseen ja kehittämiseen liittyvät kohdat,⁴² joiden merkitystä korostaa vielä loppulause ”[...] *skola wara lika så kraftiga och giltiga, som the af Oss specialiter woro confirmerade och stadfästade.*”⁴³ Edellä mainitun ulkoiseen erottautumiseen liittyvät kohdat palvelivat vastaavasti komppanian entiteetin viestintää sen ulkopuolelle.

⁴⁰ Andersson 1996, 365-376.

⁴¹ Wottle 2000, 96-100. Kehitysurat eivät olleet suoraviivaisia ja korporation kerralla tunnustamiseen päätyneitä, vaan Wottle tulkitsee organisoitumisen lujittumisen ja tunnustuksen tulleen vuorotellen (toisistaan riippuen) ja erissä, mutta niin että juuri tunnustuksen saaminen veti organisaation entiteetin kehittymistä.

⁴² 1746 privilegio 24 § ”Directeurerne af thetta Compagnie skal wara tillåtit, at så wäl sins emellan, til Compagniets och then Ost-Indiska handelens inrättning, i stånd sättiande, wid makt hållande och tiltagande, som ock för thetas Betiente, så i Land som uppå Skeppen, försatta sådane Conventioner, Öfwerenskommesser, Reglementer och Föörordningar som the efter thetta Wärt i Nåder them meddelste Privilegium, nödigt och nyttigt finnandes warda [...] som the antingen nu i begynnelsen giöras, eller hädanefter författas, förändras, widtagas och slutas kunna, [...]” suomennos: ”Komppanian johtajien sallitaan, niin itselleen (keskenään) kuin henkilöstölle niin maissa kuin laivoillakin, komppanian ja Itä-Intian kaupan järjestämiseksi, kuntoon laittamiseksi, käynnissä pitämiseksi ja kasvattamiseksi, jatkaa sellaisia käytänteitä, sopimuksia, ohjesääntöjä ja asetuksia, joita tämän armollisesti myöntämämme privilegion puitteissa hyödyllisiksi katsovat. [...] joita joko nyt alussa luodaan tai myöhemmin laaditaan, muutetaan, toimeenpannaan tai lopetetaan [...]”.

⁴³ Suomennos: ”[säädettyt käytänteet] olkoot yhtä väkevät ja pätevät kuin ne olisivat Meidän itsemme erityisesti vahvistamia.”.

Kruunun epäröivä suhtautuminen kauppiasyhdistysten juridisen henkilöllisyyden tunnustamiseen yhtäältä ja komppanian entiteetin vahvistamisen edellyttämiseen toisaalta, on selitettävissä ajan talouspolitiikan yleisillä tendensseillä. Manufaktuurit, sahat, kaivokset ja ylipäänsä kaikenlaiset ylhäältä johdetut suuremman pääoman ja keskitetyn hallinnon vaativat hankkeet nähtiin valtakunnan vaurastumisen kannalta keskeisiksi.⁴⁴ Pienkauppiain yhteenliittymät eivät tuottaneet erityistä vaurautta tai työllistäneet maan köyhiä. Tanskassa kauppiasammattikuntain olemassa oleviakin privilegioita uhattiin jopa kaataa (yleisen hyvän tuottamiseen velvoittaneen privilegiopykälään vedoten), elleivät ne panisi käyntiin uutta tuotannollista toimintaa.⁴⁵

1746 privilegion lopussa 32 §:ssä annetaan lupaus suosituimmuusasemasta ohi muiden anojien kauden lopulla (1766) privilegiota uudistettaessa.⁴⁶ Kruunu siis katsoi tilanteessa, jossa tarjolla olisivat tasaväkkiset hakijat, toimintansa vakiinnuttaneen entiteetin ansaitsevan privilegion ohi muiden ilman, että sen tarvitsisi maksaa siitä kruunulle kilpailijoitaan paremmin. Tämän voi nähdä pohjautuvan vähintään tiedostamattomaan ajatukseen siitä, että kiinteä organisatorinen entiteetti tuottaa olemassaolollaan lisäarvoa, jota tyhjästä aloittavilta komppanioilta ei olisi pidempään aikaan odotettavissa. Näin ollen kruunu hyötyisi epäsuorasti myöntämällä privilegion sen vanhoille haltijoille. Kyseessä voidaan toisaalta ajatella olleen myös komppanian perustajajäsenten hyvittelemisen lupauksella jatkosta näiden jouduttua taipumaan tukholmalaisten sijoittajien mukaan ottamiseen (luvut 2.2 ja 2.3). 1766 privilegio myönnettiin kuitenkin jo 1762 uudelle liikemiesryhmälle, jonka tarjous siitä nousi selkeästi Niclas Sahlgrenin johtaman vanhan komppanian tarjousta korkeammaksi.⁴⁷ Pidän todennäköisenä, että kruunu oli Pommerin sodan (1757–1762) aiheuttamien välittömien rahantarpeidensa edessä pakotettu sivuuttamaan laskelmat organisaatioentiteetin jatkamisen ehkä myöhemmin realisoituvista eduista. Toisaalta en usko privilegion siirtymisen myöskään aiheuttaneen olennaista katkosta liiketoimintaan. Tähän viittaa harvinainen, komppanian sisäinen dokumentti, jossa ohjeistetaan mahdollisesti juuri toiminnan jatkajia teen ja muiden tuotteiden ostamiseen Kantonissa.⁴⁸ Toimintaa luovuttava osapuoli ei siis

⁴⁴ Magnusson L. 2000, 57–67.

⁴⁵ Dübeck 1982, 184–185, 1760-l. kiistasta rautakauppiain ja keskushallinnon välillä. Jimack & Mander 2008, 197 tuo esiin vastaavan ajatusrakenteen Abbé Raynalin ajattelussa 1700-luvulla: *”The Hudson’s Bay Company, Raynal argues, has never taken seriously the reason for its foundation – to search for this hypothetical route [Hudsonin lahdelta] to the Pacific – and it will only be found if commerce in the Hudson Bay becomes entirely free”*.

⁴⁶ 1746 privilegio 32 §: *”Compagniet, wid thetta Privilegii expirerande, fram för alle andre skal wara närmast at erhålla et nytt Privilegium”*, suomennos: *”[...] komppania, tämän privilegion päättyessä [1766], tulee olemaan muita lähempänä saamaan uuden privilegion [...]”*.

⁴⁷ Grage 2003, 64, 72.

⁴⁸ Promemoria med råd om råd om teinköp, ajoitettu 1760-luvun loppupuoliskolle, jolloin toiminta siirtyi uusille tahoille. Yksilösuhteet korostuvat dokumentissa selkeästi; henkilökohtaiset liikesuhteet haluttiin selvästi siirtää uuden toimijan jatkettaviksi.

asettanut vastaanottavaa osapuolta aloittamaan tyhjästä vaan liikesuhteet siirtyivät.

1746 privilegiosäädöksestä on siis luettavissa selkeitä komppanian entiteetin lujittamiseen suoraan tai epäsuorasti vaikuttavia kohtia ja koko teksti itsessään viestii samasta kehityssuunnasta sanamuodoillaan. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kruunu, pikemminkin kuin komppania, käytti niitä omien tai valtakunnan kokonaiseduksi ajateltujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämä on nähdäkseni ristiriidassa komppanian sisäsyntyisen evoluutioprosessin narratiivin kanssa. 1746 privilegio ei näin ollen olisi 15 vuoden kumulatiivisen evoluution materialisoituma, vaan yritys työntää ulkoa komppaniaan sille toivottuja ominaisuuksia. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin niitä erityisiä piirteitä, joiden katson yhtäältä etäännyttäneen komppaniaa osakeyhtiöideaalista (luku 2.2) ja toisaalta osoittavan kruunun ja tukholmalaissijoittajien etujen yhtyneen sidottuun pääomaan siirtymisessä (luku 2.3).

2.2 SUKUYHTYMÄÄ MUISTUTTAVA JOHTAJISTO JA REKRYTOINNIT

Erot vuosien 1731 ja 1746 privilegioiden kesken ovat selkeimmillään johtamiseen ja pääomiin liittyvissä kohdissa. 1746 privilegion voidaan ajatella paitsi ohjanneen komppaniaa toivottuun kehityssuuntaan tulevaisuudessa, puuttuneen myös edellisen privilegiokauden aikana ilmaantuneisiin ei-toivottuihin kehityssuuntiin. Käsittelen tässä luvussa muutosta johdon nimitystavassa, rekrytointia yleisemmin sekä johtajiston ja pääomien välisen uudenlaisen suhteen problematiikkaa yhtiöentiteetin näkökulmasta.

Privilegioita myönnettiin pitkiksi ajoiksi ja 1700-luvulla parhaassa työiässä ja -kunnossa olevan äkillinen kuolema ei ollut yllätys, vaan pienessäkin ryhmässä 15-20 vuoden aikajänteellä ennemmin sääntö kuin poikkeus. Tästä syystä ei ollut yhdentekevää, miten komppanian johtoon valittiin uudet jäsenet. 1746 tapahtuukin selkeä muutos tavassa täydentää johtajistoa. **1731 privilegion** 15 § oli säättänyt vähintään kolmijäsenisen johtajiston itseään täydentäväksi tilanteessa, jossa joku kuolisi tai muuten poistuisi johtajistosta. Sanamuodot korostivat Königiä keskushenkilönä, vaikka varsinaisina johtajina on pidetty Campbellia ja Sahlgrenia. Kun Henrich König vuonna 1736 kuoli,

Campbell ja Sahlgren valitsivat johtajistoon Campbellin pikkuveljen Hugh Campbellin.⁴⁹ **1746 privilegiossa** edellytetään 7 johtajaa (22 §) ja näiden jatkossa täydentävän johtajistoa 12 pääosakkaan joukosta (23 §). Johtajana toimimisen edellytyksiin on lisätty vaatimus huomattavasta omaisuudesta ja siitä, että komppaniaan sijoitettu osa muodostaa merkittävän osan yhtiön pääomasta.⁵⁰ Näin ollen vahvistettiin suoraa yhteyttä sijoitetun pääoman ja johtajiston välillä, jonka voi ajatella lisänneen sijoitetun pääoman henkilötason edustusta johtajistossa, varsinkin kun johtajiston lukumäärä samalla kasvoi. Muutos ei ole täysin ongelmaton nykyaikaa kohden kehittyvän yhtiöentiteetin ideaalin näkökulmasta, koska siinä korostetaan operatiivisen johdon erkaantuista ja riippumattomuutta yksittäisistä sijoittajista yhtiössä.

Rekrytointikäytännöt voivat toimia muutoinkin kuin johtajiston osalta viitteenä komppanian toimintatavoista. Osakeyhtiöideaalissa itsenäinen organisaatioentiteetti valitsee yksittäisten omistajiensa intresseistä riippumattomana palvelukseensa yhtiön (=kaikkien osakkaiden) näkökulmasta parhaaksi arvioidun henkilön. 1746 privilegion 28 § säättää sallituksi palkata superkargööreiksi, päällystään, assistenteiksi ja miehistöön niin monta kunniallista, luotettavaa ja osaavaa miestä, kuin johtajisto tarpeelliseksi katsoo, kuitenkin ensisijaisesti ruotsalaisia tai Ruotsiin asettuneita ulkomaalaisia.⁵¹ Sääntö kuvastaa selkeästi pätevyysperusteisen rekrytoinnin olleen tunnettu käsite, varsinkin kun henkilöstön osaavuuden merkitystä vielä erikseen perustellaan kaupankäynnin ja merenkulun edistämiseksi. Säännös on näiltä osin muuten samansisältöinen 1731 privilegion 16 §:n kanssa, mutta ruotsalaisten rekryyttien ensisijaisuutta korostavampi. Aiemmin voitiin vapaasti valita pätevimmät Ruotsista tai ulkomailta, nyt piti valita ruotsalainen niin kauan kuin päteviä ruotsalaisia riittäisi. Katson muutoksen olevan linjassa muiden komppanian Ruotsiin kiinnittämiseen tähtäävien pykälien kanssa. Voi olla, että alemmilla hierarkiatasoilla säännöstöllä oli myös merkitystä. Näin päättelen Johan Crockartin ilmoituksesta, jossa hän tarjosi englanninkielen opetusta tulevien Itä-Intian kauppamatkojen palvelukseen aikoville tai niillä jo olleillekin opiskelijoille.⁵² Ilmeisesti kielitaidon parantamisella oli yhteytensä mahdollisuuksiin päästä mukaan kauppamatkoille esimerkiksi superkargöörin assistenttina.

⁴⁹ Söderpalm 2003, 48.

⁵⁰ **1746 privilegio**, 22 §: "Directionen af thetta Swenska Ost-Indiska Compagniet skal altid bestå af Siu redelige och uti handeln wäl förfarne män, samt i Riket bosatte och af kundbar förmögenhet, och hwilka sielfwe för någon ansenlig del uti thenne handel äro interesserade; [...]. 23 §: "[...]"

⁵¹ **1746 privilegio** 28 §. "Och som thet är ganska angelägit til befrämjande [...] employera redligt, påliteligt och uti handeln så wäl som Siöfarten wälförfarit folk [...] them som the skickeligast och tienligast finnande warda [...], doch hälst infödde Swenske [...]" Suomentos: "Ja koska [kaupankäynnin] edistämiseksi on tärkeää palkata [...] kunniallista, luotettavaa ja kaupankäynnissä samoin kuin merenkulussakin osaavaa väkeä [...], ne jotka taitavimmiksi ja käyttökelpoisimmiksi katsotaan [...] kuitenkin mieluiten ruotsalaissyntyisiä [...]."

⁵² **Göteborgs Wecko-Lista** 1.9.1755. Huomioitakoon tässä, ettei Crockart käyttä termiä *Compagniet* vaan *Öst-Indiske Sjö-fart ja Expedition*.

Ylimmissä hierarkiakerroksissa, johtajistossa ja superkargöörien tehtävissä sukulaisuus näyttää kuitenkin olleen tärkein meriitti, paitsi toisen privilegion alun muutostilanteessa. Koninckx kiinnitti huomiota siihen, että 8 kaikkiaan 12:sta pääosakkaiden neuvostoon 1750 nimitetyistä jäsenestä oli tukholmalaisia, 4 göteborgilaisia. Tukholmalaisista osa oli valtakunnan korkeimpia virkamiehiä, minkä Koninckx arveli mahdollisesti merkinneen valtion intressin valvontaa komppaniassa. Hän ei kuitenkaan löytänyt lähteistä viitteitä 12:n neuvoston toiminnasta tai myöhemmästä kokoonpanostakaan.⁵³ Myöskään lehdistölähteistä en ole löytänyt mitään viitteitä 12:n neuvostoon, vain johtajistoon. Kun otetaan huomioon salaisuuden korostaminen komppanian toiminnan peruspiirteenä, ei lähteiden puuttuminen sinänsä todista, etteikö 12:n neuvostolla olisi saattanut olla myös joitain nyky-yhtiöiden hallituksen rooleja, tärkeimpänä liiketoiminnan kehittämiseen liittyvää aloitteellisuutta ja strategista suunnittelua. Pidän tätä kuitenkin epätodennäköisenä.

Eräs muutos on selkeästi havaittavissa vuonna 1746 komppanian kuulutuksista sanomalehdissä. Ilmeisesti uuteen privilegioon liittyvä kansallisuusmääre *Swenska* tulee niissä nyt komppanian nimen eteen. Muutosta korostaa se, että vanhan komppanian kauppamatkoihin liittyvissä ilmoituksissa sitä ei käytetä, jolloin käyttö tai käyttämättä jättäminen selkeästi rajaa ilmoituksen uuden tai vanhan privilegiokauden kauppamatkoihin liittyväksi. En kuitenkaan tulkitse tätä voimistuvan entiteetin tai toiminimielikuvan viestimiseksi, varsinkaan 12:n neuvoston toimesta, koska neuvosto perustettiin vasta 1750, jolloin *Swenska* sanat myös harvinaistuvat ja käytännössä häviävät, ilmestyäkseen takaisin vasta 1770-luvulta eteenpäin. 1750 viimeiset ensimmäisen privilegiokauden alukset olivat palanneet matkoiltaan ja tilittäneet voittonsa. Sen jälkeen *Swenska* -määrettä ei enää tarvittu ja sen käyttö lakkasi, vaikka se erikseen oli privilegiossa nyt asetettu.⁵⁴

Komppanian osakeantikuulutuksissa oli Königin kuoleman jälkeen nelisen vuotta Tukholman yhteystietona Königin lesken konttori.⁵⁵ On epäselvää, mikä oli lesken henkilökohtainen rooli suhteessa komppaniaan, mutta ajalle ei ollut tavatonta, että leski jatkoi kuolleen miehensä liiketointa.⁵⁶ 1737 ilmoituksiin ilmestyi vara-amiraali Ankarkrona, jonka nimi kuitenkin katosi niistä

⁵³ Koninckx 1980, 60-61. Koninckx arveli ajankohdan (1750) liittyneen tuolloin tapahtuneeseen toisen privilegiokauden ensimmäiseen voitonjakoon.

⁵⁴ SOIC Lehdistössä -tietokanta (liiteaineisto 1).

⁵⁵ Postidningar 21.4.1740, ”i Stockholm uti Sal. Herr Directeurs Hinrich Königs Änckie Frus Contoir på stora Nygatan uti huset N:o 126.”

⁵⁶ Wottle 2000, 20, 189-191. Leskien yleisestä oikeudesta jatkaa miehensä liiketointa siihen asti, kunnes mahdollisesti uudelleen avioituivat. Müller 1998, 192 Claes Grillin leskestä, joka jatkoi miehensä rautaruukin johdossa 1776-78. Postidningar 9.11.1738 ja 1.1.1739 ilmoitukset osoittavat kirjanpaina Schneiderin lesken jatkaneen puolisonsa liiketointa. Koninckx 1980, 287 kertoo Königin lesken olleen merkittävä sijoittaja ainakin vielä 1740-1742 tehdyllä kolmen aluksen kauppamatkalla, joka viittaa siihen, ettei hän jäänyt vain odottamaan miehensä elinaikana tehtyjen sijoitusten

jo 1739.⁵⁷ Pian sen jälkeen ei Tukholmassa enää vastaanotettukaan sijoituksia. Ankarkrona saattoi olla tilapäisratkaisu, jolla Hugh Campbellin (Göteborgissa) johtajaksi nimityksen jälkeen haluttiin esittää johtajistoa olevan Königin kuoltua myös Tukholman konttorissa. Königin suvun vahva vaikutus komppaniassa jatkui kuitenkin jopa kolmannelle privilegiokaudelle (uusien toimijoiden aikaan) asti, jolloin Christian König nousi johtajaksikin. Useampikin nuori König toimi komppanian superkargööreinä 1730-80-luvuilla.⁵⁸ Johdon täydentäminen perheenjäsenin, periytyvät työpaikat ja se, että leski jatkoi miehensä tilalla liiketoimissa sopivat sukuyritysten toimintatavoiksi.

Rekrytoinnin osalta komppanian toiminta muistuttaa siis enemmän sukuyhtymää kuin osakeyhtiötä, jonka omistajiensa yläpuolelle nouseva yhtiöentiteetti edellyttäisi pätevyysperustein tapahtuvaa rekrytointia. Komppania näyttää myös soveltaneen varhaista rekrytointikäytäntöään halki vuosikymmenten. Sen parissa vaikutti lukuisia ajan liikemiessukuja, jotka vahvistivat keskinäisiä siteitään myös avioliitoin.⁵⁹ Kyse on luonnollisesti sen ja myöhempienkin aikain yleisestä ilmiöstä, ei komppanian erityispiirteestä. Pätevyysperusteiden yleistyminen rekrytoinnissa vasta myöhemmillä ajoilla ei kuitenkaan vapauta meitä arvioimaan komppaniaa aikalaisiaan nykyaikaisempaan yhtiönä, vain siksi, ettei siihen aikaan sovellettu pätevyysperusteista rekrytointia ylipäättään – varsinkaan kun henkilöstön pätevyyden merkitys jo ensimmäisestä privilegiosta alkaen oli aikalaisille tiedostettu. Leos Müller päätyy laajassa, Tukholman suurkauppiaiden liike- ja avioitumisstrategioita käsittelevässä tutkimuksessaan, lopputulemaan, että lyhyen tähtäimen taloudellinen voitto väistyi 1700-luvun strategioissa pitkän tähtäyksen sosiaalisen pääoman kasvattamisen ja liiketaloudellisen riskin hajauttamisen tieltä.⁶⁰ Pitkän tähtäimen sukustrategioiden sovittaminen yhteen osakeyhtiöentiteetin puolueettoman taloudellisen edun ajamisen kanssa on tuskin ollut ongelmatonta. Komppanian rekrytointikäytännöt hierarkian huipulla ja sen tuntumassa viittaavatkin sukujen priorisoineen omia strategioitaan ohi privilegioon kirjatun ideaalin kaikkien osakkaiden yhteisen hyvän edistämisestä. Tältä osin nykypäivässä tulee siis tiedostaa 1700-luvun modernin yhtiön ideaalinkin etäisyys nykyisistä organisaatiomuodoista.

realisoiutumista matkojen päätyttyä vaan jatkoi sijoittamista uusiin kauppamatkoihin niiden jälkeen.

⁵⁷ *Posttidningar* 20.6.1737, 16.7.1739 ilmoituksessa ei enää Ankarkronaa mainita. Kjellberg 1975, 42, 73 kertoo Ankarkronan olleen kuitenkin johtajistossa vielä 1746 johtajistoa laajennettaessa.

⁵⁸ *Förteckning över kompaniets skepp under 1 och 2 oktrojerna*, esim. Göteborg 1739, Calmar 1741, Drottning af Suecia 1742 ja 1743, Adolph Friedrich 1746. *Förteckning öfver svenska ostindiska compagniets skepp som äro avseglade från Göteborg under nya eller tredje octrojen*, Enigheten 1757, Friedrich Adolph 1761, Rikens Ständer 1763, Terra Nova 1775, 1778 ja 1784, Gustaf den Tredje 1781. *Inrikes Tidningar* 26.10.1775 kertoo Fredric Adolph aluksen ensimmäisenä (superkargöörin) assistenttina matkaavan Henric Königin. Olán 1923, 93.

⁵⁹ *Askenfelt* 2017, 88-89 liite sukulaissuhteista huutokauppojen keskeisten ostajien välillä. Müller 2002.

⁶⁰ Müller 1998, 274-283. Müller nostaa esiin myös riskinhajautuksen, joka teki ajan suurliikemiehistä tyypillisesti monialayrittäjiä.

1731 privilegiossa johdon edellytettiin toimivan osakkaita kohtaan rehellisesti, pitäen erityisesti huolta siitä, ettei näiden henkilöllisyys paljastu. Kauppatmatkan jälkeen tuli laatia tuloslaskelma ja maksaa ulos voitot ja sijoitetut pääomat. Muuten johtajiston ja sijoittajien välille ei kuitenkaan rakennettu yhteyttä. Rahoituksen hankinta jätettiin 1731 privilegiossa puhtaasti johtajiston päätettäväksi: *"[...] antingen genom subscriptioner, eller på hwad sätt de det till denne handelens befrämjande tienligast profwandes warda:"*.⁶¹ Voikin sanoa rahoituksen näyttäytyneen enemmän muiden resurssien (suorittavan tason työntekijät, laivatarvikkeet) kaltaisena ulkoisena tuotannontekijänä, ei komppanian sisäisenä omaisuutena, jollainen siitä sidotun oman pääoman myötä muodostui 1753. Tässä suhteessa muutos lähensi komppaniaa nykyisen kaltaiseen osakeyhtiöön. Kehitys ei edennyt kuitenkaan lineaarisesti, vaan ennen sidotun pääoman käyttöönottoa näyttää ilmaantuneen käytäntö, joka viestii kehityksen olleen käymässä ennemmin päinvastaiseen suuntaan.

Mahdollisuudesta kuitata osakkaan huutokauppaostovelkaa suoraan tälle maksettavasta kauppatmatkan voitto-osuudesta, muotoutui avoin käytäntö 1740-luvulla.⁶² Se on rikkonut ideaalia yhtiön ja sen omistajan eri rooleissa (asiakkaana ja omistajana) syntyneiden keskinäisten velkojen ja saatavien kuittauskiellosta, asettaen näin osakkaat keskenään eriarvoiseen asemaan suhteessa yhtiöön.⁶³ Katson tällaisen omistaja-asiakas -yhteyden syvenemisen kertovan yhtiön käytänteissä olleen kyllä organisatorista evoluutiota, muttei suinkaan kohti määritelmällistä osakeyhtiöentiteettiä, vaan täysin toiseen suuntaan. Sidottuun pääomaan siirtyminen katkaisi tämän kehityksen, jonka aiempia askelia olivat olleet ensin voitto-osuuksien ulosmaksu samana päivänä uuden kauppatmatkan rahoituskierron alun kanssa ja pian sen jälkeen pääomien suorasiirtomahdollisuus yhdeltä kauppatmatkalta toiselle (luku 2.3).

Tulkitsen johtajiston nimityskäytännön ja pääomarakenteen muutosten liittyneen kiinteästi toisiinsa. 1746 privilegion 26 § sääti, että johtajiston jäsenten rikkomusepäilyjä, joista sijoittajien henkilöllisyyden paljastaminen näyttää edelleen olleen vakavin, käsittelisi johtajisto ja 12 pääosakasta (osin samoja henkilöitä). Suurimpien omistajien joukosta tuli myös valita sopivia

⁶¹ 1731 privilegio 6 §. Suomennos: *"[...] joko [osake]merkinnöin, tai miten vain se tämän kaupankäynnin edistämiseksi sopivimmaksi osoittautuu"*

⁶² Posttidningar 6.2.1746.

⁶³ Ajatellaan tilanne, jossa yhtiöllä ei olisi kassassa rahaa: omistaja-asiakas saisi voitto-osuuden oman velkansa kuittaamisella, rahoittajaomistaja joutuisi odottamaan, että yhtiön kassaan tulisi rahaa jostain muualta ja saisi voitto-osuutensa vasta sen jälkeen. Käytännössä voitonmaksua ei luonnollisesti aloitettu ennen kuin rahat olivat yhtiön kassassa, mutta huutokauppavelat suojasivat tässäkin tapauksessa omistaja-asiakasta riskiltä, että komppania syystä tai toisesta ajautuisi maksukyvyttömäksi huutokaupan ja voitonjaon välillä.

henkilöitä suorittamaan tilin- ja toiminnantarkastusta (27 §), jossa havaitut puutteet tuli raportoida niin ikään johtajistolle ja pääosakkaille. Samalla (27 §) veloitetaan 12 pääosakastakin toimimaan ehdottomasti komppanian yhteisen edun hyväksi. Pääosakkaiden rooli ei siis näytä olevan liiketoiminnan kehittäminen vaan käytännössä vain operatiivisen johdon valvonta.⁶⁴ Pääosakkaista tuli myös operatiivisia johtajia, ja näiden nuorempia sukulaisia löytyy avainpaikoilta komppanian palveluksesta.⁶⁵ Intressiristiriitoja ja suoranaista entiteettirajojen hämärtymistä saattoi aiheuttaa esimerkiksi yhden ja saman pääosakkaan toimiminen komppanialle laivoja rakentavan telakan omistajana, telakalle ankkureita toimittavan rautaruukin ja purjekangasta myyvän manufaktuurin omistajana sekä komppanian laivoja vakuuttavan yhtiön johtajistossa. Toisaalta, jos komppanian asiakas näistä sidonnaisuuksista kärsikin niin ympyrä sulkeutui: kyseisen omistaja-johtajan suku nimittäin kuului myös komppanian suurimpien asiakas-omistajien joukkoon.⁶⁶

Uudet johtajiston nimitysedellytyspykälät ja 12:n pääosakkaan neuvoston perustaminen näyttäytyvät ennemmin keinoksi avata tukholmalaisporvareille pääsy mukaan Itä-Intian kauppaan ja sen liepeillä kukoistavaan liiketoimintaan (pääsyä oli ilmeisesti tietoisesti hankaloitettu, luku 2.3) ja toiminnan sitomiseksi Ruotsiin (luku 2.1), kuin liiketoiminnan kehittämiseksi kohti nykyisen kaltaista omistajat – hallitus – operatiivinen johto -rakennetta. Voimme verrata komppanian pääosakkaiden neuvostoa myös samoihin aikoihin muodostettuihin vastaaviin elimiin kauppiaiden yhdistyksissä. 1757 ruokatavarakauppiain yhdistys Tukholmassa haki kuninkaalta lupaa muodostaa 12:sta valitsemastaan edustajasta koostuva elin ja sille virallista asemaa ryhmän edustajana (komppanian 12 pääosakkaan neuvoston valitsi puolestaan sen johtajisto). Vastaava elin oli muodostettu myös Tukholman suurkauppiaiden keskuudessa jo 1748, kaksi vuotta ennen komppaniaa. Hallitsija oli myötämielinen ruokatavarakauppiaiden uuden toimielimen suhteen mutta epäröi virallistamista, koska se olisi samalla muodostanut yhdistykselle juridisen persoonan. Virallistaminen kuitenkin myönnettiin ja näin ruokakauppiain yhdistyksestä tuli ensimmäinen vähittäiskauppiaiden ammattikunta 1758.⁶⁷ Kruunu siis myönsi jarrutellen virallistamisia pienkauppiain yhdistyksille, mutta vaati vastaavaa elintä komppanialle. Asialla ei komppanian jo olemassa olleen juridisen henkilöllisyyden takia ollut samaa merkitystä kruunulle, mutta jos

⁶⁴ Koninckx 1980, 64 korostaa juuri tilintarkastusta pääosakkaiden keskeisenä tehtävänä. Kjellberg 1975, 73-74 samoin.

⁶⁵ Förteckning över kompaniets skepp under 1 och 2 oktrojerna, David Sandberg, 1748 Hoppet-aluksen 4. superkargöörinä. Koninckx 1980, 61 kiinnittää myös huomion osakkuuden ja johtajuuden yhdistymisestä. Müller 1998, 62-67, Grillin perheenjäsenten urista komppaniassa.

⁶⁶ Askenfelt 2017 & Müller 2002, Grillin suvusta. Müller 1998, 65-67 Grillien moninaisista liiketoimista.

⁶⁷ Wottle 2000, 91, 100.

tulkitsimme Thomas Magnussonin tapaan komppanian muodostaneen kärjistäen ilmaistuna viidennen säädyn,⁶⁸ 12:n neuvoston muodostamisen voi tulkita rinnasteiseksi säätyjen tai kauppiasyhdistysten edustajainelinten kanssa – ei niinkään varhaismodernin yhtiön hallitukseksi. Näin varsinkin, kun sitä ei koottu 12:sta eniten rahaa sijoittaneesta, vaan 12 valittiin eniten rahaa sijoittaneiden joukosta – ja valinnan teki operatiivinen johtajisto.⁶⁹

Komppanian soveltaessa joka kauppamatkan jälkeen purkautuvaa omaa pääomaa oli vaikea määrittää, ketkä olivat Itä-Intian kaupan suurimmat omistajat, koska edellisen matkan merkittävä sijoittaja ei automaattisesti päässyt mukaan enää seuraavan matkan rahoittajaksi tai toisaalta uusi sijoittaja saatettiin sulkea ulos, jos seuraavan matkan rahoitus kerättiin suoraan edellisen matkan rahoittajilta siirtämällä näiden pääomat päättyvältä matkalta alkavalle. Esitän seuraavaksi tämän rahoitusrakenteen muodostaneen sen ongelman, jonka kruunu 1746 privilegiolla pääosakkaiden aseman vahvistamisesta ja sidottuun omaan pääomaan siirtymistä edesauttaen, tukholmalaisporvarien hyväksi ratkaisi. Katson ettei näitä kahta uudistusta tehty toisistaan riippumatta, vaikkei niitä käyttöön otettukaan samanaikaisesti.

2.3 SIDOTTUUN OMAAN PÄÄOMAAN SIIRTYMINEN 1753 – PAINE ULKOA

Sidottua omaa pääomaa on pidetty erityisenä rahoituksellisena innovaationa sen yhtiölle mahdollistaman liiketoiminnan ylisukupolvisen jatkuvuuden johdosta. Siihen liitetään myös perustetun yhteisön ja sen osakkaiden välisten varojen ja velkojen eristäminen toisistaan, joka sijoittajan näkökulmasta merkitsee, ettei hän voi menettää konkurssissa enempää kuin osakkeisiin sijoittamansa varat ja yhteisön näkökulmasta, ettei sijoittaja voi vetää siitä pois alkuperäistä pääomaansa vaan korkeintaan myydä osakkeensa uudelle omistajalle. Ruotsin komppanian tapauksessa sidottuun omaan pääomaan siirtyminen 1753 merkitsi sitä, ettei yksittäisen kauppamatkan rahoitus riippunut sille erikseen tehdyn varainhankinnan onnistumisesta. Osakkaat eivät enää sijoittaneet rahojaan kauppamatkaan (*"expedition"*, jotka saattoivat koostua myös useammista aluksista, jotka lähtivät samanaikaisesti),⁷⁰ vaan komppanian toimintaan

⁶⁸ Magnusson T. 2008, 164, 177. Perusteluna privilegion kaupalliset erioikeudet komppanialle ja sen koskemattomuus (ennen uusimista).

⁶⁹ Koninckx 1980, 60.

⁷⁰ Posttidningar 8.8.1748, pääomien jakautumisesta alusten kokojen suhteessa (toinen suurempi, toinen pienempi). Koninckx 1980, 283-285 kiinnitti

kokonaisuutena. Komppania puolestaan ei enää tilittänyt varoja joka matkan päätteeksi takaisin, vaan sijoitti pääomat seuraaviin matkoihin, tilittäen osakkaille vain ylijäämät. Vastaava pääomarakenne oli ollut käytössä suuremmissa komppanioissa jo pitkään ja käyttöön otettiin 1753 myös Tanskan komppaniaan.⁷¹

Kirjallisuudessa on tyypillisesti korostettu 1753 pääomarakenteen muutosta ratkaisevana askeleena, jolloin komppaniasta viimeistään tuli moderni yhtiö. Olán ei analysoinut 1753 muutoksen merkitystä vaikka mainitseekin sen.⁷² Koninckx katsoi komppanian tuolloin siirtyneen samaan liiketoimintarakenteeseen suurten komppaniain kanssa ja tulleen todelliseksi liikeyritykseksi.⁷³ Kjellberg tarkasteli asiaa lyhyelti muutosprosessina, muttei arvioinut sen seurauksia. Hän kiinnitti huomion siihen miten jo 1733 komppaniaa oli kritisoitu sidotun oman pääoman puutteesta ja käsitteli asiaa salaisuutta tarvinneiden ulkomaisten sijoittajien ja komppanian pysyvyyttä toivoneiden ruotsalaisten intressiristiriitana.⁷⁴ Uudemmassa tutkimuksessa Åberg nostaa pääomarakenteen tärkeimmäksi organisatoriseksi muutokseksi, asiaa kuitenkin perustelematta.⁷⁵ Müller asettaa ongelmaksi alkuvaiheen löyhäksi luonnehtimansa omistajuuden, jonka epäkäytännöllisyys korjattiin 1753.⁷⁶ Ilmeisesti 1746–1753 muutokset eivät ole nousseet itsessään minkään tutkimuksen aiheeksi vaan tulleet käsitellyiksi osana laajempia esityksiä tai konteksteina muihin aiheisiin liittyvissä yksityiskohtaisemmissa analyyseissa.

Katson privilegiokausien vaihteen ympärillä törmäyksen ja ratkaisuksi tulleen kolmen tahon risteävien intressien. Göteborgilaisten **perustajien** (Campbell ja Sahlgren; taustallaan olleine Ostenden miehineen) käsissä pysyi käytännön operatiivinen valta ja varsinkin salaisuuden verho suojaamassa brittiläisiä rahoittajatahoja. **Kruunu** sai kukoistavan Itä-Intian kaupan kiinnitettyä lujemmin valtakuntansa rakenteisiin, avaamalla pääsyn sen johtopaikoille ja varsinkin pääomiin **Tukholman suurporvareille**, jotka kaipasivat tuottavia sijoituskohteita rahoilleen tai mukaanpääsyä

huomiota siihen, että yhden laivan kauppamatkat näyttävät tuottaneen keskimäärin kahden laivan kauppamatkoja paremmin.

⁷¹ Robins 2012, 48. Englannin komppanialle sidottu oma pääoma 1657. Robins luonnehtii tätä komppanian muuttumiseksi moderniksi yhtiöksi. Kelsall 1999, 9. Kelsall viittaa Tanskan komppanian laajentumisesta johtuneisiin pääomatarpeisiin muutoksen syynä (Tranquebarin kolonian kulut).

⁷² Olán, 1923, 40–43.

⁷³ Koninckx 1980, 63–64. ”From 1753 onwards the Swedish Company was established on the same footing as the other great East India Companies.”.

⁷⁴ Kjellberg 1975, 72–73. Aikalaiset (Tukholmassa) argumentoivat Kjellbergin mukaan mm. 1748 Aachenin rauhan houkuttavan ulkomaista pääomaa takaisin kotimaihinsa olojen rauhoituttua Itävallan perimyssodan päättyessä ja komppanian siksi tarvitsevan sidottua pääomaa.

⁷⁵ Åberg 1990, 101. Asiaa saatettiin vapautuvien pääomaliikkeiden ja markkinatalouden voittokulun aikana käsitellä itsestään selvyytenä?

⁷⁶ Müller 2003, 33. Toisaalta sivuilla 41–42 Müller esittelee flaamilaisia sijoittajia, jotka pysyivät alusta asti osakkaina 1780-luvulle asti ja Jacomo De Pretin olleen Ostenden komppanian johtajia, joka vie nähdäkseni toiminnan omistajuuden juuret jo aikaan ennen Ruotsin komppanian olemassaoloa.

itse Itä-Intian kauppaan. Käsitän asian siis enemmän komppanian ulkopuolisten sidosryhmien tarpeisiin vastanneena neuvottelutuloksena, kuin rahoitus- ja organisaatioteoreettisesti komppania-entiteetin sisäsyntyisenä evoluutiona varhaismoderniksi osakeyhtiöksi.

Komppanialla ei tiedetä koskaan vaihtuvan oman pääoman aikana olleen ongelmia rahoittaa kauppamatkoja, joten rahoitukseen liittyvät liiketoimintaorganisatoriset tarpeet tuntuvat epäloogiselta syytä toimintatavan uudelleenjärjestelyyn. Jos jotain rahoitukseen liittyviä toiminnallisia ongelmia 1730–40 -luvuilla oli niin ne näyttävät olleen enemmän päinvastaisia: jo vuonna 1740 komppania keskeytti sijoitusantejaan ylimerkintätilanteiden vuoksi ja vuosikymmenen lopun ilmoituksissa varattiin erikseen mahdollisuus keskeyttää annit samasta syystä.⁷⁷ Myös se, että aiemmin erillisellä kuulutuksella ilmoitetun sijoituskirjain sulkeutumisen sijaan ilmoitettiin 1730-luvun lopulla jo ennalta rajattu merkintäaika, viittaa nähdäkseni luottamukseen rahoituksen saatavuudesta.⁷⁸

Omistuksen liikkuvuuskaan tuskin tuotti ongelmia toimintaa operoineille perustajille. Henkilö- ja sukutasolla samat tahot pysyivät kuitenkin komppanian jäseninä, siirtäen pääomansa yhden kauppamatkan jälkeen seuraavalle.⁷⁹ Jo komppanian ensimmäinen voitonjakoilmoitus kertoo, että samana päivänä voitto-osuuksien ulosmaksun kanssa alkaa sijoitusten vastaanotto seuraavalle matkalle.⁸⁰ Ensimmäinen löytämäni pääomien suorasiirron⁸¹ mahdollisuuden tarjoava kuulutus on syksyiltä 1736 ja siinä alleviivataan erikseen että siirtoilmoituksen ajoissa tekemättä jättävät sijoittajat ”*saavat syyttää itseään, jos heidän tilalleen otetaan uudet sijoittajat*”.⁸² Sanamuoto panee miettimään oliko ehkä jo edellisellä kierroksella tarjottu mainostamatta joillekin siirtomahdollisuutta ja siten etuoikeutta päästä mukaan ja siitä noussut poru ulos jääneiden halukkaiden joukossa?⁸³ Pääomien suorasiirtokäytäntö näyttää joka tapauksessa vakiintuneen komppaniassa, koska sittemmin lukuisissa sijoituskuulutuksissa ilmoitetaan pääomien siirron olevan

⁷⁷ *Posttidningar* 7.8.1740, 1.2.1750 ylimerkinnöistä, 25.4. / 8.8.1748 ilmoituksissa ylimerkintävaraukset.

⁷⁸ *Posttidningar* 29.5.1738, ilmoittaa antiajankohdaksi 31.5–31.8.1738.

⁷⁹ Müller 2003, 33, 41–42.

⁸⁰ *Posttidningar* 18.2.1734 ilmoitti molempien alkavan 15.3.1734. Ilmoitus ei kuitenkaan tarkenna mitä ajankohtaa tai laivaa sijoitus koskee.

⁸¹ Suorasiirto = edelliseltä matkalta palautuvien pääomien siirto suoraan seuraavalle matkalle, ilman että sijoittaja välissä nostaa rahansa ulos.

⁸² *Posttidningar* 14.10.1736, alkuperäistekstissään ”*Som inom förbemelte termin sig icke dertil angifwa / at skylla sig sielfwe om i deras ställe nya Interessenter antages / och de sedermera icke uti denna Expeditionen så interessera*”.

⁸³ Komppanian toinen alus, *Drottning Ulrika Eleonora*, oli palannut Göteborgiin 15.2.1735 ja kolmas, *Fredericus Rex Sueciae* lähtenyt 8.3.1735. Aikaväli on ollut liian lyhyt normaalin, huutokaupan kautta tapahtuvan pääomien vapauttamisen myötä toimitettavaan siirtoon, mutta riittävä osakaskohtaisille erityisjärjestelyille lastin turvallisen saapumisen varmistuttua.

mahdollinen, jos kotiin saapumassa olevien alusten lastit ehditään myymään ajoissa.⁸⁴

Jos omistuksen liikkuvuus (kauppatkasta toiseen) ei ollutkaan ongelma komppanian johtajille, sen liikkumattomuus (omistajatahosta toiseen) saattoi sitä olla omistajiksi halunneille tukholmalaisiporvareille. Näin varsinkin, jos vanhat sijoittajat saivat jotenkin varattua etuoikeudet uusien kauppatkkojen pääomiin. Toisen kauppatkkan sijoitusanti ilmoitettiin avattavaksi ainoastaan Göteborgissa 26.6.1732 (ilman mainintaa Tukholmasta). Ilmeisesti sijoittaminen onnistui silti Tukholmassakin, koska annin päättymisestä seuraavan viikon alussa ilmoitettiin siellä 25.9.1732.⁸⁵ 1736–1737 sijoitusten vastaanotto avattiin jostain syystä ensin Göteborgissa ja vasta noin viikkoa myöhemmin Tukholmassa.⁸⁶ 1739 sijoituskirjat avattiin samanaikaisesti sekä Tukholmassa että Göteborgissa.⁸⁷ Jo 1741 nimellisen perustajan Henrich Königin lesken konttori kuitenkin katoaa sijoitusanti-ilmoituksista ja merkinnät onnistuivat jatkossa vain Göteborgin konttorilla. Sinne saattoi kuitenkin ilmoittautua merkitsijäksi myös kirjeitse.⁸⁸ 1742–1744 sijoitusmerkintöjen vastaanotto avattiin vasta edellisten alusten saavuttua Göteborgiin, joka varmasti helpotti niihin sijoittaneiden tahojen asemia uudella sijoituskiirroksella rahoituksellisen epävarmuuden poistuessa.⁸⁹ Tukholman konttori palasi sijoitusten vastaanottopaikaksi vasta 1746, kun toinen privilegiokausi alkoi.⁹⁰ Kjellbergin viittaama keskustelu sidotun pääoman käyttöönotosta jo 1733 onkin nähdäkseni saattanut saada alkunsa göteborgilaisia perustajia ja vanhoja Ostenden komppanian sijoittajia suosineista merkintäkäytännöistä. Myös Thomas Magnussonin havainto pamflettidebatin aikaisten kiivaiden komppanian vastustajien ryhtymisestä sen osakkaiksi toisen privilegiokauden myötä voi sopia kuvaan painostuskeinona omistuksen avaamiseksi, sillä kysymyksessä olivat nimenomaan tukholmalaiset.⁹¹

Sijoitusanti-ilmoitusten (1732–1746) perusteella näyttäisikin, että sidottuun omaan pääomaan siirtyminen ratkaisi suuremman ongelman komppanian ulko- kuin sisäpuolella. Jos ongelma olisi

⁸⁴ *Posttidningar* 16.7.1739, 25.10.1742, 15.6.1747 esimerkkeinä siirtomahdollisuuden tarjoamisesta.

⁸⁵ *Posttidningar* 26.6.1732 ja 25.9.1732. 24.4.1732 numerossa oli ennakkomainosliite asiasta, mutta liitettä ei ole ainakaan KB:n verkkoarkistossa.

⁸⁶ *Posttidningar* 20.10.1735, 20.6.1736. Jälkimmäinen sijoitusanti ilmoitettiin suljettavaksi jo 11.8.1737 (vaikka laivat lähtivät vasta tammikuussa 1738), mikä nähdäkseni osoittaa rahoituksen saatavuuden olleen hyvä vaikka nyt oli ensimmäistä kertaa rahoitettavana kahden laivan lähtö kerralla.

⁸⁷ *Posttidningar* 24.5.1739.

⁸⁸ *Posttidningar* 27.4.1741. Ilmoitus julkaistiin Tukholmassa vain muutamaa päivää ennen sijoitusten vastaanoton aloitusta Göteborgissa (1.5.1741).

⁸⁹ *Posttidningar* 9.9.1742, 7.7.1743, 2.8.1744.

⁹⁰ *Posttidningar* 3.7.1746. Ilmoitus korosti Tukholmaa, ”*så väl här i Stockholm, som i Göteborg*.” (alleviivaus omani). 1730-luvun ilmoitukset oli kirjoitettu tavanomaisesti sijaintineutraalein muodoin, kuitenkin 1740–44 oli usein korostettu samaan tapaan Göteborgia (här i Göteborg -ilmaisulla).

⁹¹ Magnusson T. 2008, 166, 177 vastustajista osakkaiksi siirtyvistä.

ollut sisäinen, siihen olisi ollut jo ratkaisukin olemassa: 1731 privilegion rahoitukseen liittyvä 6 §:hän jätti rahoituksen hankinnan täysin johdon harkinnan varaan ja halukkaista sijoittajista tuntuu olleen ylitarjontaa. 1746 privilegion 2. § paransi erityisesti sijoittajan mahdollisuuksia päästä mukaan komppaniaan. Uudessa privilegiossa veloitettiin pitämään sijoituskirjat auki 3 kuukautta ja olemaan estämättä ketään tänä aikana sijoituksia tekemästä.⁹² Uudelleen muotoiltu rahoituspykälä tuntuisi näin vastaavaan suoraan siihen tarpeeseen, mikä tukholmalaisporvareille syntyi, jos Göteborgissa oli muokattu sijoitusmerkintäkäytänteitä tietoisesti tukholmalaisten osuuksien minimoimiseksi. Katson että sijoitusanti-ilmoituksista tulkittavissa oleva tukholmalaisten syrjintä voi niin ikään liittyä samaan ilmiöön, ehkä jopa selittää myös samanaikaisissa laivauutisista tulkittavissa olevaa paikallisuuden korostusta Göteborgin ja Tukholman kesken (luku 3.2).⁹³

Kun mahdollisuus järjestellä sijoitusmerkintöjä halutuille henkilöille poistui merkintäprosessin sääntelyllä, perustajaosakkailla ei ollut enää syytä vastustaa sidottua omaa pääomaa. Sen käyttöönoton jälkeen paine komppaniaan pääsystä siirtyi sijoittajien valitsemisesta (komppanian sisällä) osakkeen jälkimarkkinahintaan ja näin ollen komppanian ulkopuolelle. Kruunu liittoutui tukholmalaisporvareiden kanssa ymmärrettävästä syystä: Ruotsiin sidottu komppanian oma pääoma ratkaisi yhden ongelman, jonka jo Arckenholtz oli esittänyt pamfleteissaan kymmenisen vuotta aiemmin: ulkomaalaiset eivät enää voineet vetää yllättäen pääomiaan Ruotsin Itä-Intian kaupasta (luku 3.1). Tämä ei lopulta näytä olleen ongelma myöskään ulkomaalaisille, jotka Müllerin mukaan siirtyivät löyhän omistuksen jälkeen komppanian osakkaiksi.⁹⁴

Komppanian siirtyminen sidottuun omaan pääomaan ei siis välttämättä ollut tulos sen entiteetin tiivistymisestä, organisatorisen evoluution huipentumisesta osakeyhtiömuotoon. Se sai kyllä suojan omistajiaan vastaan, kuten talous- ja oikeushistoriallinen tulkinta osakeyhtiöentiteetin keskeiseksi piirteeksi katsoo, mutta ainakin Ruotsin komppanian kohdalla kyse oli ulkoa tulleesta kruunun ja tulevien omistajien painostuksesta ja muutos tapahtui vanhojen omistajien tahdosta huolimatta, ei heidän päätöksellä. Ajatus osakeyhtiön aukimurtamisesta valtion toimesta uusille omistajille

⁹² 1746 privilegio 2 §: "[...] och lämpelig subscriptions Termin af Tre Månader, innom hwilken hwar och en må äga frihet sig at antekna låta, för så store summor, som behages; [...] och innom hwilken subscriptions Termin ingen skal förmenas uti thenne Handel at deltaga."

⁹³ Koninckx 1980, 60-61, pääosakkaiden neuvoston paikkajakoon (1750) liittyen viittaa sivumennen myös mahdolliseen kaupunkien väliseen kilpaan ("[...]the extent of the capital city's interest – or meddling? – in the Company, [...]).

⁹⁴ Müller 2003, 41-42.

(vanhojen pääomiin sinänsä kajoamatta) on vieras nykyaikaiselle länsimaiselle ajattelulle. Privilegioajan yhteiskunnassa asia oli kuitenkin korkeimman vallankäyttäjän käsissä siinä missä kauppiasyhdistysten tunnustaminenkin ja lopputulos syntyi kolmikannan neuvotteluissa, joissa Itä-Intian kaupan vaatima osaamispääoma oli vielä pääosin Ostenden miesten hallussa ja neuvotteluvalttina. Komppania ei siis omistanut liiketoimintaansa nykyisten osakeyhtiöiden tapaan, vaan operoi sitä kruunun privilegiolla, joka oli aina päättyessään uudelleen neuvoteltavissa. Varsinaista omaa tahtoa en katso komppanialla siinä mielessä olleen, että johtajisto olisi palvellut komppanian etua yli sen omistajien edun, vaan juridisen komppaniaraamin sisälle asettui ennemmin traditionaalisten sukuyhtymien yhteistoimintaa. Katson etteivät 1746–1753 muutokset näin ollen kerro komppanian institutionalisoitumisesta varhaismoderniksi osakeyhtiöksi ulos traditionaalisesta kansantalouden käsittämisestä, vaan muutokset tehtiin sopusoinnussa sen traditionaalisen ajatusrakenteen (Itä-Intian kauppa valtakunnan omistamana elinkeinona) kanssa, joka on havaittavissa myös 1730-luvun pamflettikeskustelussa (luku 3.1).

Talous- ja oikeushistoriallisissa narratiiveissa esitetty sidotun oman pääoman merkityksellisyys liiketoiminnan jatkuvuudelle ei näin ollen näyttäisi Ruotsin Itä-Intian komppanialle olleen kovin tärkeä asia liiketoiminnan näkökulmasta. Niin sanottu pysyvä pääoma, joka kerättiin 1753, purkautui jo 1766, kun seuraava privilegio myönnettiin uudelle liikemiesryhmälle. Se jäi siis lopulta 9 vuotta lyhytikäisemmäksi kuin sitä edeltänyt pääomajärjestelmä, jota oli leimannut ulkopuolisten mielestä ilmeisesti liiankin suuri pysyvyys. 1786 vanha johtajisto jatkoi liiketoimintaa, mutta sidottu oma pääoma purkautui silti. 1806 oli puolestaan pakko kerätä uusi pääoma, kun edellinen oli kadonnut ja johtanut IV komppanian vararikkoon. Syystä tai toisesta pääomista ei siis komppanian koko historian aikana (1731–1813) tullut koskaan pysyviä suhteessa liiketoimintaan. Vaihtelevat muutostilanteet (1746–53: vanha johto laajennettuna, uusi pääoma; 1766 uusi johto ja uusi pääoma; 1786 vanha johto ja uusi pääoma)⁹⁵ kutsuvat nyt kuitenkin arvioimaan sitä, miten komppania ja sen ulkopuoliset tahot itse aikanaan luonnehtivat jatkuvuutta tai katkosta näissä erilaisissa muutospisteissä. Tarkastelen asiaa seuraavassa kappaleessa yhtäältä komppanian itsensä ja toisaalta sen ulkopuolisten tahojen julkaisemien ilmoitusten ja kirjoitusten kautta.

⁹⁵ Kjellberg 1975, 72–74 (1746–1753 muutoksista), 131–132 (1766), 151 (1786).

2.4 KOMPPANIAN JATKUVUUDEN LUONNEHDINNAT MUUTOSVAIHEISSA

Edellä käsiteltyjen sidotun oman pääoman, ja johtajiston laajentamisen lisäksi kirjallisuudessa komppanian kannalta selvänä muutoksena pidetään myös liiketoiminnan siirtymistä kokonaan uudelle liikemiesjoukolle (1766), jonka myötä 1753 koottu kiinteä oma pääoma purkautui takaisin vanhoille omistajille. Pääoman purkautuminen tapahtui myös 1786 mutta tuolloin 1766 aloittaneen komppanian johto jatkoi.⁹⁶ Tarkastelin kuinka nämä muutokset näyttäytyivät sanomalehtien lukijoille 146:ssa komppanian 1732–1792 julkaisemissa pääomiin liittyneissä kuulutuksissa (osakeannit, voitonjaot) ja millaisia niitä vastaavia tai niistä poikkeavia muotoja muiden tuottamissa teksteissä käytettiin. Valitsin pääomiin liittyneet kuulutukset, koska niiden kohdalla ero uuden ja vanhan privilegiokauden komppanialla oli lukijan kannalta olennaisin.

Kuulutusten sanavalinnat sopivat pääosiltaan tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin tulkintoihin. Vuosien 1746–1747 osakeanti-ilmoituksissa käytetään termejä *”förnyade Octroyerade Ost-Indiska Compagniet”* ja *”Förnyade Ostindiska Compagniet”*.⁹⁷ Termeistä välittyy vanhan ja uuden komppanian vahva yhteys – privilegiohan uudistettiin operatiivisesti olennaisin osin samalle johtajistolle, vaikka mukaan tulikin uusia tukholmalaisia sijoittajia. En myöskään löytänyt 1740–50-luvuilta tekstejä, joissa 1731–1746 komppaniaa nimettäisiin etumääreellä *”gamla”* toisin kuin myöhemmissä muutosvaiheissa.⁹⁸ Tämä ei välttämättä tarkoita, että komppanian viestimä jatkuvuus vanhasta uuteen 1746 olisi vastaanotettu ajan yhteiskunnassa totena, mutta ilmeisesti ero niiden välillä ei noussut ainakaan alleviivaavasti esiin, kuten myöhemmin näyttäisi tapahtuneen. Luvussa 2.2 kiinnitin huomion kuitenkin ilmiöön, jossa Svenska -määreellä komppanian nimen edessä ilmeisesti tehtiin huomaamattomammin mutta systemaattisesti eroa ensimmäisen ja toisen privilegiokausion kauppamatkoihin liittyvien kuulutusten välille.

1760-luvulla kuulutuksissa käytettiin termejä *”nya Ostindiska Compagniet”* ja *”gamla Ostindiska Compagniet”*. Nimiöinti ei ollut kuitenkaan kattavaa vaan vuonna 1767, jolloin uusi komppania oli

⁹⁶ Yleisesityksissä kirjojen lukujako perustuu usein privilegiokausiin (Koninckx, Kjellberg) ja ne voivat toimia myös tutkimusrajauksina. Privilegiokausion vaihdoksissa myös esitellään tyypillisesti mainitut rakenteelliset muutokset.

⁹⁷ *Posttidningar* 31.7. / 15.9. / 29.9. / 2.10.1746 ja 9.2.1747. Suomeksi: ”Uudelleen privilegioitu” ja ”Uusinnettu (jatkaen) Itä-Intian komppania”.

⁹⁸ Pois lukien 1754 julkaistua kuolleiden merimiesten maksamattomia palkkoja koskenut kuulutus, jota käsitellään seuraavassa kohdassa.

jo toiminnassa, vanha komppania ilmoitti pääomanpalautuksistaan vielä ”Ostindiska Compagniet” -nimellä, mutta ilmoitustekstin viittaus vuoden 1753 pysyvään pääomaan teki lukijalle selväksi kyseessä olleen vanhan komppanian.⁹⁹ 1769 ”*Gamla Ostindiska Compagniets Direction*” puolestaan kuulutti komppanian (1746–1766) matkoilla kuolleiden merimiesten perillisille perintörahojen olevan nostettavissa vielä seuraavan vuoden maaliskuun loppuun asti. Listalla on myös 6 matruusia, jotka kuolivat ajalla ennen sidottua omaa pääomaa.¹⁰⁰ Tämän perusteella pääomamallin muuttuminen 1753 ei näytä muodostavan katkoa komppanian jatkuvuuteen sen paremmin taseen velkojen suhteen kuin julkisuuteen välittyvissä viesteissäkään. 1753 muodostettu sidottu pääoma otti siis vastattavakseen ainakin nämä sitä ennen syntyneet velat, vaikka toiminnallisesti sen piiriin eivät siirtyneet muodostamishetkellä kesken olleet kauppamatkat, jotka toimitettiin loppuun vanhan pääomamallin mukaisina. Vastuut kuolleiden merimiesten perintörahoista näyttävät muulloinkin jakautuneen privilegiokausien mukaan riippumatta siitä, katsottiinko edellisen komppanian jatkuneen (1746 / 1786) vai lakanneen (1766). Vuonna 1754 julkaistu kuulutus kuolleiden palkkasaatavista koski vain 1746 alkaneen privilegiokauden aikaa. Samoin 1790 julkaistu vanhan komppanian kuulutus koski vain edellisen privilegiokauden aikaa (1766–1786), vaikka 1786 aloittanutta komppaniaa muuten kuvattiin sen jatkajana.¹⁰¹

Vuonna 1786 ilmoituksissa käytetään uudesta komppaniasta termiä ”*fortsättande* Ost-Indiska Compagnie”, jonka siis tulkitsemisen viestivän 1766–1786 kauden toimintaa jatkavaksi esittävänä määreenä.¹⁰² Se että 1786 ensimmäistä kertaa saman johdon jatkaessa oma pääoma purettiin, tekee sanavalinnasta erityisen merkitsevän. Termivalinnalla piti tuolloin ottaa kantaa kysymykseen, kumpi oli olennaisempi – sidottu oma pääoma vai toimiva johto – arvioitaessa komppanian entiteetin jatkuvuutta yli muutoksen. Niinpä sanavalinta viittaa aikalaisten ainakin komppanian sisällä korostaneen enemmän johdon, kuin pääomien jatkuvuutta. Tämä ei ole nähdäkseni ristiriidaton juuri pääomien jatkuvuutta ja juridisen henkilöllisyyden merkitystä komppanian entiteettin lujittajina korostavan tutkimuskirjallisuuden kanssa.¹⁰³ Molemmat vaihtoivat 1786, mutta aikalaisille avainkysymys oli keiden (yksilöiden) hallinnassa liiketoiminta säilyi.

⁹⁹ Posttidningar 2.5. / 14.7. / 10.10.1763, Göteborgska Nyheter 12.1.1765, 24.1. / 21.11.1767, 17.12.1768.

¹⁰⁰ Göteborgska Nyheter 18.2.1769.

¹⁰¹ Göteborgs Wecko-Lista 18.2.1754. Posttidningar 7.1.1790.

¹⁰² Inrikes Tidningar 2.2. / 12.10.1786.

¹⁰³ Koninckx 1980, 63-64.

Näkemyksensä saattoi olla kuitenkin osin toinen yleisön, erityisesti pienosakkaiden keskuudessa. *Dagligit Allehanda* -lehdessä 1791 julkaistussa mielipiteen tyyppisessä kirjoituksessa, lausutaan ”[...] *när nu detta gamla Compagniet har ingen gemenskap med det nya, så wida där äro andra Interessenter*, [...]”¹⁰⁴ liittyen sijoitusten tulevaisuudennäkymiin komppaniassa. Ero oli siis selvä, kun kyse oli rahasta – vanha komppania oli ollut voitollinen, mutta menneet voitot eivät lämmittäneet pääoman 1786 tapahtuneen purkautumisen johdosta uuden komppanian osakkaita. Sama lause tulkita kuitenkin myös niin, että toiminnan jatkuvuus oli edelleen olennaisesti sen omistajista kiinni: ”[...] *så wida, där äro andra Interessenter*”. Kirjoittaja saattaa siis ajatella vanhan komppanian jatkuvan niille omistajille, jotka olivat mukana jo ennen uuden muodostamista. Ajatusrakenne on täysin looginen, jos 1730-luvun pamflettikirjoittaja Arckenholtzin (luku 3.1) tavoin eliminoimme rajan komppanian ja sijoittajan väliltä: edellisen komppanian tuottamat voitot olivat nykyisen komppanian tuottamien tappioiden vastapainona sen omistajan taseessa, joka oli siirtänyt sijoituksensa vanhasta komppaniasta uuteen.

1774 Götheborgs Allehandassa julkaistussa kirjoituksessa, jossa kerrotaan 1767 komppanian laivalla matkanneen espanjalaisen arkkipiispan kiitollisuudesta ruotsalaisille ja kehuista laivalle, alaviitteessä kerrotaan kyseessä olleen *uuden* komppanian ensimmäisistä aluksista.¹⁰⁵ Samainen komppania toimi tuolloin jo kahdeksatta vuottaan. Asiayhteydessä ei nähdäkseen olisi ollut tarpeen tehdä eroa vanhan ja uuden komppanian välille mutta syystä tai toisesta kirjoittaja tai julkaisija (jos eri) on valinnut esitystavan, joka korostaa erottelun tekoa privilegiokausien välille. Kyseeseen voisi tulla komppanian viestinnän seuraamisesta mieleen jäänyt muoto tai jopa (uuden, kirjoitushetkellä hallinneen) komppanian erinomaisuuden korostamisen tarve. Myös julkinen valta toi esiin eroa komppaniain välillä privilegiokausittain. Kuninkaanlinnan kanslian virallisessa tiedottaessa ryöstetyn postilaukun sisällöstä 1775 tähdennettiin osakkeiden olleen uuden komppanian osakkeita.¹⁰⁶ Tällä kohdin tiedolla oli merkitystä, koska osakekirja yksilöitiin ja tuli näin julkisesti mitätöidyksi.

¹⁰⁴ *Dagligit Allehanda* 12.1.1791, suomennos: ”kun tällä vanhalla komppanialla ei ole mitään yhteistä uuden kanssa, siltä osin, kun siellä ovat eri omistajat”. Britannian teetullien pudotus 1784 oli vienyt komppanian liiketoiminnan elinmahdollisuudet ja ajaneet sen talousvaikeuksiin.

¹⁰⁵ *Götheborgs Allehanda* 6.9.1774.

¹⁰⁶ *Dagligit Allehanda* 7.8.1775. Vastaavasti julkinen ilmoitus *Dagligit Allehandassa* 25.1.1790 viittaa ”förra Octroyen” – edelliseen komppaniaan.

Valtaosa 1770–90 lukujen yksityisistä ilmoituksista tai muista kirjoituksista, jotka sisältävät viittauksia komppaniaan, eivät kuitenkaan yksilöi erityisesti asiaa uuteen tai vanhaan komppaniaan liittyväksi. Tietoisuus privilegiokausien merkityserosta näyttää kuitenkin olleen olemassa ja ne esitettiin tarvittaessa. Ilmeisesti useimmat, joiden ei erityisistä syistä tarvinnut eroja painottaa, eivät juuri kiinnittäneet huomiota privilegiokausiin vaan käsittelivät asiaa joko yli ajan elävänä komppania-entiteettinä tai edelleen Itä-Intian kauppana. Komppanian perustajiin kuuluneen Niclas Sahlgrenin kuolinuutisessa 19.3.1776 Dagligit Allehandassa ero lausuttiin kuitenkin selkeästi ”*Den 10 hujus klockan emellan 12 och 1, afled i Götheborg Directuren wid gamla kongl. Svenska Ost-Indiska Compagniet och Commendeuren af kgl. Wasa-Orden, herr Niclas Sahlgren, uti sitt 75:te ålders år.*”¹⁰⁷

Komppanian itsensä julkaisemien kuulutusten valossa pääsääntö vaikuttaa olleen, että johdon vaihtuminen tai jatkaminen oli olennainen kysymys, ei pääomien. Se että termien *uusi* ja *vanha* lisäksi käytettiin näiden välille sijoittuvia *jatkava* tai *uudelleenprivilegioitu*, viestisi että aikalaisetkin hahmottivat jatkuvuuden luonteella olevan silti merkitystä. Katson tämän viittaavan siihen, että komppanialla koettiin olevan sekä institutionaalista että organisatorista entiteettiä, komppanian itsensä korostaessa jälkimmäistä, ulkopuolisten ehkä ensin mainittua – johon omistajiin asti palautuva viittaus osakkeenomistajan kirjoituksessa viittaisi. Pääomien jatkuvuus ei kuitenkaan tässä, sen paremmin kuin liiketoiminnallisessakaan arviossa (luvut 2.2 ja 2.3) näyttäydä ratkaisevana. 1786 aloittaneen komppanian omistajille siitä tuli kuitenkin sikäli ratkaisevaa, että nopeasti elinkelvottomaksi osoittautuneeseen liiketoimintaan sidottuja pääomia ei voitukaan vetää pois, kuten vuoteen 1753 asti olisi voitu tehdä, vaan varat menetettiin konkurssissa 1806.

Liiketoiminnan pohja oli hävinnyt yhden ainoan poliittisen päätöksen, Britannian teetullien pudottamisen, seurauksena 1784. Toiminta oli perustunut teen salakuljetukseen Britannian markkinoille ohi korkeiden tullien jo Ostenden komppanian aikana. Mikä komppanian rooli salakuljetuksessa oli ja tulisiko salakuljetus käsitellä vain komppaniaentiteetin ulkopuolisena asiana, johon se itse ei osallistunut? Vai limittykö komppania salakuljetuselinkeinon organisatoriseen,

¹⁰⁷ Dagligit Allehanda 19.3.1776, suomennos: ”10. tätä kuuta kello 12 ja yhden välillä, kuoli Göteborgissa vanhan [entisen] kuninkaallisen Ruotsin Itä-Intian komppanian johtaja ja Vasa-ritarikunnan komentaja, herra Niclas Sahlgren, 75 vuotiaana”.

logistiseen ja taloudelliseen ketjuun niin, ettei niiden rajoja voida tarkalleen edes määrittää? Tarkastelen asiaa seuraavassa arvioimalla Göteborgissa vierailleiden laivureiden lukumäärien perusteella mahdollista teen myyntiä ohi huutokauppojen. Kiinnitän samalla huomion komppanian johtajiston ja muiden sisäpiiriläisten suureen osuuteen huutokauppojen ostajina.

2.5 SALAKULJETUS JA TEEN MYyntI OHI HUUTOKAUPPOJEN

Komppanian kauppatavara tuli privilegiosääntöjen mukaan myydä Göteborgissa järjestettävissä huutokaupoissa. Suurin osa myytävästä tavarasta oli teetä ja ostajat laivasivat sen pääosin Britteinsaarille ja Alankomaihin (Amsterdamiin ja Ostendeen). Teen vienti Britteinsaarille oli laitonta, eikä komppania muodollisesti osallistunut siihen vaan vastuu kauppatavarasta siirtyi huutokaupassa sen uusille omistajille – jotka suurilta osin olivat kuitenkin komppanian johtajia.¹⁰⁸ Avoin huutokauppa teen suhteen saattoi olla omistaja-asiakkaille epämiellyttävä sisältäessään riskin halutun tai tilatun tee-erän päätyemisestä kilpailevalle ostajalle. Huutokauppoja on Ruotsin komppanian tyyppisessä rakenteessa, jossa johtajat ja ostajat ovat samoja henkilöitä, mahdollista manipuloida eri tavoin – esimerkiksi niputtamalla myyntierät niin suuriksi, että niihin on varaa vain pienellä joukolla, joka on jakanut ne sopimuksella ennakolta – mutta varmin tapa välttää riskit olisi ostaa tai myydä tee jo ennen huutokauppaa; laivojen saapumisen ja virallisen huutokaupan välissä.¹⁰⁹ Lontoossa tiedetään sikäläisen komppanian alusten teelastien keventyneen jo ennen satamaan saapumista ja vielä sen jälkeenkin ennen huutokauppaa.¹¹⁰

Myytiinkö Ruotsin komppanian teetä ohi huutokauppojen, joka rikkoisi käytännössä komppanian entiteettirajaa suhteessa salakuljetusliiketoimintaan, levittäen sen muodollisestikin arvioituna sekä lailliselle että laittomalle puolelle? Tutkin asiaa tarkastelemalla Götheborgs Wecko-Lista -lehdessä ilmoitettuja saapuneiden ja lähteneiden laivureiden luetteloita 1755–1756. Lehti julkaisi viikottain maanantaisin luettelot saapuneista ja lähteneistä laivureista: tiedot alusten lasteista, mistä

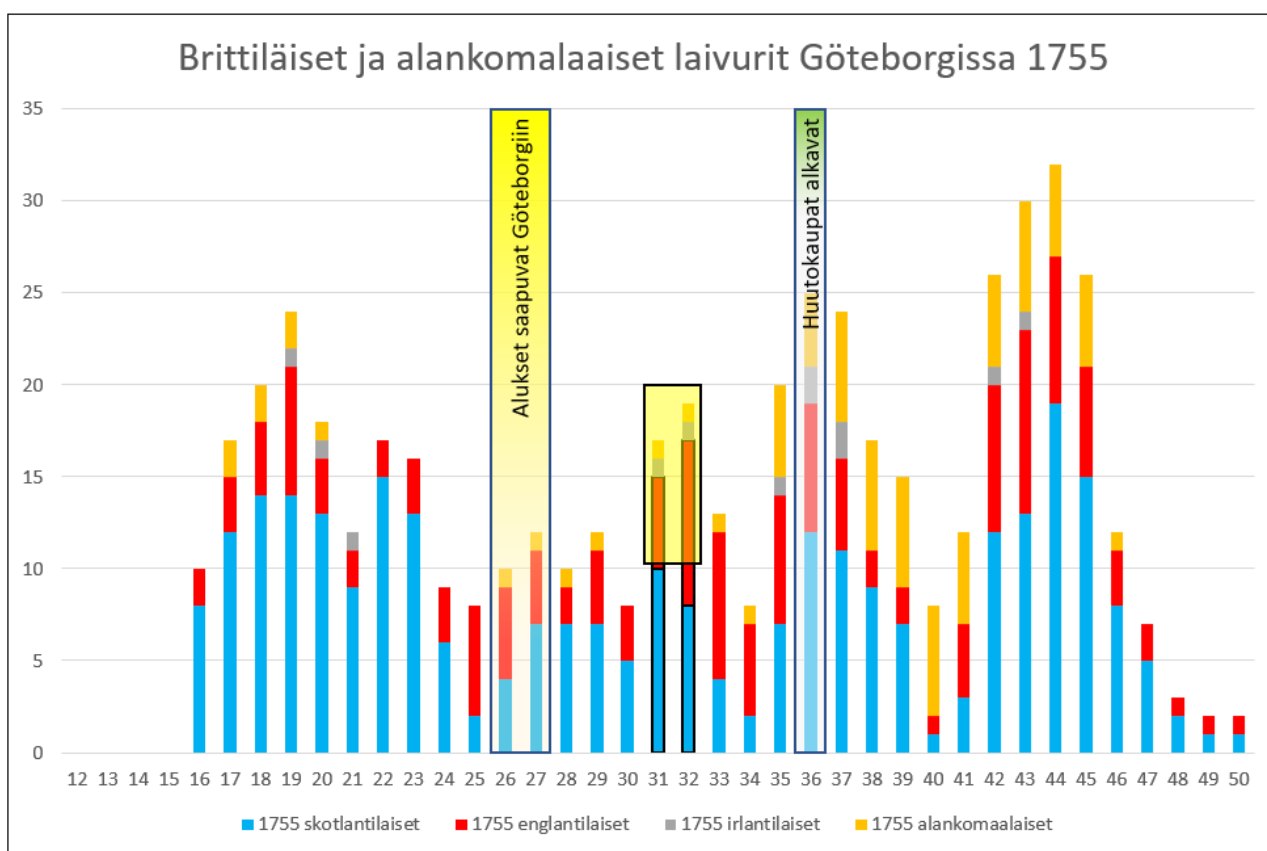
¹⁰⁸ Askenfelt 2017, 74-79. 1748 huutokaupassa Askenfelt laskee noin 30 % myynnistä menneen johtajistolle ja superkargööreille, 1758 vastaavasti 20 %, kiinnittäen samalla huomiota siihen, että brittitaustaisten sijaan nämä olivat 1758 ruotsalais- ja saksalaistaustaisia.

¹⁰⁹ Magnusson T. 2008, 116-117 kertoo komppanian johdon kiistäneen Kauppakollegiolle vuonna 1736 tiukasti huutokaupassa suosittavan sisäpiiriläisiä tai että komppaniaa voitaisiin syyttää esiintyneestä lähtöhintojen tarkoituksenmukaisesta nostamisesta. (Hugo Frödingiin 1919 viitaten).

¹¹⁰ Mui 1968, 45-46. Toiminnan volyymi ei kuitenkaan ollut varsinainen ongelma Englannin komppanialle ja se katsoi sitä läpi sormienkin. Teehuutokaupan manipuloinnista ostajien yhteistyöllä s. 54 – tämä ei suoraan sovellu kuitenkaan Göteborgin tilanteeseen, jossa ostajat ja myyjät olivat käytännössä samoja henkilöitä.

(kaupungeista) ne olivat tulleet ja mihin (maahan) lähteneet. Luettelot tarjoavat melko aukottomat ketjut: kun laivuri on saapunut, hän löytyy muutaman viikon sisällä tavallisesti myös lähteneiden listalta, vaikka nimen kirjoitusasu voi vähän vaihdella. Luokittelin laivureiden kotipaikan (Skotlanti, Englanti, Irlanti, Alankomaat) heidän pääasiallisen liikennöintialueensa perusteella (mistä tullut / mihin lähtenyt). Saman laivurin saapuessa eri kerroilla Britannian eri osista, painotin ilmoitettua kohdetta Göteborgista lähtiessä. Alla olevissa kaavioissa yksittäinen laivuri esiintyy niinä viikkoina, jolloin hän oli Göteborgissa (saapumisviikko, lähtöviikko ja niiden väli). Koska liikennöintitiedot ovat viikkotasoisia, päivien eroja satamassaoloajassa ei aineistosta voida havaita, mutta keskimääräinen Göteborgissa vietetty aika näyttää olleen Britteinsaarilta saapuneilla laivureilla 1-2 viikkoa ja Alankomaista tulleilla selvästi pidempi 3-4 viikkoa, varsinkin vuonna 1755.

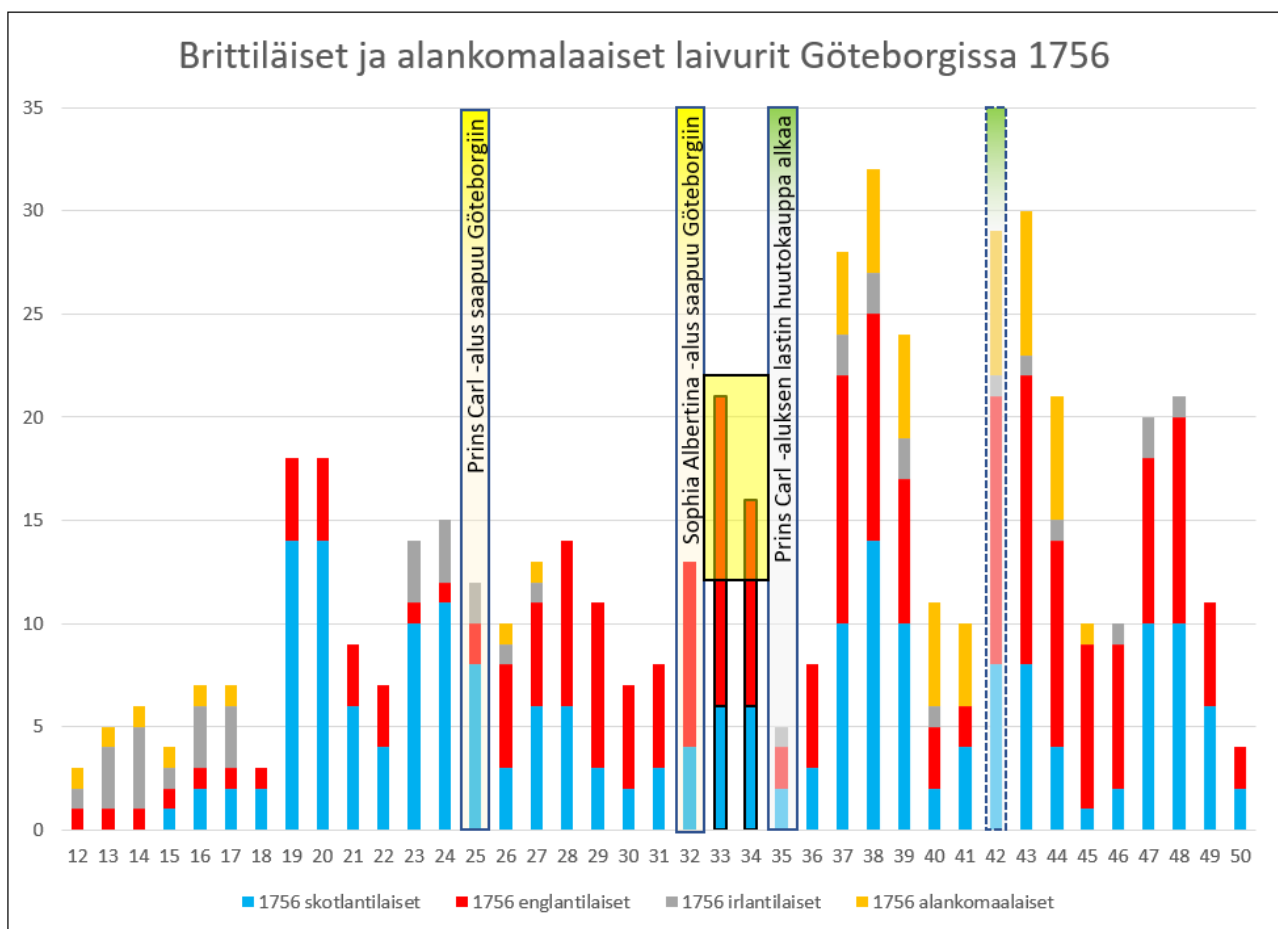
Molempina tarkasteltuina vuosina toistuu sama ilmiö: skotlantilaisten ja englantilaisten laivureiden lukumäärät Göteborgin satamassa nousevat joitain viikkoja Itä-Intian laivojen saapumisen jälkeen, muutamaa viikkoa ennen huutokauppoja. Vuonna 1755 ilmiö oli hiukan aiemmin suhteessa huutokaupan alkuun (jota tosin lykättiin viime hetkellä viikolla). Vielä selvemmin ilmiö näyttäytyy

Kaavio 1. *Götheborgs Weckolista* -lehden mukaan vuonna 1755 kaupungissa olleiden Britteinsaarten ja Alankomaiden laivureiden lkm. per viikko. Ruotsin Itä-Intian alukset Friedrich Adolph ja Enigheten saapuivat viikoilla 26 ja 27 (24.6. ja 5.7.). Niiden lastin huutokauppa kuulutettiin alunperin alkavaksi 25.8. (vko 35) mutta siirrettiin viikolle 36 ja aloitettiin 4.9.1755.

vuonna 1756, jolloin ennen viikolla 35 ollutta huutokauppaa satamassa oli enimmillään 15 englantilaislaivuria (viikolla 33), joka oli englantilaislaivurien osalta myös vuoden ennätys. Huutokaupan alkuvuikolla satamassa oli vain 2 laivuria ja pari viikkoa sen jälkeen määrä nousi alun toiselle kymmenelle. Myös skotlantilaislaivurien määrät vaihtelivat vastaavasti mutta pienempilukuisina. Ilmiötä ei selitä esimerkiksi tuuliolosuhteista johtuva laivureiden kerääntyminen satamaan koska mainituilla viikoilla satamassa olleista laivureista oli siellä saman 1-2 viikkoa kuin tavanomaisestikin. Tarkasteltaessa laivureiden nimiä vaihtelu on suurehko, mutta molempien vuosien huutokauppoja edeltäneissä laivurilistoissa toistuvat ainakin Nils Törnlundin, Robert Smithsonin ja John & Richard Harrisonin nimet.

Näyttääkin siltä, että laivuriliikenne erityisesti Britanniasta vilkastui Göteborgin satamassa jo ennen huutokauppoja. Alankomaista, jonne teenvienti oli laillista, saavuttiin vasta huutokauppojen alkaessa. Ilmiön voi tulkita antavan syyn epäillä, että osa komppanian tuomasta teestä myytiin ohi

Kaavio 2. *Götheborgs Weckolista* -lehden mukaan v. 1756 kaupungissa olleiden Britteinsaarten ja Alankomaiden laivureiden lukumäärä viikottain. Prins Carl -alus saapui viikolla 25 (6.6.1756) ja sen lastin huutokauppa alkoi viikolla 35. Sophia Albertina saapui 2.8.1756 (vko 32) mutta sen huutokaupan ajankohtaa ei löydy keräämästäni aineistosta. Laivuriluetteloista päätellen huutokauppa on ajoittunut viikoille 42-43.

virallisen kirjanpidon jo ennen huutokauppoja. Purjehduskauden alun ja lopun korkeita liikennemääriä etenkin Skotlannista selittää Göteborgin rauta- ja puutavarakauppa. Sisämaan ruukeilta saapui tuotteita Britanniaan laivattaviksi pitkin talvea ja ne noudettiin jäiden lähdettyä.¹¹¹

Halki purjehduskauden valtaosa Skotlannin, Englannin ja Alankomaiden laivureista saapui Göteborgiin pelkässä painolastissa, kaupunki oli Pohjanmeren kaupassa leimallisesti vientisatama.¹¹² Näin ollen painolastissa saapuneiden laivureiden osuuden tarkastelu ei tarjoa

1755	"Barlast-%"	"Barlast-%"	"Barlast-%"	"Barlast-%"	1756	"Barlast-%"	"Barlast-%"	"Barlast-%"
Laivurin alue	Viikot 16-27	Viikot 28-34	Viikot 35-40	Viikot 41-50	Laivurin alue	Viikot 12-25	Viikot 26-33	Viikot 34-40
Skotlanti	72 %	76 %	75 %	86 %	Skotlanti	74 %	60 %	84 %
n / Skotlanti	46	21	20	29	n / Skotlanti	31	15	19
Englanti	78 %	76 %	89 %	94 %	Englanti	46 %	57 %	88 %
n / Englanti	18	17	9	16	n / Englanti	13	23	16
Alankomaat	50 %	0 %	80 %	33 %	Alankomaat	0 %	100 %	80 %
n / Alankomaat	2	2	5	3	n / Alankomaat	1	1	5

Taulukko 3. Purjehduskaudella 1755-56 Göteborgissa käyneet laivurit pääliikennealueittain. Barlast-% kertoo, mikä osuus saapuneista laivoista on merkitty tulleen kokonaan tai olennaisin osin ilman tuontilastia eli pelkässä painolastissa (ruots. "barlast").

1. sarake = komppanian laivojen saapumisviikkoon asti; 2. sarake = laivojen saapumisesta huutokauppaa edeltäneeseen toiseen viikkoon; 3. sarake = huutokauppaa edeltäneeltä viikolta sitä seuranneeseen sataman hiljenemiseen (4. = loppuvuosi).

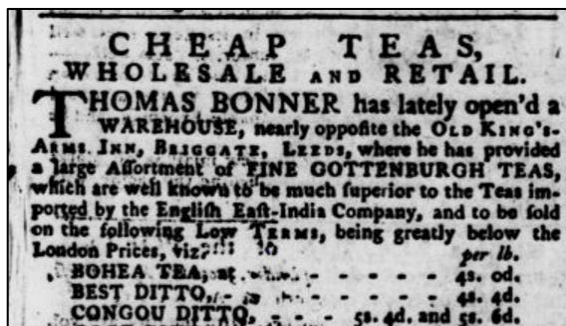
vahvistusta tulkinnalle, että keskikesän välikaudella, Itä-Intian laivojen saavuttua mutta ennen huutokauppoja, kaupunkiin olisi tultu vain teen vuoksi. Selkeitä eroja suhteessa alkuvuoden lukuihin ei ole, ja muutossuunnat vuonna 1756 ovat erisuuntaiset laivurin pääasiallisen liikennöintialueen mukaan. Teen salakuljetusta ei toisaalta pidäkään nähdä muusta liikenteestä erillisenä toimintona – lähdöt teen perässä Göteborgiin eivät tulleet niin yllättäen, etteikö matkoille olisi voinut myydä rahtitilaa vientilasteillekin. Göteborgin vientituotteet, varsinkin metallit, soveltuivat vakauttavaksi painolastiksi teelle – samaan tapaan kuin posliini tuontilasteissa Kantonista.¹¹³ Moni komppanian omistaja-johtaja (Sahlgren, Grill, Alströmer) operoi aktiivisesti myös raudan ja puutavaran vientikaupassa. Operatiivisesti saattoi olla houkuttelevan tehokasta organisoida niiden oheen myös teen kuljetusta.

¹¹¹ Grage 1981, 98.

¹¹² Andersson 1996 189-203. Göteborgin solmukohtaroolista Itämeren ja Pohjanmeren liikenteessä; viljan tuonnista ja sillin viennistä.

¹¹³ Müller 2003, 34. Posliini tasapainottamassa enenevissä määrin teetä kuljettavissa aluksissa.

Askenfelt antaa ymmärtää salakuljetuksen Britanniaan kulkeneen manner-Euroopan suurkaupunkien kautta ja salakuljetuksen alkaneen vasta niistä eteenpäin.¹¹⁴ Kyseenalaistan tämän tulkinan jyrkästi. Molempina tarkasteleminani vuosina Amsterdamiin on lähtenyt Göteborgista noin 10 laivuria ja Ostendeen 5. On kyseenalaista, olisiko tilavuuteensa suhteutettuna verraten

Kuva 1. Thomas Bonnerin mainos *The Leeds Intelligencer* -lehden 1. sivulla 27.7.1779 ei arkaillut mainostaa halpaa ”Göteborgin teetä, joka tiedetään paljon English East-India Companyn laadukkaammaksi”.

kevyt tee edes mahtunut 15:een pieneen alukseen – varsinkaan kun myynnissä oli kahden Itä-Intian aluksen lastit ja Alankomaihin vietiin Göteborgista muutakin kuin teetä. Olisi myös vaikea selittää pelkästään pienelle Isle of Manille 1756 suunnanleen neljän laivurin vieneen sinne vain jotain muuta kuin teetä, jonka keskeisenä salakuljetusetappina Man -saari lisäksi tuohon aikaan Britannian tullirajan ulkopuolisena Irlanninmeren saarena oli.¹¹⁵ Askenfelt

mainitsee tekstissään teetä kutsutun Britanniassa ”Ruotsin teeksi” ja ”Tanskan teeksi”, viitaten Andrew Macillopin tekstiin dumfrielaisten salakuljetusorganisaattorin James Corbetin kirjanpidosta löytyviin nimityksiin. Macillopin tekstissä puhutaan tarkemmin ottaen ”Göthenburg Congo” -teelajista ja Göteborgin tee oli Britanniassa myös yleiskäsite, joka näkyi jopa teemainoksissa.¹¹⁶ Jos valtaosa teestä olisi kiertänyt alankomaalaisten välikäsien kautta (sekoittuen ehkä siellä Tanskan komppanian tuomaan teehe), mitä kautta niinkin tarkka reittipistetieto kuin Göteborg olisi päätynyt teetyypin nimeen asti?

Laivuriluetteloaineistosta nousee mahdollisesti vielä yksi viite välikaudella tapahtuneeseen teen vientiin. Saapumisilmoituksiin merkittiin aina kaupungin tarkkuudella mistä laivuri tuli. Vuonna 1755 englantilais- ja skotlantilaislaivureista ilmoitettiin lähtiessä kohdekaupunki vain 15 %:lle lähtijöistä. Käytössä oli tapa ilmaista vain ympäripyöreästi ”*til Skottland*” tai ”*til England*” laivurin suuntana. 1755 väli- ja huutokauppakauden lähdeissä lähtijän kohde ilmoitettiin vielä harvemmin (6-7%) kuin kauden alussa (16%) tai lopussa (26%). Varsinkin englantilaislaivureista ilmoitettiin tuolloin alkukaudesta verraten kattavasti kohdesatama (9 laivuria 18:sta), mutta välikaudella hyvin harvasta

¹¹⁴ Askenfelt 2017, 58-59 ”Återexporten av teet från auktionerna i Göteborg gick först till stora handelsstäder på europeiska fastlandet, främst i Holland, Flandern och Frankrike [...]. Det var i den fasen som smugglingen tog över för sluttransporten till Storbritannien.”. Mui 1968, 50, kertoo suorista yhteyksistä Göteborgista Britteinsaarelle, viitaten 1700-luvun brittiläisiin teen salakuljetusta käsitelleisiin valtion asiakirjoihin.

¹¹⁵ Mui 1968, 50.

¹¹⁶ Mackillop 2015, 301. Janes 2016. *The Leeds Intelligencer* -lehti 27.7.1779 (kuva).

(2 laivuria 18:sta). Skotlantilaislaivureiden kohdesatamia alettiin eritellä vasta huutokauppakauden jälkeen eikä silloinkaan kovin monesta (8/29).¹¹⁷

Vuonna 1756 jokin muutti merkintätarkkuutta jo huutokauppakaudella, jolta tarkempi kohdesatama ilmoitettiin 73 %:lta lähteneistä laivureista. Alkukaudellakin ilmoitukset olivat edellistä vuotta tarkempia varsinkin englantilaisista, joista 8 laivurin kohdalla 14:stä ilmoitettiin kohdesatama. Tätä taustaa vasten kysymyksiä herättääkin erityisesti 1756 välikauden ilmoitusprosentin putoaminen – yhteensä vain 5 laivurilta 42:sta, jotka lähtivät Göteborgista,

Kaupungin tarkkuudella	Alkukausi	Välikaus	HK-kaus	Loppukausi	Vuosi
1755 Skotlantilaiset	2 %	4 %	5 %	28 %	9 %
1755 Englantilaiset	50 %	11 %	11 %	24 %	26 %
1755 Yhteensä	16 %	7 %	6 %	26 %	15 %
1756 Skotlantilaiset	9 %	12 %	65 %	50 %	31 %
1756 Englantilaiset	57 %	12 %	80 %	69 %	52 %
1756 Yhteensä	24 %	12 %	73 %	61 %	42 %

Taulukko 4. Tarkan määränpään ilmoittaminen laivuriluetteloissa 1755-1756.

Välikaus = viikot Itä-Intianlaivan saapumisen ja huutokaupan välillä.

HK-kaus = huutokauppaviikot sataman hiljenemiseen (huutokaupparuuhkasta).

Lähde: Göteborgs Weckolista 1755-1756 / saapuneiden ja lähteneiden laivureiden luettelot.

ilmoitettiin tarkka kohdesatama.

Pidemmän tarkasteluaineiston puuttuessa tyydyn toistaiseksi esittämään 1755–1756 luvut mahdollisena viitteenä siitä, että satamaviranomaiset suojelivat välikaudella (1755 myös

huutokauppakaudella?) teen salakuljetusta salaamalla kohdesatamatiedot. Avoimeksi jää kuitenkin kysymys erityisesti huutokauppakauden käytänteen muutoksesta – tällä kohtaa voin vain spekuloida sen mahdollisella liittymisellä juuri näinä vuosina Kantonista palanneisiin ensimmäisiin sidotun oman pääoman rahoittamiin aluksiin. Selvempi todiste viranomaisten yhteistyöstä salakuljettajien kanssa – jos pidämme selviönä, että Göteborgista vietiin teetä suoraan Britanniaa – on nähdäkseni se, että julkaistujen luetteloiden mukaan Göteborgista ei juuri koskaan viety ”Itä-Intian tavaroita” muualle kuin Alankomaihin ja Hampuriin, joihin vienti oli laillista. Englantiin ja Skotlantiin ilmoitettiin vietäväksi muutama harva poikkeus pois lukien vain ”*Jern och Bräder*” – rautaa ja lautaa (puuta).

Teen salakuljetusketjun eri rooleilla on merkitystä komppanian entiteetin arvioinnissa, koska omistaja-asiakas-johtajien mahdollinen – oman tulkintani mukaan todennäköinen – suora kytkös salakuljetusliiketoimintaan komppanian juridisen ulkorajan (Göteborgin huutokauppa) jälkeen ja mahdollinen teen myynti ohi virallisten huutokauppojen jo sitä ennen asettaa kyseenalaiseksi tulkinnan komppaniasta vain teekauppaansa fokuoituneena varhaismodernina liikeyrityksenä, joka

¹¹⁷ Laivurit Göteborgissa -tietokanta (liiteaineisto 2).

toki tiesi kauppatavaransa päätyvän salakuljettajille, mutta rajautui ja keskittyi itse omaan liiketoimintaansa. Ainakin 1750-luvulle asti katson komppanian ennemmin sulautuvan yhtenä lenkkinä salakuljetustoiminnan pitkään ja henkilösuhteiden dominoimaan toimitusketjuun, joka muodosti oman verkostonsa. Komppanian rajaaminen tästä verkostosta voi olla käytännössä mahdotonta muuten kuin sulkemalla silmät samojen yksilöiden toiminnasta muodollisten (juridisten) rajojen molemmilla puolilla.

3 KOMPPANIAN NÄKYMINEN JA KOKEMINEN SEN ULKOPUOLELLA

3.1 KOMPPANIAN MUOTO VARHAISESSA PAMFLETTIDEBATISSA 1731-1734

Itä-Intian kauppaa nosti Ruotsissa väittelyn sen vaikutuksista valtakunnalle. Asiaa käsiteltiin valtiopäivillä ja pamflettikeskusteluissa, asettaen vastakkain Itä-Intian kaupan kanssa vastakkain erityisesti kangasmanufaktuurien ja pienkauppiaiden edut. Kangastuonnin katsottiin uhkaavan syntymässä ollutta kotimaista tuotantoa ja vievän näin toimeentulomahdollisuuksia tuhansilta köyhiltä. Myös kauppataseen alijäämän aiheuttama hopean ulosvirtaaminen valtakunnasta oli argumentti komppaniakauppaa vastaan. Kaupan puolustajat argumentoivat komppanian tuovan maahan ulkomaista pääomaa ja osan tuonnista muuttuvan jälleenvienniksi. Komppanian katsottiin myös tarjoavan työtilaisuuksia merimiehille, laivanrakentajille ja provianttikauppiaille.¹¹⁸

Koninckx tarkasteli kirjoittelua osana ajan ylempien luokkien yleistä kiinnostusta kansantaloudellisiin kysymyksiin ja korosti molempien osapuolten olleen yhtä, julkisen keskustelun kannattajien, joukkoa.¹¹⁹ Väittelyä vuosien 1730–1747 osalta systemaattisemmin tutkinut Thomas Magnusson on kuvannut sitä osana ajan yhteiskuntaryhmien välistä intressiristiriitojen verkkoa, jossa asettuivat vastakkain traditionaalisen ja modernin elinkeinoelämän edut. Hän huomauttaa kuitenkin jakolinjojen liikkuneen ja ainakin argumentaation tasolla olleesta epäselvyydestä suhteessa uuteen ja vanhaan: komppanian edistysmieliset myötäjuoksijatkin argumentoivat traditionalismia edustanein merkantilistisin perustein ja toisaalta kiivaista komppanian vastustajista tuli toisen privilegiokauden alettua komppanian osakkaita. Hän päätyykin luonnehtimaan

¹¹⁸ Koninckx 1980, 42-43. Magnusson T. 2008, 15-18. Oscarsson 2000, 111.

¹¹⁹ Koninckx 1980, 398-404.

komppanian avainhenkilöitä kärjistäen ilmaistuna ”viidenneksi säädyksi”, jonka säätyprivilegiona toimi komppanian privilegio.¹²⁰

Privilegioita käsitelleessä luvussa (2.1) esitin ne kolmikantaisen neuvotteluprosessin tuloksiksi kansakunnalle kuuluvan elinkeinon harjoittamisoikeudesta. Päätin 1731 privilegion käsitelleen saajiaan (*Hindrich König & Compagnie*) ryhmänä yksilöitä ennemmin kuin anonyymina yhtiönä. Tarkastelen seuraavassa pamflettitekstejä kysyen, kuinka Itä-Intian kauppa toimintona esitetään niissä suhteessa kansakuntaan ja kuka tai mikä esitetään kaupan keskeisenä toimijana. 1731 privilegio myönnettiin melko huomaamattomasti käytyjen neuvotteluiden päätteeksi eikä prosessissa kuultu kolmansia osapuolia välttämättä sillä tavoin kuin hyvä tapa tai asianosaisten toiveet olisivat edellyttäneen.¹²¹ Tämän voi nähdäkseni havaita varsinkin kauppaa vastustaneessa tekstissä, jossa problematisoidaan privilegion juridista koskemattomuutta ja haetaan kiertoteitä puuttua siihen jälkikäteen, kruunua suoraan kritisoiden. Aloitan tarkastelun kuitenkin Carl Carlesonin kauppaa puolustavalla kirjoituksella, joka ilmestyi aikaisemmin ja joutui puolustamaan ja selittämään muille osapuolille yllätyksenä perustettua Itä-Intian kauppaa.

Otroliga nya tidender eller correspondence öfver de nya svenska handels projecter

Carl Carleson (1703–1761)¹²² julkaisi pian privilegion myöntämisen jälkeen 23.8.1731 komppaniakauppaa puolustavan kirjoituksensa kuvitellun kirjeparin muodossa. Siinä Tukholmassa vierailut ”N.A.” kirjoittaa ystävälleen kuulleen ulkopuolisena keskustelun, jossa arveltiin alkamassa olevaa Itä-Intian kauppaa mahdottomaksi ja huijaukseksi. Tekstin alussa esitetään suorina lainauksina tuntemattomiksi jäävien neljän epäileväisen kaupunkilaisen suulla hankkeen vastustajien argumenteiksi Ruotsin syrjäinen sijainti, hankkeen suuruus ja riskit, kokemattomuus Itä-Intian kaupassa, komppanian johdon luotettavuuden kyseenalaisuus ja historian varoitus (1600-luvulla käynnistymättä jääneen vastaavan hankkeen muodossa). Tämän jälkeen ”N.A.” kertoo jääneensä miettimään asiaa ja nähneensä unta suunnattomista rikkauksista, pyytäen nyt viisasta ystäväänsä, ”N.B.”, valistamaan itseään hankkeesta, johon monikin maaseudulla olisi kiinnostunut

¹²⁰ Magnusson T. 2008, 166-179. Andersson 1996, 204.

¹²¹ Magnusson T. 2008, 49-59.

¹²² Carl Carleson toimi vuodesta 1725 elämänsä loppuun asti valtionhallinnon palveluksessa ja valtiopäiväedustajana. Hän oli likellä nk. hattupuoluetta, liikkuen lähinnä tukholmalaisten suurporvareiden piireissä. <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=16399> (19.3.2018). Ks. lähdeluettelo epäselvyydestä Otroliga Nya Tidender -tekstin kirjoittajan suhteen; Magnusson on katsonut kirjoittajaksi Carlesonin.

sijoittamaan, jos siitä vain paremmin tietäisivät. N.B. vastaa, että hanke ja siihen liittyvä kauppa on Ruotsissa niin uutta, ettei hänkään siitä vielä riittävästi tiedä vaan välitti kysymyksen ystävälleen, joka omaa aiheesta suuremman ymmärryksen.

Katson että kolmiportainen henkilöketju on tarkoin suunniteltu mielipiteenmuokkaustyöhön: positiivisella tavalla uudesta kiinnostunut N.A. kysyy viisaammalta ystävältään N.B:ltä, joka nostaa asian erityisyyden ja tärkeyden vielä korkeammalle tasolle kääntymällä huippuasiantuntijan puoleen. Vastustajat kuvataan ymmärtämättömiksi, kateellisiksi ja tilaisuuteen tarttumattomiksi pessimisteiksi – hyvin erilaisina kuin N.A. Tekstin ydin jakautuu kahteen osaan: hankkeen johtajiston luotettavuuden vakuutteluun ja sen retoriseen kansallistamiseen suurena mahdollisuutena valtakunnalle. Se käsittelee siis johtajiston ja rahoittajien, teoriassa komppanian entiteettirajan ylittävää suhdetta yhtäältä ja Itä-Intian kauppaa suhteessa kansakuntaan toisaalta – joutuen näin koskettelemaan kysymystä toimijuuksista kaupan harjoittamisessa. Tämän vuoksi katson kirjoituksen soveltuvaksi lähteeksi komppanian entiteetin arvioinnin kysymyksille.

Termi "*Compagniet*" esiintyy kahdeksansivuisessa tekstissä vain neljästi, eikä selvästikään nouse olennaiseksi itsenäiseksi käsitteeksi. Kahdesti se näyttäytyy sijoituskanavana Itä-Intian kauppaan:

*[...] at Herrar Interessenterne hafwa större skäl at wåga sina Penningar uti detta Compagnie, än uti något annat [...]*¹²³

*Men det är icke nog at säja, at denne handel lærer wara mycket fördelachtig för publicum i gemen, herr N.A. bör också i synnerhet blifwa öfwertygad, at han sielf sammaledes lærer winna derwid, billigheten fordrar det, och är ingen säkrare utwäg dertil, än at han sätter sina Penningar in i Compagniet.*¹²⁴

Komppania esiintyy myös määreenä johtajille (*Directeurerne af detta Compagnie*). Tässä tekstissä tulkitsenkin komppanian käsitettä sellaisenaan käytettävän lähinnä apumääreenä, joka yhdistää Itä-Intian kauppaa käyvän johtajiston ja rahoittajat toisiinsa, olematta itse erityisen aktiivinen toimija. Tulkintaa vahvistaa se, että teksti koskettelee monin paikoin juuri johtajien ja rahoittajien välistä herkkää suhdetta suoraan, ei komppanian ja rahoittajien suhdetta. Ensimmäisessä kirjeessä kuvattu neljäs skeptikko, jonka persoonaa ainoana tekstissä myös hieman valotetaan, lopettaa keskustelun muotoilemalla rahoittajien ja johdon suhteen näin:

¹²³ Carleson 1731, 5. Suomeksi: " [...] että Herroilla osakkailla on parempi syy sijoittaa rahansa tähän komppaniaan kuin joihinkin muihin [...]".

¹²⁴ Carleson 1731, 7-8. Suomeksi: "Ei ole liikaa sanottu, että tämä kauppa tulee olemaan suuresti hyödyllistä kansalaisille yleisesti, herra N.A.:n tulisi myös olla vakuuttunut, että hän samalla hyötyy, muu ei olisi kohtuullista, eikä ole varmempaa tietä siihen kuin että hän sijoittaa rahansa komppaniaan".

*Jag skal upptäcka eder hela hemligheten. Hela Förslaget går deruppå ut, at man wil få våra Penningar händer emellan; herrar Directeurerne behöfwa dem til sin enskylta förnödenhet, och wi [...] skole få en lång Näsa [...].*¹²⁵

Lopetus kiteyttää ja selittää koko ongelman johtajien (yksilöinä) luotettavuuteen. Carleson käyttää tämän ongelmanmaalauksen jälkeen merkittävän osan tekstistään johdon luotettavuuden todisteluun. Hän viittaa selkeästi Colin Campbelliin esiin tuodessaan kokemuksen:

*Jag hör des utom också at en ibland herrer Associerade skal redan hafwa uppehållit sig många År uti Ost-Indien, och der sammastädes handlat, och tyckes wara mycket troligt, utan at rofa honom mera än han förtienar [...]*¹²⁶

Ja luottaa johtajiston laskevan ja tilittävän voiton rehellisesti osakkaille – kuten privilegio vaati:

*Som jag håller före, så fodrar jemwäl deras egen Nyttä och Fördel, at efter yttersta förmågo dirigera Saken til Samtel. Subscribenternes Nöije; ty som de hafwa åtagit sig at efter Skeppens återkomst och Warornes försäljande, utbetala til hwar och en sit Capital med den Winst det af sig kastat, eller en netto provenuë efter richtig räkning [...]*¹²⁷

perustellen sen johtajiston riippuvuudella rahoittajistaan pääomien palautuessa joka matkan jälkeen. Jos johto siis jäisi kiinni petoksesta, uudet kauppamatkat eivät enää saisi rahoitusta. Termin *provenuë* käyttö on tässä huomionarvoinen yksityiskohta: se saattoi viitata vanhempaan, lähinnä nykyisiin kommandiittiyhtiöihin vertautuvien yhtiömuotojen voitonjakomalleihin.¹²⁸ Kirjoitus antaa ymmärtää juuri johtajien muotoilleen privilegiopykäliin rahoittajia suojaavat lausekkeet ja kääntää sitten edellä esitetyn johdon riippuvuuden rahoittajista liki ylösalaisin:

*[...] huru som de icke det aldraringaste til sin egen Nyttä och Fördel begärt af hans Maj:tt eller publico, men ganska mycket til Interessenternes Förmån och Säkerhet. Des utom hör jag icke heller at de göra sig stor möda om til at öfwertala Folck at subscribera, [...]. Men som de äro plicktige efter Privilegii Innehåll, at låta hwar och en, hwem som will subscribera, [...] det lærer wara dem en stor fågnad, om deras Medbröder och Landsmän, willia nytta tilfället, och dela med dem de Förmåner som en dylik handel lærer af sig kasta.*¹²⁹

¹²⁵ Carleson 1731 3. Suomennos: "Paljastan teille koko salaisuuden. Koko hanke menee niin, että rahamme halutaan (heidän) käsiinsä, koska herrat johtajat tarvitsevat niitä omaksi hyödykseen, ja me saisimme pitkän nenän".

¹²⁶ Carleson 1731, 5. Suomennos: "Kuulin lisäksi, että yksi johtajista on jo monta vuotta käynyt kauppaa Itä-Intiassa ja on luotettava, ottaen vain minkä ansaitsee ja rohmuamatta itselleen enempää".

¹²⁷ Carleson 1731, 6. Suomennos: "Arvelen edelleen, että myös heidän oma etunsa on äärimmäisellä taidollaan johtaa työtä osakkaiden yhteiseksi hyväksi; sillä he ovat ottaneet hoitaakseen laivan saavuttua tavaroiden myynnin jälkeen maksaa kaikille ulos näiden pääomat ja sillä ansaitun voiton, tai nettoprovision oikein laskettuna".

¹²⁸ Svenska Akademiens Ordbok, "Proveny": 2) (†) vinstandel tillkommande försäljare l. mellanhand, provision, "procent". Tvänne på auction försälldde hästar sedan provenuën blifvit afdragen — 104: —. BoupptVäxjö 1778. Harris 2015, 539-540 Commenda -tyyppisestä pitkän matkan merikaupassa käytetystä yhtiömuodosta.

¹²⁹ Carleson 1731, 6. Suomennos: "[...] se, kuinka he anoivat privilegiota majesteetilta ja kansalta eivät omaksi hyväkseen vaan melko suuresti

Tässä kohtaa on nähdäkseni tekstin pääsisältöjen välinen vedenjakaja – mukaan tulevat ”lähimmäiset ja maanmiehet”, kansakunta. Carleson käyttää vielä kappaleen, jossa hän toistaa kansalaisten rahojen olevan turvassa ja valtiopäivien (säätysten) tarkoin arvioineen hankkeen. Sen jälkeen seuraavat tekstikappaleet, joissa toistuu moneen kertaan ajatus kaupasta koko kansan toimeena:

Är då för Sverige allena omöjligit, at giöra det som andra Nationer [...] så låt oss åtminstone föra hit sådana Waror som wij måst til vår egen förnödenhet betarfwe, på det penningarne måge blifa i Landet som nu gå utur Riket, ock komma uti våra Grannars händer, för samma Waror. [...] är det icke mycket bättre at bruka våra egna Skep, och uphielpa våra handwerkare och Manufacturer, [...] låt icke Våra Owänner längre spela gäck med oss. Det ser sannerligen så ut, som skulle wij ännu hafwa någre ibland oss, de där mere hålla med våra owänner, än med oss (jag hoppas de lära icke wara många) och söka at insöfwa oss, [...].¹³⁰

Wij, våra, oss – toistuvat tekstissä nyt tiheään ja vastassa ovat naapurit ja muut kansakunnat, pahimpana omassa joukossamme olevat, jotka pelaavat suontaiskevien kilpailijoiden pussiin. Thomas Magnussonin kuvaus komppanian puolustamiseseta traditionaaliseen elinkeinoelämään istunein merkantilistisin argumentein sopii näihin kappaleisiin.¹³¹

Itä-Intian kaupan puolustajat eivät ehkä ulkopoliittista syistä voineet käyttää argumenttia, joka olisi kelvannut merkantilistillekin: komppanian nettovaikutus Ruotsin vaihtotaseeseen olisi positiivinen, kun valtaosa tuonnista salakuljetettaisiin Britanniaan.¹³² Käytettäväksi jäi tuonnin näkymättömän kuluosuuden (hankinta-, kuljetus- ja pääomakulut) korvaaminen ruotsalaisella työllä ja nyt kilpailijoille logistiikkakuluista koituvan rahan siirtäminen nollasummapelissä oman kansan hyödyksi. Samalla Itä-Intian kauppa esitettiin käsityöläisiä ja manufaktuureja elävöittäväenä toimintana – jossa kohtaa argumentaatio kilpaili suoraan vastustajien pääargumenttia vastaan.

rahoittajain eduksi ja turvaksi. Lisäksi en ole kuullut heidän juuri maanitelleen kansaa merkitsemään osakkeita [...]. Mutta koska privilegio säätää sijoittamisen kaikille avoimeksi, [...] näyttää heille olevan suuri ilo, jos lähimmäiset ja maanmiehet haluavat tarttua tilaisuuteen ja jakaa heidän kanssaan kaupan tuottamat edut (voitot?).”

¹³⁰ Carleson 1731, 6-7. Suomentokset: ”Onko vain Ruotsille mahdotonta se, mitä muut kansat tekevät? [...] Tuokaamme tänne ainakin itse ne tavarat, joita tarvitsemme, jotta se raha, joka nyt samoista tavarista maksettuna valuu ulos valtakunnasta naapureidemme käsiin, pysyisi täällä [...] Eikö olekin paljon parempi rakentaa omat laivamme ja tukea käsityöläisiämme ja manufaktuurejamme [...] älkäämme antako ei-ystäviemme irvailla kanssamme. Näyttää totisesti siltä, että joukossamme on edelleen eräitä, jotka pitävät yhtä mieluummin ei-ystäviemme kuin meidän kanssamme (toivon ettei heitä ole paljon) ja pyrkivät vahingoittamaan meitä.”

¹³¹ Magnusson T. 2008, 69-72, 75, 89-90, 116; Carleson korosti kansantalouden kokonaisuutta ja näki että tuontikankaat edistäisivät kotimaista tuotantoa, jos kotimaiset tuottajat myisivät niitä rinnan itse valmistamiensa kankaiden kanssa. Campbellilla oli tiukemmin vain komppanian etua puolustava näkemys mutta hänkin perusteli komppanian voivan lopettaa (muun) haitallisen (rihkaman) sekatavaratuonnin ja auttavan Ruotsia jopa siirtokuntien perustamisessa (s. 116). Magnusson L. 2000, 57-61 kansantalousajattelusta 1700-luvulla; kansan vaurastuminen käsi kädessä kansallisen edun kanssa.

¹³² Monod 1991, 172-174, Britannian valtionalouden vakaus osin East India Companyn monopolin varassa, mantereen komppaniamat, Ostenden ja sitä seuranneet Ruotsin, Tanskan ja Preussin komppaniamat raivostuttivat Englannista – erityisesti englatiin kiertyvien omistuksellisten kytköstenä takia.

Komppania käsitteenä on näin ollen Itä-Intian kaupan puolestapuhujan kirjoituksessa täysin sivuroolissa suhteessa johdon toimijuuteen ja kauppaan kansallisena hankkeena. Tekstissä onkin useammin termi ”*förslaget*” tai ”*project*” kohdissa, joissa voisi ajatella käytettävän termiä ”*compagniet*”. Carleson ei nähdäkseni selvästikään mieltänyt komppaniaa toimijaksi vaan juridiseksi instrumentiksi. Toimijana hän korosti johtajistoa, jopa yksilöön viitaten (Campbell). Käsittelytavan voi toisaalta tulkita johtuneen siitä, että juridisestikin komppania oli vasta muutaman kuukauden ikäinen, eikä ensimmäinen aluskaan ollut vielä yli puoleen vuoteen lähtevä matkalleen kohti Kantonia. Voi myös ajatella Carlesonin tietoisesti häivyttäneen komppaniaa toimijana, jos se olisi sellaisenaan vastustajain argumentoinnin päämaali. Tekstihän kuvasi muutenkin vastustajien argumentteina (virheellisesti, mutta todennäköisesti tarkoituksella) enemmän sijoitusta harkitsevien mielessä liikkuvat pelot (hankkeen tekniset mahdollisuudet, johdon luotettavuus), kuin koko Itä-Intian kauppaa vastustavien kritiikinaiheet (kotimainen tuotanto kärsijänä, kansantalouden alijäämät).

Näin ollen on tarpeen tarkastella Carlesonin ja Itä-Intian kaupan vastustajan, Johan Arckenholtzin kirjoituksia vuodelta 1734, jolloin ensimmäinen alus oli jo palannut Kantonista ja osoittanut kaupan kannattaneen erinomaisesti – komppaniaan sijoittaneille. Seuraava (kolmas) matka oli samaan aikaan valmisteilla. Kirjoitukset suuntautuivat Carlesonin tuolloin esillä pitämiä argumentteja vastaan, mutta käsittelen seuraavassa vain Arckenholtzin tekstejä verratakseni niitä rakenteellisesti Carlesonin tekstistä tekemääni tulkintaan komppanian entiteetin vähäisestä merkityksestä keskustelun apukäsitteenä.

En Wäns Bref – En Wäns Swar (1734)

Koninckx suhtautui komppanian vastustajien argumentteihin vähätellen. Hän tulkitisi ne lyhytnäköisiksi ja taustoitti niitä perinteisellä ulkomaalaisvihalla.¹³³ Kovista raamatullisista kielikuvistaan huolimatta tulkitseen ainakin Arckenholtzin problematisoineen ulkomaalaisuuteen liittyen enemmän pääomien vapaan liikkuvuuden ongelmaa valtakunnalle kuin omistajien ulkomaalaisuutta sinänsä. Ensilukemalla Arckenholtzin (1695–1777)¹³⁴ sanankäyttö vaikuttaa

¹³³ Koninckx 1980, 400–401. Sivulla 42–43 hän kertoo myös uskonkysymysten olleen vastustajain argumentteina ja Colin Campbellin sittemmin perustaneen Göteborgin englantilaisen seurakunnan.

¹³⁴ Helsingin Yliopiston Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, Johan Arckenholtz toimi 1730-luvulla niin ikään valtionhallinnon palveluksessa, Kansliakollegion kirjaajana 1735. Hänet erotettiin virastaan ja tuomittiin 1741 Venäjän hyväksi vehkeilystä ja valtiollisen häväistyskirjoituksen

vaihtelevalta, jopa ristiriitaiselta. Termit *Ost-Indiska Handel*, *Ost-Indiska Compagniet*, *Ocktroy* ja *Intressenter* näyttäytyvät vaihtelevissa asiayhteyksissä liki sattumanvaraisesti käytettyinä. Systemaattisempi analyysi, jossa kunkin termin kohdalla merkitään mihin tahoon (kansa, valtakunta, kruunu, manufaktuurit, osakkaat) kirjoituksen kohdassa toiminnan vaikutusten kohteena viitataan ja kuinka käytetyn käsitteen katsotaan vaikuttavan tahoon (haittana, hyötynä), tuo esiin systematiikkaa. Tulkitsen myös Arckenholtzin pitäneen toiminnallisena ytimenä Itä-Intian kauppaa – ei kauppakomppaniaa. Kauppa asettuu kirjoituksissa valtakunnan elinkeinoalaksi siinä missä manufaktuurit, kalastus ja muukin toiminta. Itä-Intian kauppa ei ole komppanian sisällä, vaan komppania operoi (privilegiollaan) valtakunnan tai kansakunnan Itä-Intian kauppaa samaan tapaan, kuin kaupungissa muurareiden ammattikunta privilegionsa puitteissa muurarintoimintaa. Komppanian takana ovat kuitenkin *Interessenter* (rahoittajat / osakkaat). Arckenholtzin kriittisessä sanankäytössä painottuikin juuri näiden toimijuus johtajiston sijaan.

Varhaismodernien osakeyhtiöiden keskeinen ero suhteessa traditionaalisiin sukuyhtymiin ja käsityöläisliikkeisiin liittyi pääomiin, jotka olivat vaihdettavia liiketoiminnasta irrallaan. Ruotsin komppanian erityispiirre oli, että suurin osa niin sen inhimillisestä kuin rahoituspääomastakin tuli ulkomailta. Komppanian johtohenkilöiden tuli privilegion nojalla olla Ruotsin valtakunnan alamaisia (tai sellaisiksi tulla), mutta rahaa komppaniaan saatoivat sijoittaa vapaasti myös ulkomaalaiset. Arckenholtz nostaa tämän selkeäksi ongelmakohdaksi manufaktuuri-toiminnan suojeluntarpeen ohella. Keskitän siksi tarkastelun aluksi *Interessenter* -ryhmän toimijuuteen ja tarkastelen sen jälkeen *Compagniet* -käsitteen toimijuutta entiteettinä.

Interessenter – kaupan todelliset harjoittajat?

En Wäns Bref -tekstissään Arckenholtz käyttää termiä *Interessenter* erityisesti viitatessaan valtakunnalle aiheutuviin haittoihin ja vaaroihin. Juuri osakkaiden yksityiset edut ovat ristiriidassa valtakunnan kokonaisedun kanssa, vaikka yleisesti ottaen koko Itä-Intian kauppakin on haitallista. Tekstissä ilmenee samalla ajatus osakkaiden suorasta yhteydestä Itä-Intian kauppaan – lauseista on ikään kuin tarpeettomana supistunut kokonaan pois komppania kaupan harjoittajana:

Således fördubbla Interessenterne wid hwar laddnings försäljande sine Capitaler, och ju

*flere Ost-Indiske Skiepp som komma hit, ju större penninge summor draga de utur Riket.*¹³⁵

*Herrar Interessenterne behagade fördenskull framträda, och wisa hwad fasta pålar de hafwa nedslagit här i Riket, at dermed qwarhålla den af Ost-Indiske handeln härkommande reele avancan, som eljest utomlands wil bortflyttia.*¹³⁶

Myös lauseessa, joka alkaa viittauksella komppanian muodostaneeseen privilegiosäädökseen (*Octroij*), viitataan osakkaisiin persoonapronominein, vaikkei lauserakenteellisesti olisi ehkä ollut tarvetta viitata kuin ”komppaniaan” ja sen oikeuksiin ja vapauksiin itse asian siitä muuttumatta:

*Hwad skiälig anledning i öfrigt kan wara, at så mycket påcka på den Nåder förunte Octroij, lika som Compagniet derigenom skulle wara befästadt uti en oinskräckt macht, och fulkommen egenwilja, til at giöra och låta uti Oeconomie- och Commerce-måhl, som dem lyster och behagar, och at deras handels frihet intet bör ställas under ringaste inskränckning, ehuru mycket det Allmänna Bästa derwid lida skulle, wil falla swårt at begripa.*¹³⁷

Sama rakenne toistuu kohdassa, joka paljastaa neuvotteluosapuolen kaupalle asetettavista ehdoista keskusteltaessa: osakkaat – kuitenkin yhtenäisenä ryhmänä (kuten ammattikuntienkin kanssa neuvoteltaessa). Komppania on näille alisteinen toiminnan kehikko:

*Jag wil dock gifwa Eder et förslag, at förekomma denna olyckan: Öfwertalen Interessentskapet at betala tull i proportion til winsten med alla de andra handlande; [...]. Men då wore til befarandes, at det intet blef mera Compagnie utaf; [...].*¹³⁸

Erityisen huomionarvoista on mielestäni se, että teksteistä voi tulkita osakkaiden jatkavan Itä-Intian kauppaa myös sen jälkeen, kun komppanian toimintakehikon sisään rajattu osuus (huutokauppa Göteborgissa) siitä päättyy – ilman että päättyminen muodostasi kauppaprosessissa kovin merkittävää rajaa. Arckenholtzin tekstissä asia näyttäytyy näin:

*Utaf hela denne Summan, säija nu Compagniets Interessenter wara til Utrikes orter utskieppat gods til 500 000 Dal.Smts wärde: [...] måste dess utan de främmande Interessenter hafwa här i Riket försäldt af sine Wahrer til [...].*¹³⁹

¹³⁵ Arckenholtz 1734 A, 20. Suomeksi: ”Näin kaksinkertaistavat osakkaat pääomansa joka lastin myynnin myötä, ja mitä enemmän Itä-Intian laivoja tänne saapuu, sitä suuremmat summat rahaa vievät he ulos valtakunnasta”.

¹³⁶ Arckenholtz 1734 A, 20. Suomeksi: ”Herrat osakkaat saivat siksi tulla esiin, ja näyttää mitä tukevia paaluja ovat he valtakuntaan laskeneet, ylläpitääkseen täällä sitä todellista hyötyä, jonka Itä-Intian kauppa on tuottanut, joka muutoin ulkomaille lähtisi”.

¹³⁷ Arckenholtz 1734 A, 12. Suomeksi: ”Mikä säällinen syy ylipäätään voi olla varustaa armollisesti myönnetty Ocktroij ja Komppania sen myötä niin rajoittamattomalla mahdollisella omaehtoisesti määritellä taloudelliset ja kaupalliset tavoitteensa, kuten he haluavat, ja ettei heidän kauppavapauksiaan saisi vähimmissäkään määrin rajoittaa, vaikka kuinka yleinen etu niistä kärsisi. Tätä on vaikea ymmärtää”.

¹³⁸ En Wäns Swar 1734 B, 11. Suomeksi: ”Annan kuitenkin ehdotuksen tämän onnettomuuden ehkäisemiseksi: ylipuhukaa osakkaat maksamaan tulla suhteessa tekemäänsä voittoon kaikkien kauppaa käyvien kanssa [...] tuolloin olisi kuitenkin riski, ettei olisi enää Komppaniaakaan”.

¹³⁹ Arckenholtz 1734 A, 19. Suomeksi: ”Tästä koko summasta sanovat nyt Komppanian osakkaat vieneensä ulkomaille tavaroita 500 000 hopeataalerin arvosta [...] täytynt sen lisäksi ulkomaalaisten osakkaiden täällä valtakunnassa myydä tavaroitaan [...]”.

Arckenholtz kiinnitti aivan oikein huomiota siihen, että huutokaupan suurimpia ostajia olivat komppanian johtajisto ja keskeiset sijoittajat – eivät riippumattomat ulkopuoliset asiakkaat. Säilyneistä huutokauppaluetteloista selviää että ensimmäisen paluulastin huutokaupassa 1733 valtaosa tavarasta myytiin johtajistolle (mm. Sahlgrenin ja Campbellin veljeksille sukulaisineen) ja pienempienkin ostajien joukosta löytyi lukuisia alemmissa tehtävissä komppaniaa palvelleita: sihteerit, perämies, superkargöörin assistentti.¹⁴⁰ Komppaniaa verhosi alusta alkaen salamyhkäisyys: hanke valmisteltiin ja privilegioehdot neuvoteltiin julkisuudelta piilossa.¹⁴¹ Privilegiopykälät edellyttivät osakkaiden ja voitonjaon salaamista.¹⁴² Onkin edelleen osin epäselvää mitä Campbellin, Sahlgrenin ja Königin ostamalle teelle tarkalleen tapahtui sen lähdettyä komppanian makasiineilta; luvussa 2.5 päätellin, ettei kaikki tee välttämättä koskaan päätynytään makasiineille ja huutokauppoihin asti. Joka tapauksessa samojen yksilöiden toimijuus komppanian näennäisen juridisen rajan molemmin puolin pitää huomioida arvioitaessa, miten aikalaiset mielsivät komppanian käsitteen, ja nähdäkseni Arckenholtzin teksti kuvastaa tätä hämärää rajalinjaa selkeästi: hän ei pidä rajaa olennaisena. Komppanian juridinen raja on ilmeisen merkityksetön Arckenholtzille myös hänen analysoidessaan kaupan kustannusta valtakunnantaloudelle komppanian pääomien kotimaiden funktiona:

Det som betalas i China är det Capitalet som går ur Landet. Men denne Regel är allenast då ricktig; när hela det insatte Capitalet hörer Swenske til; ty eljest, när Capitalet hörer fremmande til, kosta Wahrne Riket så mycket, som de giälla på Auction, och ännu mera, när de fremmande få lof at minuter dem här.¹⁴³

Hän ei siis käsittele komppaniaa osakkaiden ja Ruotsin välissä instituutiona, jonka voitto vähennettäisiin ulkomaalaisten omistamanakin kauppataseen alijäämästä kotimaisen BKT:n osaksi, vaan ohittaa komppanian insituutiona kokonaan, laskien tuonnin arvoksi myös ulkomaisten osakkaiden saamat voitot – muttei ruotsalaisosakkaiden voittoja. Ajatusrakenne on loogisesti linjassa aiemmin esitettyjen kanssa (toimijuus osakkailla) ja laajentaa komppanian toimijuuden eliminoinnin myös pääomaliikkeiden osalle. Arckenholtzin voi sanoa käsitelleen kauppaa yhtäältä kokonaisuutena ja suhteessa valtakuntaan, toisaalta nimenomaan komppanian osakkaiden – ei komppanian toimintana. Huomioitava on, että 1730-luvulta 1750-luvun alkuun jokainen laiva oli

¹⁴⁰ Söderpalm 2003, 88-105. Askenfelt 2017, joka osoittaa johtajien suuren osuuden huutokauppoje ostajina jatkuneen ainakin 1750-luvulle asti.

¹⁴¹ Magnusson T. 2008, 50, 177. Magnusson luonnehtii ensimmäisen privilegion hankintaa osin kaappauksenkaltaiseksi (*kuppliknande former*).

¹⁴² 1731 Octroy, 15 §, 1746 Octroy 26-27 §.

¹⁴³ Arckenholtz 1734 B, 22. Suomennos: ”Kiinassa maksettu on pois maastamme. Mutta tämä sääntö pätee vain, kun koko sijoitettu pääoma kuuluu ruotsalaisille; vaan muutoin, kun pääoma kuuluu ulkomaalaisille, maksavat tavarat valtakunnalle sen verran kuin hinnaksi huutokaupassa tulee, ja vielä lisää kun ulkomaalaiset saavat luvan myydä niitä vähittäiskaupassa”.

yksittäinen kauppahanke, jonka tilit laskettiin ja voitot jaettiin matkoittain – komppanialla ei siis nimellisesti ollut pysyvää omaa pääomaa, joka jatkuisi matkasta toiseen. Tämä on saattanut osaltaan vaikuttaa varhaisen vaiheen mielikuviin komppaniasta ja Itä-Intian kaupasta. Käsittelin purkautuvan oman pääoman aihetta luvussa 2.3.

Compagniet – sidostava kehikko, vai muutakin?

Compagniet esiintyy Arckenholtzin teksteissä usein joko objektina tai korkeintaan ulkoa annettujen rajojensa puitteissa itsenäisesti toimivana. Se täyttää tai ei täytä tehtävänsä kruunun antamissa rajoissa, se vastaa sille esitettyihin kysymyksiin tai käy kauppaa kuten tähänkin asti. Arckenholtzin kritiikissä komppania ei näytä olevan ongelma vaan neutraali käsite, joka toimii niin hyvin tai huonosti kuin sille asetetut säädökset myötäantavat tai sen omaa etuaan ajavat osakkaat päättävät. Näin ollen katson komppaniaan viittaavien kohtien täydentävän edellä esittämäni näkemystä, jonka mukaan Arckenholtz ei käsittele komppaniaa yhtiönä, itsenäisenä ja proaktiivisena toimijana sanan nykyaikaisemmassa merkityksessä, vaan samanlaisena oikeuksia kokoavana toimintalustana kuin ehkä ajan ammattikunnat ja manufaktuuriprivilegiotkin. Hän puhuu komppaniasta (ideaalia kuvatessaan) myös ”meidän Itä-Intian komppaniana” (*wårt Ost-Indiska Compagnie*).

*[...] hwilket ock har warit Nådige Öfwerhetens afseende wid Octrojens förlånande för Ost-Indiske Compagniet, som af 4 §. aftagas kan.*¹⁴⁴

*Eljest swarar Compagniet ingalunda emot den nådiga Afsickt, som Öfwerheten haft wid Octrojens förlånade, och hwilken, som enkannerligen utur dess 4. §. nogsamt skönjes, bör syfta på Rikes förmohn [...].*¹⁴⁵

*Man skulle wäl täncka, at ratio Politica borde förmå wårt Ost-Indiska Compagnie, oackadt Differencen på priset emellan In- och Ut-Rikes tillwärcade Waror, at taga til exportation något partije af wåre Yll-tilwärcningar,*¹⁴⁶

*Så weten J ju, at Compagniet redan förklarar sig skrifteligen och påstått, at om de skola dit tagas, böra de wara jämgode och för lika skiäligt pris, som man kan få dem I andra Europeiske Länder.*¹⁴⁷

[...] hwarföre ock om Ost-Indiske Compagniet får så fortfara som det redan begynt, til at

¹⁴⁴ Arckenholtz 1734 A, 9. Suomennos: ”[...] joka myös on ollut armollisen esivallan tarkoitus, kuten Itä-Intian kauppakomppanialle myönnetyn privilegion 4 §:stä voidaan havaita”.

¹⁴⁵ Arckenholtz 1734 B, 10. Suomennos: ”Muutoin ei komppania vastaa lainkaan sitä armollista tarkoitusta, jonka esivalta erityisesti privilegion 4 §:ssä selvästi näkyen valtakunnan eduksi asetti”.

¹⁴⁶ Arckenholtz 1734 A, 10. Suomennos: ”Luulisi politiikan tarkoituksen olevan, että Itä-Intian komppaniamme, huolimatta hinnanerosta koti- ja ulkomaalaisvalmisteisten välillä, ottaisi vientiin joitain eriä villavalmisteitamme”.

¹⁴⁷ Arckenholtz 1734 B, 9. Suomennos: ”Tiedän komppanian jo kirjallisesti selittäneen, että jos [kankaita] tulisi sinne vietäväksi ottaa, tulisi niiden olla yhtä hyviä ja edullisia, kuin mitä muista Euroopan maista on saatavilla”.

*utan gravation införa til försälhning de förnämsta slags Tyger och [...]*¹⁴⁸

*Compagniet har förklarat sig för Wederbörande, at aldrig wilja införa så många Silkes-Tyger, som nu har skedt.*¹⁴⁹

Yksi poikkeus näyttää kuitenkin olevan näkyvillä molemmissa Arckenholtzin teksteissä ja se on komppanian merkitys vähittäiskaupassa. Juuri tämän aiheen käsittelyn ympärille molemmissa teksteissä keskittyvät ne ilmaisut, joissa komppanian voisi tulkita olevan toimijana itsenäisimmillään. Siitä kirjoiteaan esimerkiksi:

*Och hwad wil man säija om de många Nipper och Sammeten som Compagniet twert emot det allmänna förbudet af den 1 Nov. 1731 af egen mackt och myndighet hit infördt och offentligan debiterat? [...] at Compagniets ändamål är, at också draga kramhandelen til sig, til at giöra sig Mästare af all handel i Riket [...]*¹⁵⁰

Sekatavarain vähittäiskaupan voi ajatella olevan sikäli leimallisesti komppanian kauppaa, etteivät varsinkaan suuret ulkomaiset osakkaat olleet siitä todennäköisesti kovin kiinnostuneita – näiden kiinnostus oli teen tuonnissa ja edelleen sen salakuljetuksessa Britannian markkinoille. Sekatavarakauppa oli näin ollen enemmän Ruotsiin suuntautunutta ja sen keskeinen väylä oli ikään kuin komppanian sisällä; komppanian merimiehet ja muu laivahenkilökunta, joka sai osan palkkaansa ”*pacotille*” kauppana, jossa alukselta luovutettiin lastitilaa henkilökohtaiselle tuonnille.¹⁵¹ Merimiehet olivat leimallisimmin komppanian palveluksessa siinä suhteessa, ettei heillä useimmiten ollut todennäköisesti samanlaisia henkilökohtaisia yhteyksiä osakkaisiin kuin erityisesti superkargööreilla, eikä ainakaan matkain aikana muita töitä niin kuin komppanian johtajistolla oli. Ulospäin sattoi tällöin näyttää komppanian kaupalta se, mikä sisältä päin näytti vähiten komppanian kaupalta (henkilökunnan *pacotille*-yksityistuonti). Arckenholtz viittaakin *pacotille*-kauppaan nimenomaisesti samassa kohtaa kirjoitustaan, jossa hän käsittelee pientavara- / rihkamakauppaa yleisesti.¹⁵²

¹⁴⁸ Arckenholtz 1734 A, 14. Suomenenos: ”jos Itä-Intian komppania saa jatkossa kuten se on jo aloittanut, ilman rasitteita [tullee] maahantuoda hienoimpia kankaita ja [...]”.

¹⁴⁹ Arckenholtz 1734 B, 16. Suomenenos: ”Komppania on asianmukaisesti selittänyt, ettei halua koskaan tuoda niin paljon silkkikankaita, kuin nyt on tapahtunut”.

¹⁵⁰ Arckenholtz 1734 A, 15 / 17. Suomenenos: ”Ja mitä sanotaan niistä monista helyistä ja sametista, joita Komppania vastoin yleistä kieltoa 1.11.1731 [annettua] omalla luvallaan toi ja möi? [...] Komppanian tarkoituksena on ottaa haltuunsa myös vähittäiskauppa, tehdäkseen itsestään kaiken kaupan valtias valtakunnassa.”

¹⁵¹ Erikson 2015, (Regulations on Private Trade -kappaleen loppu) korostaa *pacotille*-kaupan olleen erityisen merkityksellistä skandinaavisissa komppanioissa. Sama kappale käsittelee yksityiskauppaa (private trade, jota käytiin Aasian sisällä), jota ei pidä sekoittaa *pacotil*-kauppaan.

¹⁵² Arckenholtz 1734 B, 16.

Kokonaisuutena Compagniet -termin käyttö näyttää sekä kannattajan että vastustajan teksteissä jäävän kuitenkin selvästi Ost-Indiska Handel -termin varjoon, kirjoitusten käsitellessä kauppavaihtoa ja liiketoiminnan suorittamista. Näin ollen vaikuttaa siltä, että ainakaan aivan komppanian alkuvaiheessa kirjoittajien käsityksissä komppania ei näyttäytynyt ”yhtiönä” tai muutenkaan keskeisenä itsenäisenä toimijana Itä-Intian kaupassa. Varsinaisia toimijoita olivat komppanian suuret rahoittaja-omistajat, niin kotimaiset kuin ulkomaisetkin, ja ongelmana heidän henkilökohtaiset, valtakunnan hyvinvoinnin kannalta ristiriidassa olevat intressit. Tai johtajat, joiden kokemus ja luotettavuus takasivat rohkealle hankkeelle hyvät menestyksen mahdollisuudet. Vaikka tekstit on kirjoitettu mielipiteenmuokkaustarkoituksissa, en usko kirjoittajien tarkoituksperien vaikuttaneen komppania-entiteetin kuvaamiseen, koska se ei nouse erityiseen rooliin kummallakaan vaan on neutraalia aluetta keskustelussa. Käyttö on myös linjassa vuoden 1731 privilegiotekstin rakenteellisten sisältöjen kanssa, joita arvioin edellä luvussa 2.1.

Leos Müller on tarkastellut 1738 perustetun Ruotsin Levantin komppanian ympärillä käytyä debattia. Hän tiivistää hankkeen keskeisiksi kysymyksiksi porvarien sisäisen jaon suhteessa kysymykseen kaupan organisoimisesta komppaniapohjalle (monopoli) tai vapaaksi kaupaksi ja Venäjän suhtautumiseen asiaan erityisesti komppaniaksi järjestettäessä. Myös tässä tapauksessa keskusteltiin koko kaupan hyödyllisyydestä. Asia ratkaistiin lopulta kompromissina, rajatulla monopolilla, jolta itsenäinen kauppias sai ostaa lisenssin 15%:lla lastinsa arvosta.¹⁵³ Toisessa kirjassaan Müller esittelee P. W. Kleinin teesin 1600-luvun monopoleista riskin hallintaan, ei voiton maksimointiin tähänneinä rakenteina.¹⁵⁴ Myös Itä-Intian kaupassa oli 1700-luvun alussa nähty tilanne, jossa vapaa kilpailu johti toimialan kannattavuusongelmiin ja kauppa haluttiin siksi järjestää komppania-muotoiseksi.¹⁵⁵ Pitkään valtameri- ja Pohjanmerenkauppaan erikoistuneessa Göteborgissa merkittävimmät kauppiat ehdottivat komppaniaakauppaa vielä niinkin myöhään kuin 1814 ratkaisuna tappiollisen Itämeren alueen kaupan tervehdyttämiseksi.¹⁵⁶

¹⁵³ Müller 2004, 70-73. Müller kertoo suurporvarien kannattaneen komppaniaakauppaa ja pienempien vapaata kauppaa. Nähdäkseni jako ei sovi klassiseen komppanioiden pääomia kokoavaa ja riskejä hajauttavaan selitykseen koska suurporvareilla olisi ollut helposti varaa varustaa alus Levantin matkalle ja kantaa sen riskit – kun ilmeisesti pienemmilläkin porvareilla oli.

¹⁵⁴ Müller 1998, 19-22. Müller sovelsi Kleinin ja tälle vastakkaisen J. W. Veluwenkampin konsepteja yrittäjyydestä tarkastellessaan 1600-1700-luvun tukholmalaisia suurporvarissukuja, toisena Grillin sukua, joka oli varsinkin 1740-luvulta alkaen kiinteästi mukana Itä-Intian komppaniassa.

¹⁵⁵ Baguet 2015, 56. Ostenden komppania oli muodostettu aiemmin keksenään kilpailleista vapaista kauppiaista Itävallan Alankomaissa.

¹⁵⁶ Andersson 1996, 271. Privilegio myönnettiin 1815 mutta hanke kaatui heikkenevän suhdanteen karkoitettua sijoittajat komppanian osakeanista.

Komppania näyttäytyykin näissä katsannoissa enemmän kaupankäynnin järjestämistapana (valtakunnalle) kuin yhtiömuotona. Katson että komppanian käsittäminen lähinnä taloudellisena laskentayksikkönä ja juridisena raamikäsitteenä sopii yhteen myös Müllerin esittämään keskusteluun Levantin kaupan muodoista kauppateknisenä järjestäytymiskysymyksenä. 1730-luvun tapa mieltää elinkeinosektorit kansakuntakokonaisuudelle alisteisina, ikään kuin sen kansakuntaruumiinosina tai -toimintoina, ei yksinkertaisesti jättänyt suurta tilaa komppanialle itsenäisenä, ympäristössään erillisenä entiteettinä.

3.2 KOMPPANIA SANOMALEHDISSÄ

Pamfleteista tekemäni tulkinta Itä-Intian kaupan näyttäytymisestä komppanian raameja laajempaan elinkeinoalana, saa nähdäkseni tukea komppanian laivojen liikennöintiin liittyvien uutisten muodoista. Samalla niistä nousee esiin myös jakolinja Göteborgin ja Tukholman välillä, joka lisää aiheen tarkasteluun paikallisulottuvuuden. Koninckx havainnoi vain Göteborgin paikallislehdistöä, luonnehtien sen suhtautuneen uutisoinnissaan positiivisesti komppaniaan.¹⁵⁷ Oma yleistulkintani muutaman lauseen mittaisista laivauutisista on, ettei niissä ole varsinaista kannanottoa suhteessa komppaniaan akselilla positiivinen-negatiivinen. Vastaavia lyhyitä uutisia oli ajoittain myös Välimerellä purjehtineista ruotsalaisaluksista ja koko *Compagniet* termi puuttui pitkään uutisoitaessa Itä-Intian aluksista valtakunnallisessa Posttidningarissa, joka ei siis kuitenkaan ollut Koninckxin käyttämässä aineistossa. Miehistön vointi oli säännöllinen uutisaihe ja arvioinkin uutisten pääkohderyhmän olleen alusten miehistöjen omaisten, joita asui erityisesti göteborgilaislehtien levikkialueella.¹⁵⁸ Myös osakkaita luonnollisesti kiihnoitivat tiedot laivojen liikkeistä, mutta varsinkin Alankomaissa oleskelleet saivat tärkeimmät tiedot paluumatkalla olevista aluksista jo hyvissä ajoin ennen ruotsalaislehtiä.

¹⁵⁷ Koninckx 1980, 395-398. Koninckxin tarkastelusta puuttui valtakunnallinen Posttidningar, jossa komppania esiintyi alusta alkaen. 1750-60-lukujen göteborgilaislehdistä Koninckxilla on ollut toisaalta käytettävissään *Göteborgska Magasinet* ja sen liite *Hwad Nytt i Staden, Det Nya Wecko-Bladet* ja *Göteborgska Wecko-Bladet*, joita käyttämässäni Kungliga Biblioteketin verkkoarkistosta ei löydy (9.4.2018). Toisaalta suurin osa Koninckxin lähdeviittauksista on lehtiin, jotka löytyvät verkkoarkistoista.

¹⁵⁸ Koninckx 1980, 331-333. Tiedot ovat pääosin 1750-luvulta satunnaisesti säilyneistä miehistörullista; noin kolmannes miehistöstä oli Göteborgista ja sen välittömästä läheisyydestä, liki toinen kolmannes lähimaakunnista.

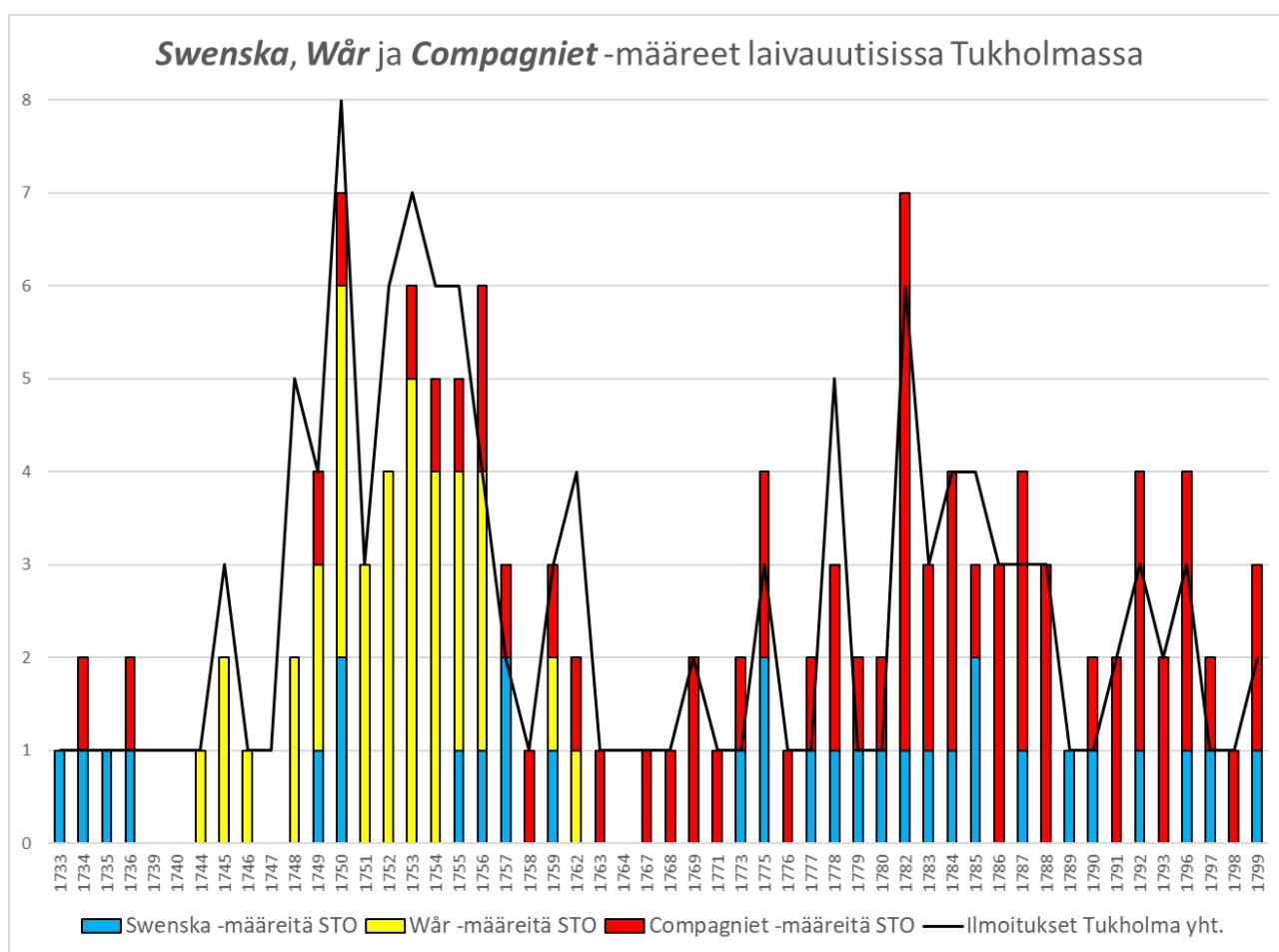
Komppanian sanomalehtinäkyvyydestä uutisointi laivojen liikkeistä – lähdöt, saapumiset ja kuulumiset matkalta – muodostavat toiseksi suurimman yksittäisen aineistoryhmän (207 uutista) kokoamassani tietokannassa. Uutiset varsinkin pidemmälle edenneistä laivoista saapuivat kuukausien viiveellä ja tyypillisesti komppanian johtajiston saamien kirjeiden välityksellä. Suurin osa (132) laivauutisista onkin lähtö- ja saapumisilmoituksia. Tarkastelussa on huomioitava, että uutiset useimmiten syntyivät Göteborgissa tai kulkivat Tukholmaan sen kautta. *Götheborgs Allehandassa* ihmeteltiin kesällä 1776 muualla Ruotsissa levitettyä (myöhemmin vääräksi osoittautunutta) uutista *Stockholms Slott* -aluksen päällikkyydestä kapteeni Schröderin kuoltua: ”är det nog sannolikt, at man i Götheborg förr kunde få Tidningar från Dovres, än de skulle komma Stockholms vägen”.¹⁵⁹ Tutkin laivauutisissa erityisesti sitä, millä määrittelytermeillä sanaan ”laiva” viitattiin. Määreet ”våra Ostindiska Skeppet”, ”Ostindiska Compagniets Skeppet” ja ”Swenska Ostindiska Skeppet” vastaavat eri lailla kysymykseen ”kenen laiva?”.

Määritteiden käytössä esiintyy sekä ajallista että paikallista vaihtelua, joka ei ole sattumanvaraista. 1730-luvulla laivauutisia oli vielä vähän, liikennevolyymin ollessa alkuun pieni. Vähissä uutisissa näyttää olleen kuitenkin systemaattisesti termi ”*Swenska*” määrittelemässä alusta. Se ei ollut tarpeen erottamaan ruotsalaisia muiden maiden laivoista, koska uutisointipaikka (Göteborg) ja asiayhteys tekivät laivan kuulumisen Ruotsin komppanialle itsestään selväksi ilmankin. Myöhemmin 1750-luvulta alkaen sama määre käykin suhteellisesti harvinaisemmaksi ja esiintyy enemmän Göteborgin kuin Tukholman lehdissä. Termillä on 1730-luvun alun Tukholmassa voitu nähdäkseni myös osallistua edellä käsiteltyyn debattiin Itä-Intian kaupata ja se harvinaistuu, moneksi vuodeksi jopa häviää, debatin päättyessä. Vaikkei käyttö olisi ollut tietoista, katson sen viittaavan pamfleteista tunnistamaani rakenteeseen (Itä-Intian kaupasta valtakunnan, ei komppanian toimintona) yhteiskunnassa laajemmaltikin omaksuttuna käsityksenä: termi *Compagniet* esiintyy tässä uutislajissa 1730–40-luvuilla vain kahdesti (20 uutisessa).

Ensimmäisen privilegiokauden (1731–46) lähetessä loppuaan julkinen debatti kaupan kansantaloudellisista merkityksistä vaihtui pienempien intressipiirien kiistaan tukholmalaisten

¹⁵⁹ *Götheborgs Allehanda* 23.7.1776. ”on kai selvää, että uutiset Doverista kuultaisiin Göteborgissa ennen kuin ne matkaisivat Tukholmaan”.

edustuksesta komppanian johtajistossa.¹⁶⁰ Samaan aikaan uutisiin ilmestyi ”*Swenska*” -termin syrjäyttäen määre ”*Wår*” – ”*Meidän*”. Se säilyi hallitsevana määreenä tukholmalaisessa Posttidningarissa 1750-luvun puoleen väliin asti, jonka jälkeen niin Posttidningarista kuin Göteborgs Wecko-Lista -lehestäkin löytämiäni laivauutisten lukumäärä putoaa selvästi. Lienee mahdollista todistaa määreen *Wår* ilmaantumisen yhteyttä göteborgilaisten perustajajohtajien (Campbell ja Sahlgren) ja tukholmalaisien, komppanian johtajistoon mielineiden suurporvareiden välisen kilpailun aiheuttamaksi. Se kuitenkin alkaa samaan aikaan ja vastaavasti katoaa pian sen jälkeen, kun komppanian pääomarakenne oli järjestetty sidottuun omaan pääomaan perustuvaksi. Joka tapauksessa voimme kysyä, ketä ”meillä” tarkoitettiin – samoin kuin sitä, kuka tarkoitti ja kenelle, vai korvasiko *Wår* sana *Swenska:n* vain samalla sisältökäsitteellä.

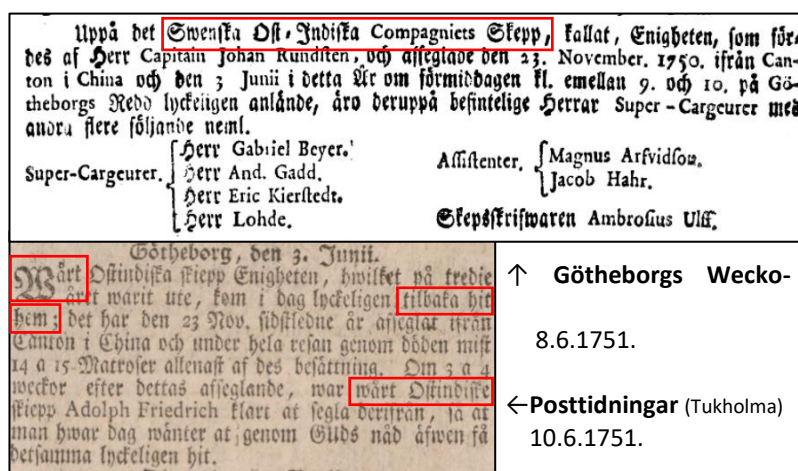

Kaavio 3. Eri omistumismääreiden esiintyminen Tukholmassa julkaistujen lehtien komppaniaan liittyvissä laivauutisissa 1733-1799. Musta kuvaaja esittää laivauutisten kokonaismäärän, värikkäät palkit vastaavan omistumismääreen esiintymisen niissä. Esimerkiksi vuonna 1775 julkaistuissa 3 uutisissa esiintyi kerran ”*Swenska Ostindiska Compagniets*”, kerran ”*Ostindiska Compagniets*” ja kerran ”*Swenske Ostindiska Skeppen*” – jolloin määreiden lukumäärä yltää uutisten lukumäärään. **Lähde:** SOIC Lehdistössä tietokanta 19.4.2018.

¹⁶⁰ Koninckx 1980, 55-56, 60-61, kilpailusta ja kompromissista Tukholman ja Göteborgin välillä privilegion uusimiseen ja osakkaisiin liittyen. Kjellberg 1975, 69-71. Käsitelty tässä työssä edellä luvuissa 2.2 ja 2.3.

Arvioinnin tekee päätelmien kannalta hankalaksi se, että uutiset syntyivät tai ne välitettiin Göteborgista, vaikka julkaisu tapahtui Tukholmassa. Koska määre ilmestyy käyttöön tukholmalaisten vasta vaatiessa osuutta paikoista johtajistossa ja uutiset oletettavasti välitti Göteborgin paikallinen postimestari,¹⁶¹ tulkitsemisen ilmiön alkuperän mahdollisesti liittyneen valtataisteluun, göteborgilaisten epäsuorana viestintänä omaksi koetun Itä-Intian kaupan puolesta. Aikalaisten mielissä tukholmalaisten ja göteborgilaisten valtakilpailu komppaniassa on voinut rinnastua tai liittyä osaksi kaupungin ja keskusvallan (=Tukholman) vanhempaa, jo 1600-luvulta jatkunutta kilpailua vallasta.¹⁶² 1740-luvulla paikallisvallan muuten vahvistuessa, tukholmalaisten tunkeutuminen komppaniaan on saattanut tuntua Göteborgissa takaiskulta. Komppania on voitu käsittää göteborgilaisena instituutiona varsinkin sen palveluksessa alemmilla organisaatiotasolla työskennelleiden henkilöiden sosiaalisissa piireissä, johon voi sopia yhtäältä edellä käsitelty Arckenholtzin tapa esittää komppania toimijana nimenomaan *pacotille*-kaupan osalla, toisaalta jäljempänä käsiteltävä kirkollisissa ilmoituksissa ilmenevä Itä-Intian korostus varsinkin 1750-luvulla (luku 3.3).

Oheinen uutispari *Enigheten* - aluksen saapumisesta Göteborgiin kesäkuussa 1751 konkretisoi asiaa myös muulla sisällöllään: Göteborgissa kirjoitetaan neutraalisti laivan saapuneen ”Göteborgin redille” – kun taas Tukholmaan välitetyssä uutisessa kirjoitetaan sen saapuneen ”takaisin tänne kotiin” – tekstien

Kuva 2. Sama saapumisuutinen kahdessa eri lehdessä 1751. Uutisissa

voisi melkein luulla olevan ristissä julkaisupaikkojensa kesken, jos kysytään, kumpi niistä on suunnattu göteborgilaisyleisölle. Jos taas kysymme, ”miten Göteborgista voi viestiä Tukholmaan kenelle ja minne Itä-Intian kauppa kuuluu?”, tekstit ovat aivan loogisissa osoitteissaan. Voi myös

¹⁶¹ Holmberg 2000, 43-76.

¹⁶² Andersson 1996, 365-376.

miettiä, onko Götheborgs Wecko-Listanin teksti komppanian tuottamaa avainhenkilöluettelointeen, mutta en pidä sitä todennäköisenä – ainakaan se ei ole muodoiltaan linjassa niiden tekstien kanssa, jotka julkaistiin varmasti komppanian toimesta ja jotka alkoivat aina ”*Ost-Indiska Compagniet kundgör...*”.

Toisaalta *Wårt* -termiä tai siihen verrattavaa sanankäyttöä ei löydy 1750-luvulla ilmestyneestä Göteborgin ensimmäisestä paikallislehddestä. Sen laivauutisissa laivoihin viitataan aina komppanian laivoina ja nimenomaan *Ruotsin* komppanian laivoina (*Swenska Ost-Indiska Compagniets Skepp*). Lehteä ei todennäköisesti luettu paljoa kaupunkinsa ulkopuolella, joten sillä ei ollut valtakunnallisesti ilmestyvän Posttidningarin kaltaista merkitystä tiedonvälitysväylänä kaupunkien välillä. Komppanian omissa, Göteborgissa 1750-luvulla julkaistuissa kuulutuksissa (osakeannit, huutokaupat, voitonjako; yhteensä 22 kappaletta), ei koskaan käytetty *Swenska* -sanaa, siitä huolimatta, että se oli 1746 privilegiossa toiminimeen määrätty. Näin ollen ei vaikuttaisi siltä, että uutistekstit Göteborgissa olisivat saaneet vaikutteita ainakaan komppanian omista ilmoituksista. Se, ettei Göteborgissa katsottu tarpeelliseksi korostaa laivojen göteborgilaisuutta vaan korostus säästettiin tukholmalaislehteen välitettäväksi, voi kuitenkin myös alleviivata kaupunkien välisen viestinnän valikoivuutta.

Luvussa 2.1 komppanian privilegiomuutoksista 1746 viittasin yhtenä entiteettiä ulospäin luovana kohtana 1 §:n toiminimen, *Swenskt Ost-Indiske Compagnie*, käyttöönottoon (luku 2.1). Vastaavan muodon voidaan havaita laivauutisissa olleen käytössä muutaman kerran jo aivan komppanian alkuvuosina (1734 ja 1736), mutta vakiintuvan Tukholmassa vasta 1770-luvulla. Göteborgissa se puolestaan oli järjestelmällisesti käytössä 1750-luvulla alkaen (uutisissa, ei siis komppanian omissa ilmoituksissa, mikä on merkillepantavaa). Nimitys ei ollut näin ollen tuntematon kun 1746 privilegiota muotoiltiin, mutta en katso sen varsinaisesti vastanneen toiminimeä nykyisessä merkityksessä – varsinkaan kun komppania ei omissa kuulutuksissaan sitä systemaattisesti käyttänyt (tilapäisestä käytöstä Posttidningarissa ks. luku 2.2). Uutis- ja komppanian kuulutusaineistojen perusteella privilegiopykälä ei näyttäisi vaikuttaneen komppanian esiintymiseen sanomalehdissä toisen privilegiokauden aikana. Jos edellä esitetyt muodot olivat göteborgilaisten protestointia Tukholmaan, voimme päätellä komppanian näyttäytyneen heille

enemmän institutionaalisenä entiteettinä (sen spontaani puolustus hallitsi) kuin organisaatioentiteettinä (määrämuotoisuuden ja ulkoisen viestinän korostus puuttui).

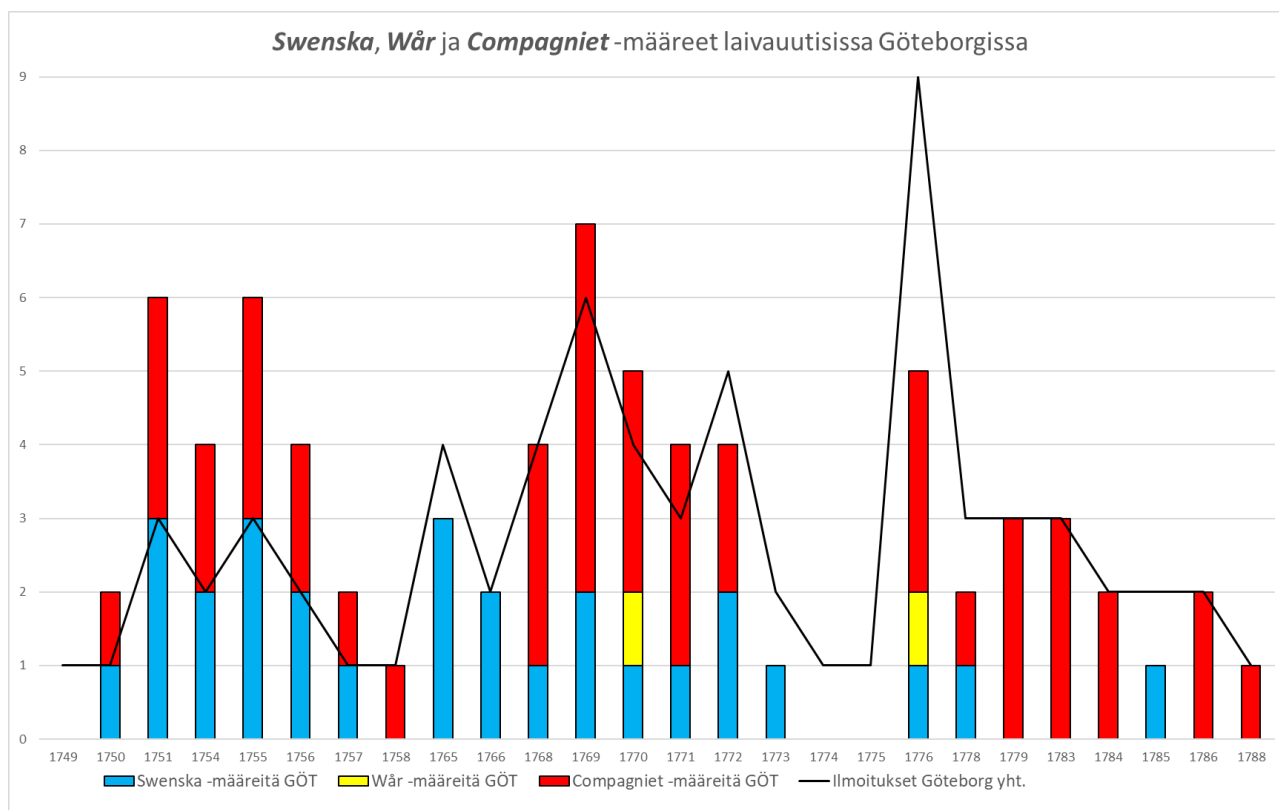
On syytä tiedostaa myös sidotun ja vaihtuvan oman pääoman ero eri näkökulmista: 1731–1753 komppania oli, kuten Carleson 1731 *Otroliga Nya Tidender* -tekstissään kirjoitti, riippuvainen joka matkalle erikseen saatavista sijoituksista. Toisaalta valta komppaniassa näitä matkoja järjestävänä operaattorina oli silloin puhtaasti johtajiston käsissä, käytännössä Campbellin ja Sahlgrenin; ei ollut yhtiökokouksen kaltaista ylintä päättävää elintä. Sidottuun omaan pääomaan siirryttäessä komppania saa yhtiönä varmuuden siitä, etteivät rahoittajat voi vetää sijoituksiaan pois jättämällä ne uusimatta edellisen matkan voitonjaon jälkeen. Toisaalta sijoittajista tulee nyt komppanian pysyviä eikä yksittäisen matkan kertaluonteisia omistajia ja heidän asemansa muutos näkyikin luvuissa 2.2-2.3 vuoden 1746 privilegion ja 1753 pääomarakenteen muutoksia tarkasteltaessa. Omistajat voivat myös myydä osuutensa tai jättää sen perinnökseen.¹⁶³ Komppania saattoi siis göteborgilaisesta näkökulmasta olla ”meidän” huolimatta ulkopuolisesta pääomasta kauppamatkoilla vaihtuvan oman pääoman aikana, mutta sidottuun pääomaan siirryttäessä yhteys jäi riippuvaiseksi omistussuhteista – samaan aikaan lakkasi *Wårt* -määritteen käyttö Tukholman suuntaan uutisoitaessa.

Komppanian retoriseen kansallistamiseen 1730-luvun alun pamflettikeskustelussa (luku 3.1) ja kehittyvään valtakilpaan Göteborgin ja Tukholman piirien kesken sen lopussa voivat viitata lisäksi alusten nimet. Ensimmäiset kaksi alusta (1732–3) nimettiin kuninkaan ja kuningattaren mukaan. 1737 otettiin käyttöön ”*Suecia*” (Ruotsi), 1738 ”*Stockholm*” ja 1739 ”*Götheborg*”. Laivojen nimeämisellä keskusteluun osallistumiseksi voi tulkita myös riitaisen prosessin päätteeksi 1746 myönnetyn privilegiokauden alussa 1749 käyttöönotetun uuden aluksen kastamisen ”*Enigheteniksi*” (yksituumaisuus).¹⁶⁴ Samalla sanalla oli 1746 privilegion 23. §:ssä velvoitettu johtoa toimimaan

¹⁶³ Samuelsson 2005 käsittelee sidottua omaa pääomaa yhtiön suojana omistajiaan vastaan. Harris 2015, 541-543 puolestaan tarkastelee Englannin Itä-Intian komppanian varhaista vaihtuvaa (purkautuvaa) omaa pääomaa, jota Ruotsin komppania 1731-1753 sovelsi, ratkaisuna päämies-agentti -ongelmaan. Hän rinnastaa menettelyä vanhempaan Commenda -malliin, johon katsoin myös Carlesonin ”*provenuë*” termin vihjaavan (luku 3.1).

¹⁶⁴ Koninkx 1980, luettelo alusten nimistä ja matkoista kirjallisuusluettelon ja henkilöhakemiston välissä. Van Gent 2016, 391 on puolestaan tulkinnut ensimmäisten alusten nimeämisen viitteeksi likeisistä suhteista kuningashuoneen ja komppanian välillä. Monod 1991, 174 (alaviite 102) kiinnitti huomiota Ruotsillekin Itä-Intian kaupan palveluitaan tarjonneiden Madagascarin merirosvojen alusten nimeämisen poliittisuuteen (*Revolution* -alus). Müller 2013, 203-205, huomaa 1780-luvulla puolueettomuuden ja rauhan teemojen toistuvan laivanimissä, ajalla jolloin Ruotsin merenkulku hyötyi puolueettomuudesta merivaltain välisissä konflikteissa.

komppanian jatkuvuuden turvaamiseksi.¹⁶⁵

Kaavio 4. Eri omistusmääreiden esiintyminen Göteborgissa julkaistujen lehtien komppaniaan liittyvissä laivauutisissa 1733-1799. Musta kuvaaja esittää laivauutisten kokonaismäärän, värikkäät palkit vastaavan omistusmääreen esiintymisen niissä. **Lähde:** SOIC Lehdistössä tietokanta 19.4.2018.

Merkittävämmän hallinnollisen muutoksen kanssa näyttäisi osuvan yksin termin *Compagniet* vakiintuminen hallitsevammaksi määrittelytermiksi laivauutisissa. Tämä tapahtuu Tukholmassa 1760-luvun puolivälissä, kun liiketoiminta siirtyy kolmannelle privilegiokaudelle uuden liikemiesryhmän käsiin. Aineistossani on muutaman vuoden katkos 1760-luvun alussa, mutta toisen privilegiokauden loppuessa Göteborgissa kirjoitettiin aiempaan käytäntöön nähden poikkeavasti "*Svenska Ostindiska Skeppet*" -mallilla, ilman viittausta komppaniaan. Kolmannen privilegiokauden alusta tapa käyttää komppaniaan viittaavaa termiä kuitenkin palaa, yleistyy ja jatkuu komppaniain olemassaolon loppuun asti (pois lukien muutaman vuoden katkos Göteborgissa 1770-luvun alkupuoliskolla). Samoihin aikoihin mutta jo toisen privilegiokauden lopussa eri teksteihin ilmestyy uusi määre: "*Respective*" – kunnianarvoisa. Määrettä esiintyy monipuolisesti yksityisten ja seurakunnan ilmoituksissa sekä lehtien uutisteksteissä, aineistossani kaikkiaan 28 kertaa 1765–

¹⁶⁵ 1746 privilegio 23 §: "alla Directeurer böra hafwa, at utan skadelige enskylte afsikter, uppå alt sätt, i sāmja och enighet, befrämia thet ändamål, som inrättningens bestånd kräfwer;" Suomennos: "kaikkien johtajien tulee ilman vahingollisia omanedun pyyteitä, kaikin tavoin, sovussa ja yksituumaisuudessa edesauttaa tavoitteita, joita laitoksen (komppanian) jatkuvuus vaatii".

1797. Kuitenkin niin, että 1760–70-luvuilla sitä käytetään vain göteborgilaisissa lehdissä ja vasta 1780-luvulta alkaen myös tukholmalaislehdissä. Sanomalehtiaineiston valossa komppanian näyttäytyminen itsenäisenä entiteettinä on voinut kehittyä sen kahdessa kotikaupungissa eri aikoihin. 1780–90-luvuilla *Compagniet* määre hallitsee sekä Göteborgin että Tukholman lehtien laivauutisissa. Yhdessä *Respective* -määreen leviämisen kanssa voidaankin todeta vuosisadan lopussa julkiasun selvästi yhtenäistyneen suhteessa 1730–70-lukuihin. Komppania itse ei kuitenkaan näytä juuri *Respective* -määrettä käyttäneen, joka voi viitata sen nauttimaan erityisinstituution asemaan muun yhteiskunnan silmissä.

Laivauutisista on nähdäkseni tulkittavissa, ettei komppanian entiteetti olennaisesti erottunut ainakaan määrämuotoisuudellaan ennen vuosisadan loppua. Termi *Compagniet* ei esiintynyt pitkään aikaan järjestelmällisesti laivojen omistajana. Itä-Intian kauppa laivoineen saattoi sen sijaan näyttäytyä göteborgilaisille pitkään sikäläisenä elinkeinona tai kauppaseurana, ja toiminnan göteborgilaisuutta haluttiin korostaa komppaniassa valta-asemia havitelleille tukholmalaisille. 1760-luvun lopulta eteenpäin, mahdollisesti privilegion vaihtumisen myötä, komppanian mieltäminen saattoi tarkastellun aineiston valossa tässä suhteessa muuttua. Nimellisen pääkonttorin siirtyessä Tukholmaan (1766) komppaniasta tuli kahdesta kaupungista toimiva organisaatio, jolla oli myös pysyvä toimipiste Kiinassa, Kantonin kauppa-asema. Yksilö havaitsi tällöin komppanian monitoimipaikkaisuuden, joka ajan Ruotsissa oli liiketoiminnassa harvinainen rakenne. Kun vielä laivoihin viittaaminen systematisoitui vuosisadan lopussa, tämä monitoimipaikkainen toimija on saattanut alkaa näyttäytymään enemmän organisaatioentiteettinä.

3.3 KOMPPANIA KIRKOLLISSISSA ILMOITUKSISSA

Vihki- ja kuolinilmoitukset olivat 1700-luvun paikallislehtien vakiopalstoja. Sisällöt vaihtelevat lehdittäin ja ajassa, viitaten siihen, että julkaisijalla oli valtaa sen suhteen, mitä tietoja painettiin. Palstatilan kannalta merkitystä oli varsinkin sillä, julkaistiinko kuolleiden lasten tiedot yksittäin vai lyhyellä ”*Dödt: 5 barn*” -tyyppisellä ilmaisulla. 5.1.1765 ilmestymisensä aloittanut Götheborgska Nyheter julkaisi alkuun lasten kuolinilmoitukset pitkinä (isän nimi, mahdollisesti ammatti, lapsen nimi, ikä ja kuolinsyy), mutta siirtyi jo kesäkuussa 1765 pelkän kuolleiden lasten lukumäärän ilmoittamiseen. Se että samalla kertaa lakkaa paitsi suurimmassa seurakunnassa kuolleiden lasten esittely, myös Göteborgin kahden pienemmän seurakunnan satunnaisemmin julkaistut lapsena kuolleiden pitkät ilmoitukset, antaa nähdäkseni ymmärtää että päätös oli ennemmin julkaisijan kuin seurakunnan.¹⁶⁶ Myös kuolinsyiden ja vainajan iän julkaisun suhteen tehtiin lehdissä vaihtelevia ratkaisuja – tässä kohtaa näkyy kuitenkin eroja myös seurakunnittain – yleisesti ottaen suurimman eli Svenska församlingenin jäsenten kuulutukset ovat tietosisällöiltään kattavimmat.¹⁶⁷

Itä-Intian kauppa ja komppania näkyvät kirkollisissa ilmoituksissa haki sanomalehdistön tarkasteluajan (1750–1799). Ilmoituksista nousee esiin kolme selkeää sisällöllistä muutosta:

- 1) 1750-luvulla vain reilu puolet (21/41) Itä-Intiaan viittaavista ilmoituksista mainitsi ”*compagnien*” – muissa viittaus on epäsuora, usein ”*ostindiefarare*” tai ”*på ost-indiska skeppet*”. Myöhemmin ”*compagnien*” esiintyy liki kaikissa (48/54) ilmoituksissa.
- 2) 1750-luvulla viittauksia oli enemmän vihki- kuin kuolinilmoituksissa (25/16) Myöhemmin painottuvat kuolinilmoitukset (14 vihki-ilmoitusta / 40 kuolinilmoitusta).
- 3) 1750-luvulla viittauksia esiintyy suorittavaakin työtä tehneiden ilmoituksissa (packhuskarlen ≈ varastomies, arbetskarlen ≈ työmies, ostindiefararen ≈ merimies, matruusi) – myöhemmin käyttö painottuu johtajiin ja superkargööreihin sekä näiden lähiomaisiin.¹⁶⁸

Itä-Intian kaupan sanomalehtinäkyvyyden muodoissa voi kirkollisissa ilmoituksissa näin ollen hahmottaa selkeän muutoksen 1750-luvun ja myöhemmän ajan välillä. 1750-luku painottuu käytettävissä olevassa aineistossa 41 havainnollaan, seuraavilta vuosikymmeniltä löysin 11-17

¹⁶⁶ Götheborgska Nyheter 01-12/1765: 12.1-25.5. julkaistiin Svenska församlingan -seurakunnasta 40 lasten yksittäistä kuolinilmoitusta, Cronhusin ja saksalaisesta seurakunnasta 3 molemmista. Tämän jälkeen ainoastaan yksi Tyska församlingenista; 15.6.1765 ilman ikä- ja nimitietoa.

¹⁶⁷ Kirkolliset ilmoitukset -tietokanta (liiteaineisto 3). 1754 Göteborgs Wecko-Lista ja 1765 Götheborgska Nyheter ja muiden ajan lehtien ilmoitukset.

¹⁶⁸ Kirkolliset ilmoitukset -tietokanta (liiteaineisto 3).

ilmoitusta per vuosikymmen. 1750-luvun aineisto on ajan ainoasta göteborgilaislehdessä, Göteborgs Wecko-Listanista (1749–1758), jota tuotti koko ilmestymisajan J.G. Lange Jr. (1722–1792). Kirkollisten ilmoitusten viittaukset Itä-Intiaan alkavat lehdessä jo 1750 mutta rajautuvat tällöin 27.10.1750 julkaistuun poikkeukselliseen useamman merimiehen hukkumisonnettomuuteen liittyvään kuolinilmoitukseen.

Kapteeni Johan Rundsten päälliköi tammikuussa 1749 Kantoniin purjehtinutta *Enigheten* -alusta, joka palasi Göteborgiin kesäkuussa 1751.¹⁶⁹ Matkan aikana 10.3.1750 Göteborgs Wecko-Lista lehdessä julkaistiin ilmeisesti Rundstenin vaimon kuolinilmoitus: ”*Döde Capit. Runstens Fru.*” ilman viittausta Itä-Intiaan. 28.9.1751 puolestaan ilmoitetaan: ”*Wigde Capitainen uti Ost-Indiska Compagniets tjenst, Here Johan Runstén och Jungfru Ulrica Selle*”. Tällä välillä 31.8.1751 oli julkaistu ensimmäinen komppaniaan viittaava vihki-ilmoitus, majoitusmestari Jacob Öhmanin. Jatkoa seurasi koko lehden lopun ilmestymisajan, 3-9 ilmoitusta vuosittain.¹⁷⁰ Kapteeni Rundsteniin viittaava ilmoituspari voi ilmentää paitsi muuttuvaa julkaisukäytäntöä, myös sattumanvaraisuutta sen suhteen mainittiinko työnantaja. Vielä loppuvuona 1752 superkargööri Elias Hillerströmin vihki-ilmoituksessa jää mainitsematta, että hän oli nimenomaan komppanian superkargööri.¹⁷¹

Itä-Intian kaupan ja komppanian voi näin ollen sanoa ilmestyvän kuulutuksiin ei aivan lehden alkuvaiheessa, mutta nopeasti sen jälkeen ja liukuvasti; alkuun ehkä sattumanvaraisestikin. Tukea tälle tulkinnalle voi löytää myös muutamista kaupunkiin saapuneiden kuulutuksista (*Resande til Staden inkomne*), joissa komppaniaan liittyviä henkilöitä esiintyy joko viittauksella komppaniaan tai ilman. 17.2.1750 kaupunkiin saapuneiden kuulutuksen ”*Supercargeuren Hindrich König, ifrån Stockholm*” - tekstissä ei mainittu, että kyseessä oli Itä-Intian kauppakomppanian superkargööriä toiminut henkilö,¹⁷² vieläpä perustajan Henrich Königin (1686–1736) poika. Jo muutamaa kuukautta myöhemmin samaisella palstalla kerrotaan: ”*Kiöpmansbetientien Magnus Munkeschoug ifrån Malmö, loger hos Upsyningssmannen wid Ost-Indiska Compagniet, Hans Forström på Kiöpmansgatan.*”¹⁷³ Seuraavina kahtena vuonna komppania mainitaan suoraan tai siihen viitataan

¹⁶⁹ Förteckning över kompaniets skepp under 1 och 2 oktrojerna.

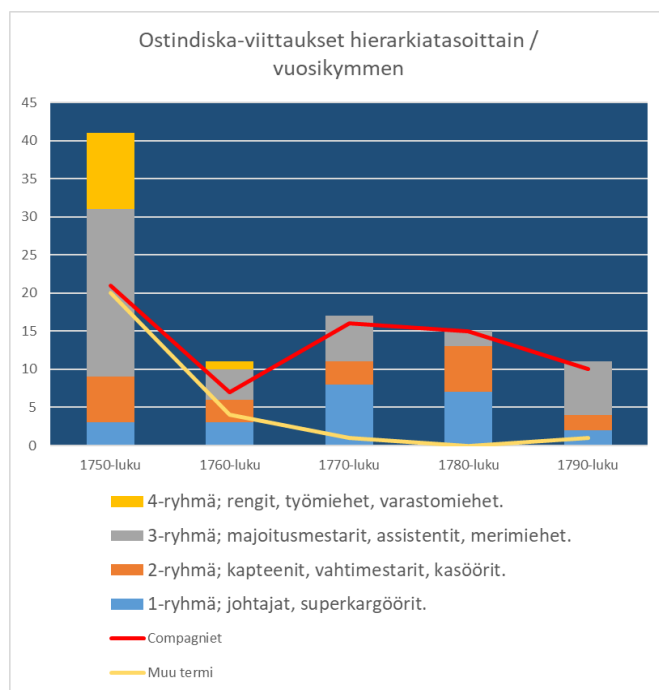
¹⁷⁰ Kirkolliset ilmoitukset -tietokanta (liiteaineisto 3). 1753 Göteborgs Wecko-Listanin vuosikerta puuttuu aineistoista.

¹⁷¹ Göteborgs Wecolista 21.11.1752. Förteckning över kompaniets skepp under 1 och 2 oktrojerna; Adolph Fredric 1752.

¹⁷² Förteckning över kompaniets skepp under 1 och 2 oktrojerna; Hoppet 1748. Hindrich König II eli 1717-1785. 20.7.1751 Göteborgs Wecolistan matkustajailmoituksessa Hinrich ja Christian Adolph Königiin viitattiin vain ”handelsm.” eli ”kauppias” termillä.

¹⁷³ Göteborgs Wecolista 19.5.1750. ”Kauppiaanpalvelija Magnus Munkeshoug Malmösta, majoittuu Ost-Indiska Compagnietin tarkastajan Hans

epäsuorasti muutama kertaan matkustajakuulutuksissa.¹⁷⁴ Tällöinkin komppania jää kuitenkin mainitsematta sen ylimpään johtoon kuuluneeseen Niclas Sahlgreniin viittaavassa ilmoituksessa.¹⁷⁵

Kaavio 5. Itä-Intiaan viittaukset kirkollisissa ilmoituksissa vuosikymmenittäin. 1770-luvulla 5 ilmoitusta 1-ryhmässä liittyivät johtaja Niclas Sahlgrenin kuolemaan 1776. 1760-luvulta eteenpäin aineisto ei ole kattava vaan perustuu pitkälti OCR-tulkitun tekstin hakuosumista. Lähde: SOIC-lehdistössä tietokanta.

Ehkä silmiinpistävin havainto 1750-luvun kuulutuksissa on juuri se, että komppanian ylimmän johdon henkilöiden kohdalla viittaukset komppaniaan tuntuvat sattumanvaraisilta. Kun superkargööri Olof Ström nai toisen superkargöörin Grubbin tyttären, kuulutuksessa ei mainittu komppaniaa – mutta sama kuulutus jatkui kertoen ”*Ost-Indiefararen*” Lars Dahlgrenin ja piika Anna Lars-Dotterin avioliitosta.¹⁷⁶ Seuraavana vuonna komppanian tosiasiallisen perustajan ja pitkäaikaisen johtajan Colin Campbellin kuolinilmoituksessakaan ei mainittu kauppakomppaniaa.¹⁷⁷

Lienee mahdotonta luotettavasti selvittää, mainittiinko kuulutuksissa kaikkien alemman tason palkollistenkaan kohdalla komppaniaa, mutta tarkastaessani vihittyjen ja kuolleiden merimiesten nimiä Ostindiska Compagnietin arkiston henkilötietokantaa¹⁷⁸ vasten, en löytänyt selkeitä osumia, joissa ilman komppania -viitettä kuulutuksessa ollut merimiehen nimi olisi löytynyt komppanian henkilötietokannasta. Siltä osin kuin miehistöluetteloita on säilynyt, on todettu noin 34 % alusten miehistöstä värvätyn Göteborgista ja sen välittömästä läheisyydestä, 29 %-yksikköä muilta lähialueilta.¹⁷⁹ Näin ollen lukumääräisesti juuri komppanian hierarkian alemmilla tasoilla sen

Forströmin luona Kauppiaankadulla”.

¹⁷⁴ *Göteborgs Wecolista* 3.8.1751, 24.8.1751 ja 24.10.1752; kaikissa ilmoituksissa laivahenkilökuntaa, perämies ylimpänä.

¹⁷⁵ *Göteborgs Wecolista* 2.2.1751; ”Wälb. herr Commerce-Rådet Ahlström från Alingsås, log. hos herr Directeur Sahlgren”.

¹⁷⁶ *Göteborgs Wecolista* 26.7.1756.

¹⁷⁷ *Göteborgs Wecolista* 16.5.1757. Toisaalta johtaja Abraham Grillin vaimon (GWL 10.6.1754) ja pojan (GWL 8.8.1757) kuolinilmoituksissa Abraham Grillin johtajuus komppaniassa mainitaan. *Posttidningar* 16.5.1757 esittelee Colin Campbellin komppanian johtajana.

¹⁷⁸ Göteborgin Yliopistokirjasto, Ostindiska kompaniets arkiv; <http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/> (21.4.2018).

¹⁷⁹ Koninckx 1980, 331-334, Andersson 1996, 206-207. Fragmentaariset tiedot ajalta 1731-66, Koninckx ei selitä miksi komppania olisi vaikuttanut ruotsalaisten merimiesten tarjonnan pienenemiseen jo Amsterdamissa jo 1700-luvun ensimmäisellä neljänneksellä (ennen perustamistaan).

göteborgilaisuus on saattanut korostua erityisesti. Komppaniaan kuulumisen merkityksellisyys tavallisille työntekijöille ja Arckenholtzin komppanian autonomisen toimijuuden esitys nimenomaan pacotille-kauppaan liittyen (luku 3.1), saattavat näin kytkeytyä samaan yhteisötunnetta göteborgilaisessa tilasa muodostaneeseen ilmiöön, jonka tönnesiläinen luokittelu olisi todennäköisesti *Gemeinschaft*-tyyppinen – orgaanisesti syntyneenä ryhmäidentiteettinä.

Arvelen johtoportaan henkilöiden vaihtelevan kuulutustavan johtuneen yhtäältä siitä, ettei näiden kohdalla ollut tarvetta mainita komppaniaa – kaikki tunsivat heidät muutenkin, toisaalta siitä, että monilla johtajista oli lukuisia muitakin yhteiskunnallisesti merkittäviä rooleja kuin komppanian johtajuus. Esimerkkinä Grillin ruukki-, telakka-, kauppahuone- ja pankkiirisuvun jäsenet, jotka toimivat erityisesti 1760-70-luvuilla aktiivisesti myös komppanian superkargööreinä ja johtajina.¹⁸⁰ Myös Jean Henri Lefeburella ja Thomas Plomgrenilla, jotka kuuluivat sekä 12 pääosakkaan että komppanian johtajiston ryhmiin, oli merkittäviä sijoituksia kaivoksissa, Levantin komppaniassa, merivakuutusyhtiössä, tekstiilitehtaissa ja telakoissa.¹⁸¹ Nämä roolit myös näkyivät ajan lehdissä: Levantin komppanian johtajiston luettelo *Posttidningar*issa 1739 sisältää kolme sittemmin Itä-Intian komppanian johtajistoon kuulunutta nimeä.¹⁸² Grönlannin komppanian perustajaosakasluettelosta vuodelta 1774 löytyy lukuisia Itä-Intian komppanian omistaja-johtajia.¹⁸³ Aikalaisille komppanian johtajat eivät 1750-luvulla näin ollen näyttäytyneet välttämättä erityisesti komppanian johtajina vaan ylipäätään suurliikemiehinä ja sukujensa päämiehinä, joiden profiilissa komppania ei ollut niin kokonaisuutta leimaava.¹⁸⁴ Thomas Plomgrenin kuolinilmoituksessa 1754 ei mainittu roolia komppaniassa.¹⁸⁵ Myöhemmin 1700–1800-luvuilla julkaissut kuolinilmoitukset ja komppaniaan liittyvä tutkimuskirjallisuus on voinut muodostaa jälkipolville tässä suhteessa poikkeavaa mielikuvaa, esitellessään keskeiset henkilöt nimenomaan komppanian johtajina.¹⁸⁶ 1800-luvun

¹⁸⁰ Müller 2002, 274-292. Grillin suvusta erityisesti. Kjellberg 1975, 73 kertoo Claes Grillin kuuluneen tukholmalaisiin jäseniin 12:n neuvostossa (huvudparticipanterna). Grillin suvulla oli kiinteät suhteet Amsterdamiin ja Lontooseen. Koninckx 1980, 287-293 kiinnitti myös huomiota sekä johtajien että muiden merkittävien omistajien omistusten hajautumiseen moniin eri liiketoimiin. Hän tarkasteli asiaa kuitenkin pohtien enemmän sitä, tukiko muiden omistusten tuotot komppaniaa vai päinvastoin.

¹⁸¹ Koninckx 1980, 292. Magnusson T. 2008, 79-83 kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että monella osakkaalla ja johtajalla oli myös laajoja omistuksia kangasmanufaktuureissa, joiden etujen nimissä Itä-Intian kauppaa vastustettiin, hän erottelee kuitenkin ryhmässä kuitenkin suur- ja pienvalmistajat. Müller 1998, 206-7, Plomgren, Bedoire ja Claes Grill pitkän debatin jälkeen perustetun merivakuutuskomppanian perustajina 1739.

¹⁸² *Posttidningar* 12.3.1739. Mukana Plomgren, Kierman ja Grill. Olán 1923, 97-100, johtajaluettelo.

¹⁸³ *Göteborgs Allehanda* 1.11.1774. 125 000 hopeataalerin pääomasta merkitsi 10 000 Sahlgren & Ahlströmer, 6 000 Holterman, 6 000 Törngren – kaikki komppanian johtajia. 2 000 taaleria sijoittanut kapteeni Johan D. Schröder lienee sama henkilö kuin komppanian kapteeni Jean David Schröder.

¹⁸⁴ Grage 1981, 106-107, 113. William Chalmersin omaisuudesta suurin osa oli sijoitettuna Göteborgs Diskontokontorin osakkeisiin ja ylipäätään laajalti eri hankkeisiin komppanian lisäksi. Komppanian perustajan, Niclas Sahlgrenin omaisuudesta oli puolestaan suurin osa sijoitettuna maahan ja rautaruukkeihin (maa- ja ruukkiomaisuutta ei 1700-luvulla tarkalleen ottaen eriteltykään, ruukin mukana saattoi ostaa maata tai päinvastoin).

¹⁸⁵ *Posttidningar* 24.6.1754. ([...] *afled Commerce-Rådet och Borgmästraren samt Riddaren Thomas Plomgren* [...]).

¹⁸⁶ Colin Campbellin kumppani ja seuraaja Niclas Sahlgen esiteltiin komppanian johtajana 1776 paitsi aiemmin käsitellyssä *Dagligt Allehandassa* (19.3.1776), myös Lunds *Weckobladissa* (21.3.1776). Göteborgska Nyheterissä (23.3.1776) puolestaan vain *Directuren* tittelillä. Saman lehden

lopun muistokirjoituksissa komppanian johtajaan vainajan vanhempana saatettiin viitata niin painokkaasti, että tämän päivän lukija kysyy kumpaa oikeastaan muisteltiin – vainajaa vai hänen vanhempansa?¹⁸⁷

Mikä selittäisi Itä-Intian kaupan ja komppaniaan viittaamisen yleistymisen 1750-luvun kirkollisissa kuulutuksissa? Käsittelenäni aineiston puitteissa kyse näyttää ensinnäkin olleen ajan yleisestä kehitystrendistä. Vihittyjä ja kuolleita henkilöitä ilmoitettiin Göteborgissa liki sama määrä 1750 ja 1754, mutta siinä missä henkilön ammatti tai sääty ilmoitettiin halki ajan hyvin kattavasti, suora tai epäsuora viittaus työnantajaan yleistyi viisinkertaiseksi. Absoluuttisesti määrä pysyi edelleen pienehkönä, noin joka kymmenennessä vuoden 1754 ilmoituksesta oli viittaus työnantajaan – mutta muutos vuoteen 1750 on silti selvä. 1765 ilmoituksissa viitattiin suhteellisesti vähemmän työnantajiin kuin 1754.¹⁸⁸ Tutkimuskysymyksen kannalta näen keskeiseksi sen, millaisessa seurassa Itä-Intian kaupan tai komppaniaan viitattiin. Muut työnantajat, joihin suoraan tai välillisesti¹⁸⁹ viitattiin, olivat voittopuolisesti valtio (armeija, tulli), kaupunki tai kirkko. Yksityisiin yrityksiin (kangas- ja purjekangasmanufaktuurit) liittyy yksittäisiä kuulutuksia. Tulkitsen tästä komppanian tai Itä-Intian kaupan rinnastuneen – ehkä jopa hakeneen tai saaneen ainakin hakematta – roolia valtakunnallisten (armeija, kirkko) ja paikallisen (kaupunki) instituution rinnalla. 1753 kuningas korotti komppanian johtajat ranki-järjestelmässä samalle tasolle kenraalimajureiden, maaherojen ja piispojen kanssa.¹⁹⁰ Tämä on saattanut joko selittää tai olla osa samaa muista syistä johtunutta sosiaalista arvonnousuaaltoa, joka sai komppanian palveluksessa olleet tavallisetkin ihmiset tuntemaan itsensä vähän vertaisiaan paremmiksi.¹⁹¹ Jacqueline van Gentin tutkima posliiniesineiden merkitys statusesineinä 1700-luvun Ruotsissa keskittyy yläluokan osuuteen posliinintuonnissa.¹⁹² Tavallinen matruusikin saattoi kuitenkin saada haltuunsa arvostettuja posliiniesineitä nostamaan statustaan omassa sosiaalisessa ympäristössään.

edellinen numero 16.3.1776 kuitenkin mainitsi muistokirjoituksessa Sahlgrenin olleen ”*Directeuren wid första Swenska Ostindiska Compagniet*” joka voi arvioni mukaan viitata siihen, että kirjoittaja katsoi kaksi ensimmäistä privilegiokautta (1731-66) yhdeksi komppaniaksi, koska Sahlgren istui johdossa loppuun asti (Kjellberg 1975, 76. Olán 1923, 91, luonnehtii Sahlgrenia komppanian ”grand old man” tittelillä.).

¹⁸⁷ *Tidning för Wenersborgs stad och län*, 10.6.1886 s. 3: ”*Afliden åldring. Fröken Charlotta Vilhelmina af Grubbens afled den 3 dennes i Rommeleds socken i Elfsborgs län uti sitt 95 år. Hon var född den 10 maj 1792 samt dotter af direktören vid ostindiska kompaniet, kommerserådet Michael Grubb, hvilken 1768 upphöjdes i adligt stånd under namnet af Grubbens och 1776 introducerades på riddarhuset. Kommerserådet af Grubbens hade i sex år vistats i Kina, hvarest han upprättade det första Svenska handelskontoret.*”. Tässä vaiheessa komppanian järjestysnumeroa ei mainita.

¹⁸⁸ SOIC Lehdissä -tietokanta (liite 1).

¹⁸⁹ Väliäinen viittaus = ”*Stadstimmermannen*” tai ”*Hamnewaktaren*” tyyppiset ilmaiset (kaupungintimpuri, satamavahti).

¹⁹⁰ Olán 1923, 94.

¹⁹¹ Yksityisissä sanomalehti-ilmoituksissa Ostindiefarare -määrettä käytetään varsinkin 1770-luvulla paljon; esimerkiksi Lars Berg käytti itsestään tätä määrettä 1.2.1772, 25.2.1775, 18.3.1775, 3.7.1779 ja vielä 16.7.1785 Göteborgska Nyheter- lehdessä julkaisemissaan ilmoituksissa.

¹⁹² Van Gent, 2016, 393-397 erityisesti laajuudesta ja laivojen eri hierarkiatasojen henkilökohtaisen kaupan määristä ja tavarantoimittajista.

Huomionarvoista on nähdäkseni juuri
 ilmiön sosiaalinen kattavuus 1750-
 luvulla, vaikka se näyttää tavallisen
 kansan osalta jääneenkin alle yhden
 sukupolven mittaiseksi ainakin
 kirkollisissa ilmoituksissa. 1765
 työnantajajoukon rakenne on edelleen

Kirkolliset ilmoitukset / vuosi	1750	1754	1765
Henkilöitä (vihityt + kuolleet)	311	307	464
Työnantajat ilmoituksessa - suoraan	4	18	15
Työnantajat ilmoituksessa - epäsuoraan	3	14	15

Taulukko 5. Työnantajaan viittaaminen kirkollisissa ilmoituksissa. 1750 ja 1754 Götheborgs Wecko-Lista; 1765 Götheborgska Nyheter. Lähde: Kirkolliset ilmoitukset - tietokanta (liiteaineisto 3).

sama, yksityisten työnantajien osuus ei näytä kasvaneen – Elfsborgin lasiruukki mainittiin kahdesti 30 ilmoituksen joukossa. Komppaniaan viitataan 1765 enää niin ikään vain kahdesti ja molemmilla kerroilla epäsuorasti, vaikka toinen ilmoitus liittyy Kiinan-matkalla kuolleeseen komppanian aluksen perämieheen.¹⁹³ Kun vuoden 1754 kaikkiaan 32 työnantajaviittauksesta 5 oli osoittanut epäsuoraan ja 4 suoraan komppaniaan, vaikuttaa ainakin vuosien 1754/65 lukujen valossa siltä, että yleisen (suhteellisen) työnantajaviittaamisen laskun sisällä komppaniaan viittaaminen väheni aivan erityisesti. Viitataan jälleen 1762 varmistuneeseen ja 1766 tapahtuneeseen privilegion siirtymiseen tukevammin tukholmalaisten käsiin, mutta selitys voi löytyä myös komppanian entiteetin asteittaisen käsittämisen siirtymisestä kohti yksityistä työnantajaa.

Katson komppanian näyttäytyneen tavalliselle sanomalehden lukijalle ja kirkollisissa ilmoituksissa itsensä esille asettaville henkilöille yksittäistä yhtiötä laajempänä kokonaisuutena vielä 1750-luvulla. Se asettui kansan yhteisten instituutioiden, valtion, kirkon ja kaupungin rinnalle – ilman merkittävää edustusta yksityisestä elinkeinotoiminnasta samassa julkisuustilassa. Komppanian juridisia rajoja laajempaan elinkeinoalan, jopa ammattikunnan käsitteeseen, sopivat ilmoituksissa taajaan käytetyt termit ”ostindiefarare” ja ”ostindiska skeppet”, jotka korostavat pienimpänä yhteisenä nimittäjänä Itä-Intiaa, ei komppaniaa. Se, että viittaaminen Itä-Intian kauppaan ja sen komppaniaan näyttää harvinaistuvan valtion instituutioihin viittaamista nopeammin, voi viitata komppanian luonteen mieltämisen muuttumiseen 1700-luvun loppupuoliskolla. Sitä ei ehkä rinnastettu enää elinkeinoalaan tai ammattikuntaan, vaan nähtiin enemmän yhtiönä sanan myöhemmässä merkityksessä. Samalla korostui asema: varsinkin johtajien ja näiden omaisten kohdalla viittaukset

¹⁹³ *Götheborgska Nyheter* 20.7.1765: ”I Tyska Församlingen död Styremannen, herr Nils Bilmark, som under sin Ostindiska resa, af tärande sjukdom, ej långt ifrån Cap afsomnat.”. Perämies toimitti superkargöörien ja kapteenin jälkeen kuitenkin aluksen kolmanneksi korkeinta virkaa.

säilyvät. Kirkollisten kuulutusten sisällössä tapahtunut muutos, johtavien henkilöiden näkyminen

Uti Swenska Sjöfämlingen.	
Födde 5. Barn.	Utgåde Stomatören Måster Anders
Kinbom och Enkan Margreta Hagelberg.	Repslagaren Pehr Swen-
son och Pigan Anna Anders - Dotter.	Arbetskarlen wid Ostindiska
Compagniet Anders Ahlgren och Pigan Ingrid Warlund.	Dö-
de Peruvge-Makaren Måster Peter Ahlman och 1. Barn.	

<p>Kuva 3. Göteborgs Wecko-Lista 7.10.1754</p> <p>ruotsalaisen seurakunnan kirkolliset kuulutukset.</p> <p>Arbetskarlen (työmies) Anders Ahlgren saattoi tuntea tiettyä ylpeyttä työnantajastaan Ostindiska Compagnietista – köydenpunoja Pehr Swenssonin työnantajaa ei mainita, perukintekijä, mestari Peter Ahlman oli ammatikuntansa jäsen, itsenäinen</p>

niissä rahvasta pidempään, sopisi myös Olánin tulkintaan komppanian johtajuudesta statusroolina.¹⁹⁴ Johtajuus komppaniassa siis säilytti merkittävyytensä kirkollisissa ilmoituksissa vielä senkin jälkeen, kun työntekijöiden palvelussuhteita ei enää muisteltu. Näyttää kuitenkin myös siltä, että

varsinaisen korkeasuhdanteen komppanian johtajuus vainajain muistelussa koki vasta sata vuotta myöhemmin ja voi olla, että siinä hengessä Olán itsekin asiaa aikanaan analysoi.

Edellä esitellyn kapteeni Johan Rundstenin ilmeisesti viimeikseksi esiintymiseksi Göteborgin aikalaislehdissä jäi hänen 1751 vihityn vaimonsa muistokirjoitus 1774, jossa Rundsten mainitaan tämän ensimmäisenä miehenä, komppania esiintuoden.¹⁹⁵ Vajaata vuosikymmentä aiemmin oli pidetty Rundstenin kuolinpesän huutokauppa. Tuolloin kapteeniin oli viitattu sanoin ” [...] *afledne Capiteinen uti Respective Swenska Ostindiska Compagniets tjenst, Hr. Joh. Rundsten, [...]*”¹⁹⁶, jossa myös huomaamme aiemmin laivauutisissa viitatus *Respective* -sanon ilmaantumisen tekstiin ajalleen ominaisena uutuuksena. Johan Rundstenin elämään liittyvistä kuulutuksista ja ilmoituksista voikin lukea termin *Compagniet* tulon kirkollisiin ilmoituksiin, *Respectiven* tulon sen määreeksi ja vielä komppanian tuoman sosiaalisen statuksen periytyminen leskille. Johan Rundstenin kuollessa lähenei loppuaan myös göteborgilaisten valta-asema, jota jo toisen privilegiokauden alussa oli horjutettu jakamalla johtajanpaikkoja tukholmalaisille. Colin Campbell oli kuollut 1757 ja kolmas privilegio myönnettiin 1766 uudelle kauppiaaryhmälle. Toiminnot jatkuivat maantieteellisen edun turvin Göteborgissa, mutta valta komppaniassa siirtyi Tukholmaan.¹⁹⁷ Tukholman konttorin statuksen nousu saattoi nostaa muassaan sen vahtimestarina työskennelleen Swen Gullstjernan itsetuntoa ja houkutella hänet koettelemaan kunnianarvoisan komppanian suojista käsin privilegiorajoja, joiden yli jo Arckenholtz ja Carleson olivat sanailleet Swenin varhaisteini-ässä.

¹⁹⁴ Olán 1923, 91. Van Gent, 2016, 391 korostaa myös komppaniaa sosiaalisen nousun paikkana kauppaporvaristosta aateliin.

¹⁹⁵ Göteborgs Allehanda 17.2.1774, ”[...] gift 1751 med afl. Capiteinen i Ostind. Comp. Tjenst J. Rundsten”.

¹⁹⁶ Göteborgska Nyheter 21.9.1765.

¹⁹⁷ Söderpalm 2003, 11.

3.4 VAHTIMESTARI GULLSTJERNAN TAPAUS

Komppanian oli määrä myydä tuomansa tavara julkisissa huutokaupoissa Göteborgissa eniten tarjoavalle ostajalle.¹⁹⁸ 1770-luvun alkupuolella tukholmalaisessa *Dagligit Allehanda* lehdessä, joka julkaisi suuria määriä yksityisiä ostetaan-myydään-vuokrataan -ilmoituksia, näkyi säännöllisesti komppanian vahtimestarin Swen Gullstjernan ilmoituksia myytävästä teestä. Hän ilmoitti vuosina 1770–1775 ainakin 21 kertaa lyhyillä muutaman rivin ilmoituksilla, useimmiten vuoden loppupuoliskolla. Alkuun Gullstjernalla oli tarjolla muutakin tavaraa, mutta pian ilmoitukset painottuivat teeheen. Hän kuvailee laatua (*goda, fint, extra fint*) ja valikoimakin laajenee ilmeisesti ajan mittaan, kun termi ”*Thee*” vaihtuu ensin monikkoon ”*Theer*” ja vielä selvemmin ”*alla sorter fina Theer*”. Useimmissa ilmoituksissa mainitaan lisäksi, että teetä on tarjolla isommissa ja pienemmissä erissä: ”*så wäl i större som mindre partier*”.¹⁹⁹

Gullstjerna ilmoitti tai oli yhteyshenkilönä ajoittain myös muista aiheista – tarjoten Nyköpingiin matkaaville hevoskärryjä sinne vietäväksi, tietoja myynnissä olevasta maatalosta lähellä Tukholmaa, myytävää heinää, olkea ja perunoita.²⁰⁰ Hän vaikuttaakin olleen monella taholla verkottunut ja aktiivinen kaupantekijä – jopa niin, että vastasi myynti-ilmoituksellaan aiemmassa numerossa heinän ja olkien ostotarjouksesta ilmoittaneelle. Liki kaikissa ilmoituksissa hän käyttää koko titteliään: ”*Waktmästaren Gullstjerna wid Ost-Indiska Contoirtet*”. Ilmoituksista käy samalla ilmi, että vuonna 1769 komppanian Tukholman konttori sijaitsi Finlayn talossa Riddarholmenilla, mutta muutti viimeistään vuonna 1771 Grillin taloon Stor-Torgetille. Ilmoitusten painottuminen vuoden loppupuoliskolle voi viitata siihen, että myynnissä oli useimmiten tuoreinta Kiinasta tullutta teetä – ei huutokaupoissa myymättä jääneitä ylivuotisia eriä. On tuskin enää selvitettävissä saiko Gullstjerna teet työsuhde-etuna ohi huutokauppojen vai lunastiko hän tavarat – kuten ohjesääntö vähintään olisi vaatinut – ostamalla ne huutokaupoissa. Pidän kuitenkin epätodennäköisenä, että hän ainakaan itse matkusti Göteborgiin huutokauppoihin. Poissuljettuna ei voi pitää sitäkään, etteikö hän olisi saattanut myydä teetä myös komppanian lukuun tai jonkinlaisella voitonjakosopimuksella.

¹⁹⁸ 1731 privilegion 2 §. 1746 privilegion 9 §.

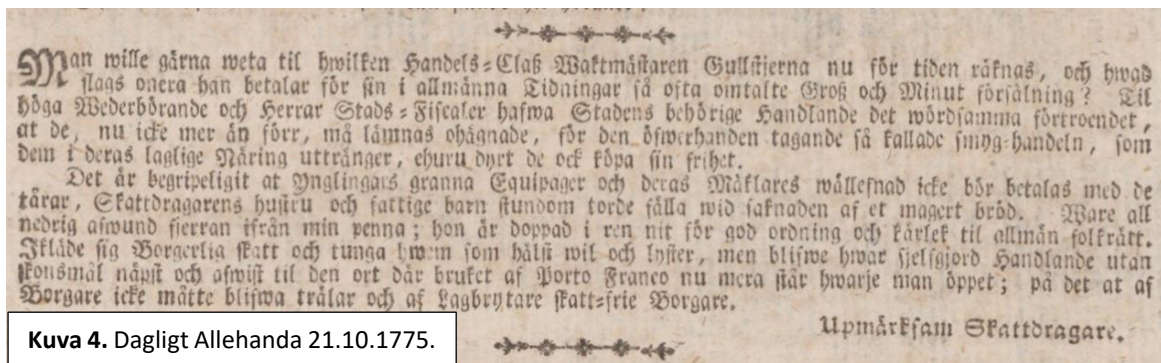
¹⁹⁹ *Dagligit Allehanda*, esim. 21.11.1770, 20.7.1771, 5.11.1773, 11.8.1775.

²⁰⁰ *Dagligit Allehanda* 8.4.1769, 4.6.1773, 8.11.1773 ja 14.2.1774.

Vuonna 1775 Gullstiernan ilmoituksia on muutaman hiljaisemman vuoden jälkeen neljä, ja ne alkavat jo tammikuussa. Samana vuonna ilmoittelu myös loppuu – välittömästi sen jälkeen, kun nimimerkki *”Upmärksam Skattdragare”* (suom. *”Valpas Veronmaksaja”*) ihmetteli lyhyessä kirjoituksessaan:

”Tietäisi mielellään, mihin kauppiasluokkaan vahtimestari Gullstjerna nykyisin lasketaan ja millaisia veroja hän suorittaa yleisissä lehdistä niin usein julkaisemastaan tukku- ja vähittäiskaupasta? Kaupungin oikeat kauppiat luottavat siihen, etteivät arvoisat asianosaiset ja kaupungin viskaalit anna, nyt enempiä kuin aiemminkaan, haitallisen salakaupan kalliisti lunastetulla oikeudellaan laillisia elinkeinoja harjoittavista saada yllötystä.

On selvää, ettei nuorten miesten komeita vaatteita ja niiden välittäjien hyvinvointia kuulu maksaa kyynelillä eikä veronmaksajan vaimon ja köyhän lapsen pitäisi menettää laihaa leipäänsä. Olkoon kaikki alhainen kateus kaukana kynästäni; se on kastettu puhtaaseen haluun hyvään järjestykseen ja yleiseen oikeudenmukaisuuteen. Ottakoon porvarin verot ja taakat ken haluaa, mutta ilman lempeää ojennusta käännytettäköön kaikki itsensä kauppiaksi tehneet avoimiin vapaasatamiin, jottei porvareista tulisi orjia ja lainrikkajista verovapaita porvareita.”

Kuva 4. Dagligt Allehanda 21.10.1775.

Tulkitsen tekstin nousevan ammatikuntajakoon perustuvan kaupunkitalousjärjestelmän sisäistäneen kirjoittajan ajattelusta: yhteisten resurssien kerääminen toimii porvareiden tilittämien suoritusten välityksellä, julkisen vallan tehtävänä on huolehtia, etteivät vapaamatkustajat vedä välistä.²⁰¹ Teen vähittäismyynti kuului maustekauppiaiden toimialaan. Tukholman vähittäiskaupan ammattikuntakehitystä väitöskirjassaan käsitelleen Martin Wottlen mukaan juuri loppuvuodesta 1775 tapahtui merkittävä askel maustekauppioiden pitkässä (1746–90) kehityksessä kohti privilegioitua ammattikuntastatusta. Tuolloin yhdistys hyväksyi ja julkaisi ohjesääntönsä.²⁰² Se, että Gullstjernan toimiin puututtiin juuri tuolloin, voi nähdäkseni selittyä yhdistyksen edunvalvonta- ja järjestäytymiskehityksessä tapahtuneen aktivoitumisen tuloksena. Gullstjernan toiminta on hyvin voinut olla myös yksi konkreettinen ilmentymä siitä vähittäiskauppiaita häirinneestä kilpailusta

²⁰¹ Wottle 2000, 267 porvarien roolista kaupungin kustannusten kantajina muiden ryhmien laajetessa. Magnusson L. 2000, 57-67, modernin ja traditionaalisen talouselämän ristiriidoista 1700-luvun Ruotsissa. Erit. s. 59 paikallisen edelleen keskeisestä roolista suhteessa valtakunnalliseen.

²⁰² Wottle 2000, 24-25 maustekaupan artikkeleista ja yhdistyksen merkityksestä, 108-111 järjestäytymiskehityksestä.

Tukholman 1760-luvulta vuosisadan loppuun jatkuneen heikenneen aluetalouden oloissa, joka Wottlen tulkinnan mukaan pani nämä järjestäytymään suojatakseen identiteettiään palkkatyöläisluokasta erottautuvana itsenäisinä elinkeinonharjoittajina.²⁰³ Työni kannalta keskeinen kysymys kuuluu, nähtiinkö porvariston oikeuksien rikkojana Gullstjerna vai komppania? Kritiikki ei mainitse suoraan komppaniaa. Kuitenkin Gullstjerna oli leimallisesti komppanian vahtimestari (jonka työpaikka muutti konttorin siirtyessä Finlaylta Grillin taloon), eikä ole epäselvää mistä hän kauppatavaransa sai – ainoastaan miten hän sen sai.

Kirjoittaja olisi voinut yhtä hyvin vaatia komppaniaa panemaan kuriin palkollisensa, mutta hän peräänkuulutti virkamiesten toimia ja osoitti yksilön, Gullstjernan, lainrikkokaksi. Voimme kuitenkin epäillä tekstin sisältävän myös epäsuoran, aikalaisille ehkä selkeänkin, viittauksen komppaniaan. ”*Porto Franco*” – vapaasatama, johon Gullstjernan kaltaiset toivotaan tekstin lopussa armotta toimitettaviksi, saattoi tukholmalaisille tuoda mieleen myös Göteborgin: komppanian tullivapausoikeudet nimittäin tekivät sen makasiineista käytännössä vapaasataman; tullit tosin kannettiin ainakin periaatteessa makasiineista Ruotsin valtakunnan alueille lähtevistä tavaroista.²⁰⁴ Jos Gullstjerna sai teensä tullitta komppanialta tai myi komppanian teetä, Göteborg toimi käytännössä vapaasatamana. Kritiikkiä on saattanut suunnata Gullstjernaan se, että komppaniassa pitivät nyt valtaa Tukholman merkkimiehet – se ei ollut enää göteborgilainen toimija. Käytännönkin tasolla olennaista valittajan kannalta oli olennaista saada Gullstjernan toiminta loppumaan ja tässä hän näyttää onnistuneen.

Ehkä olennaisinta Gullstjernan tapauksessa on yhteentörmäys, jota tulkitsen sen ilmentävän. Tukholmalaistunut komppania on tuonut traditionaalisessa järjestyksessä kotimarkkinoillaan toimineeseen tukholmalaisympäristöön (teen vähittäiskauppa), ehkä niin kuvannollisesti kuin konkreettisestikin Göteborgin-tuliaisinaan vieraan elementin: vähittäiskaupan ohi ammattikuntajärjestelmän. Tämä suivaannutti traditionaalisen järjestelmän yksilön tarttumaan oikeudenmukaisuuden ja järjestyksen musteeseen kastettuun kynäänsä hyvin tuloksin. Tietyllä

²⁰³ Wottle 2000, 57-66, 263-4. Magnusson L. 2000, 83-84 Tukholman taantumisesta vientikaupassa suhteessa Göteborgiin, joka kasvoi nopeasti. Andersson 1996, 109, 121-122 nostaa merkittäviksi samat teemat sekä lisäksi väestönkasvun 1700-luvun jälkipuoliskolla.

²⁰⁴ Magnusson L. 2000, 66 kertoo samoihin aikoihin 1770-luvulla suunnitellun todellisia vapaasatamia Gotlannin saarelle ja Marstrandtiin, vain muutamien kymmenien kilometrien päähän Göteborgista. Valtiovarainministerin ehdotus ei saanut suosiota ja hankkeet haudattiin pian.

tapaa Swen Gullstjerna oli kuin komppania pienoiskoossa: välistävetäjä ja markkinahäirikkö, joka rikkoi surutta aikansa ja paikkansa kaupankäyntijärjestystä omaksi edukseen. Tapauksen lopputulosta voi tarkastella myös esimerkkinä siitä, että 1700-luvun lopun lähetessä traditionaalinen järjestelmä puolusti vielä menestyksellä asemiaan modernin tunkeutumista vastaan paikallistasolla. Jos tulkitsee komppanian tuoneen modernia mukanaan Ruotsin elinkeinoelämään, Gullstjernan tapaus tarjoaa yhden näkökulman aiheen arviointiin.

Sanomalehdet eivät kerro kovin paljon Gullstjernan elämästä 1775 jälkeen. 1778 hän julkaisee erään kuulutuksen, josta voi tulkita hänen työskentelevän tai asuvan erään rouvan talon vahtimestarina. 24.9.1781 sekä Stockholmsposten että Dagligt Allehanda julkaisevat kuolinilmoituksen: ”*Döde äro Waktmästaren Sven Gullstjerna, 59 år gl.*”. Toisin kuin 27 vuotta aiemmin kuolleelle kollegalleen Jonas Råbergille Göteborgissa, Gullstjernalle ei syystä tai toisesta suotu viittausta komppaniaan.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian toiminnasta säilyneiden lähteiden fragmentaarisuus rajoittaa varsinkin sen sisäisen entiteetin luonteen arviointia olennaisesti. Tarkastelemalla komppanian sisäisen ja ulkoisen rajapinnassa muodostuneita lähteitä (komppanian omat ilmoitukset, siihen liittyvät laivauutiset, privilegiopykälien muutos, Swen Gullstjernan toiminta) rinnan kokonaan sen ulkopuolisten lähteiden (kirkolliset ilmoitukset, laivuriliikenne, pamfletit) kanssa, voimme muodostaa ajallisiin konteksteihinsa sovitettavissa olevan näkemyksen.

Komppania ei näyttäytynyt sen paremmin 1731 perustamisprivilegiossaan kuin sitä seuranneessa pamflettidebatissakaan selkeärajaisena tai omistajistaan eriytyneenä entiteettinä, jolla olisi ollut piirissään toimineiden henkilöiden yläpuolelle asettuvaa itsenäistä luonnetta. 1730-luvun pamflettikeskustelun rakenteellinen tarkastelu viittaa kiistan kummankin osapuolen käsittäneen komppanian valtakunnan Itä-Intian kaupan tulosityksikkönä, jonka puitteissa todellista toimijuutta edustaneet rahoittajat ja johtajisto hoitivat lähinnä keskinäisen riskin- ja tuloksenjaon. Itä-Intian kauppa (privilegioituna elinkeinoalana) ylitti komppanian käsitteelliset raamit ja nousi ainakin 1740–50-luvuilla merkitykselliseksi myös komppaniassa työskennelleille tavallisille työntekijöille.

Komppanian sijoitusantikuulutukset vuosina 1733–1746 viittaavat perustajien rajoittaneen tietoisesti tukholmalaisten suurporvareiden sijoituksia ja valtaa Itä-Intian kaupassa. Kruunun pelko Itä-Intian kaupan tuottojen menetyksestä pääomapaon myötä sai sen muotoilemaan 1746 privilegion komppanian entiteettiä ja Ruotsiin ankkuroitumista edesauttavaksi. Keskeinen toimenpide oli privilegion pakottama tasa-arvoinen sijoitusten vastaanottaminen, joka avasi tukholmalaisille tien komppanian suuromistajiksi. Lopuksi aikaa privilegiokautta komppanian lukitsi Ruotsiin myös sidotun pääoman käyttöönotto 1753 ja pidemmällä tähtäyksellä ruotsalaisten suosiminen rekrytoinnissa.

1746–1753 organisatoriset muutokset eivät näin ollen osoita komppanian yhtiöentiteetin evoluutiota varhaismoderniksi osakeyhtiöksi, vaan ne voidaan tulkita traditionaalisen yhteiskunnan

komppanian ulkopuolelta pakottamina muutoksina, joilla on vain modernin yhtiön tunnuspiirteiksi myöhemmin määritellyt ulkoiset muodot. Komppanian sukuyhtiöihin soveltuvat rekrytointikäytännöt, johtajiston kolmoisrooli omistajina, johtajina ja asiakkaina samoin kuin komppanialle laivoja ja muita resursseja toimittavina monialaliikemiehinä, jatkuivat ja osin jopa voimistuivat 1750-luvun alun muutosten myötä. 1750 aloittanut 12 pääosakkaan neuvoston toiminnasta yhtiön hallitusta vastaavana elimenä en ole löytänyt näyttöä. Jos komppanialla tuolloin oli nyky-yhtiöiden hallitusta vastaava elin, niin se näyttää olleen pikemminkin Ruotsin hallitus, joka ajoi komppaniassa kuitenkin valtakunnan eikä komppanian kehittämistä. Kaupallinen toiminta ei tarvinnut strategista suunnittelua tämän päivän merkityksessä, se hoitui osana omistaja-johtajien muita liiketoimintoja.

1750-luvun kirkollisissa kuulutuksissa yleistyneet viittaukset henkilöiden yhteyksistä Itä-Intian kauppaan kertovat siihen osallistumisesta muodostuneen yksilöä osin määrittäneen tekijän. Ilmiö asettui rinnan valtionhallintoon, armeijaan, kirkkoon ja kaupunkiin – ei liikeyrityksiin – viittaavien vastaavien kuulutustekstien kanssa. Olen tulkinut ilmiön viittaavan pikemminkin instituutio- kuin yritysentiteetin muotoutumiseen silläkin perusteella, ettei sana komppania hallinnut viittauksia, vaan jakoi julkisuustilan muiden Itä-Intiaan viittaavien termien kanssa. Itä-Intiaan viittaaminen oli 1750-luvulla erityisen yleistä alemmilla hierarkiatasoilla työskennelleiden kuulutuksissa, myöhemmin viittaaminen keskittyi ylemmissä asemissa olleiden kuulutuksiin. Suurelle yleisölle komppania saattoi tähän aikaan näyttäytyä ammattikuntana, vaikkei välttämättä perinteisenä sellaisena, liikeyrityksen sijaan. Göteborgilaisten ja tukholmalaisten pääomapiirien valtakamppailu Itä-Intian kaupan hallinnasta saattoi liittyä alemmissa sosiaaliluokissa nousseeseen itsetuntoon komppaniasta ja näyttäytyä Tukholman suuntaan välitettyjen laivauutisten sananvalinnoissa 1740–50-luvuilla.

Komppanialle saattoi alkaa muodostumaan yhtiöentiteetin piirteitä 1760–70-luvuilta alkaen. Tähän voivat viitata *Compagniet* -termin käytön säännöllistyminen laivauutisissa ja kirkollisissa kuulutuksissa, joissa samalla alemman hierarkiatason työntekijöiden työnantajaviittaukset katoavat. *Respective* -määreen ilmaantuminen ensin Göteborgissa ja selvästi myöhemmin Tukholmassa saattoi merkitä edelleen paikalliseen sidostunutta entiteetin mieltämistä. Muutokset

osuvat ajallisesti yhteen 1766 tapahtuneeseen privilegion siirtymiseen aiempaa selkeämmin tukholmalaisten pääomapiirien haltuun. Ainoan kerran komppanian 1700-luvun historiassa sen (niiden) omissa lehti-ilmoituksissa käytettiin tuolloin termejä vanha (*gamla*) ja uusi (*nya*) selkeänä erona kahden eri komppanian kesken. Termit levisivät 1700-luvun lopulla myös yksityishenkilöiden käyttöön, ilmeisesti kuitenkin vain tarvittaessa käytettäväksi. Vastaavaa erottelua ei käytetty komppanian kuulutuksissa 1786, jolloin sama johtajisto jatkoi, vaikka pääoma purkautui. Tämän olen tulkinnut merkiksi siitä, etteivät aikalaiset tuolloin katsoneet pääoman jatkuvuutta olennaisena tekijänä liiketoiminnallisen jatkuvuuden kannalta. On myös viitteitä, että vielä 1700-luvun lopullakin komppanian toiminta saatettiin palauttaa osakkaisiin yksilötasolla. Komppanian 1700-luvun lopun entiteetin arviointi, erityisesti sen suhteen, koettiinko se yhtiönä vai instituutiona, kaipa nähdäkseni vielä lisätutkimusta. Pidän oman tutkimukseni valossa mahdollisena, että molemmat lajit elivät tuolloin rinnakkain instituutioentiteetin kokemisen hallittua varhaisempaa 1700-lukua.

Aineistorajausteni johdosta syventävä tutkimus tukeutuen 1700-luvun valtionhallinnollisiin ja yksityisarkistoihin voisi tarjota tätä työtä täydentäviä tai korjaavia näkökulmia aiheeseen. Tutkimus työpaikkojen ja avioliittoyhteyksien periytymisestä sukupolvelta toiselle komppanian piirissä voisi tarkentaa kuvaa niin ikään. Tarkasteluun olisi tällöin nähdäkseni syytä ottaa kuitenkin komppanian piiriä laajempi näkökulma, jottei komppanian merkitys ilmiöiden rajaajana ansiottomasti ylikorostuisi. Komppaniamielikuvien muotoutumista 1800-luvun mittaan muistokirjoituksissa, historiankirjoituksessa ja muussa kirjallisuudessa voisi tarjota arvokasta tietoa nykyisin Ruotsin komppaniasta vallitsevien entiteettitulkintojen taustoihin.

Katson tutkielmani perusteella Ruotsin Itä-Intian kaupan olleen aikalaisille komppanian raameja suuremman ja aiemman tutkimuksen välittämää mielikuvaa lujemmin muuhun yhteiskuntaan sidostuneen. Komppania ei näyttäytynyt monellekaan aikalaiselle olennaisesti muista liiketoimintaorganisaatioista poikkeavana yhtiönä, ei välttämättä yhtiönä lainkaan. Näkisinkin mielekkääksi, että kauppakomppanioihin perustuvia narratiiveja varsinkin oikeus- ja taloushistoriassa, mutta yhtä lailla varsinkin niihin tukeutuvassa yleisessä historiassakin arvioitaisiin komppanioiden entiteetin sisältämän sosiaalisen ulottuvuuden (*Gemeinschaft*) ja sen vaikutukset huomioiden, määrämuotoihin (*Gesellschaft*) perustuvan teoreettisen tarkastelun sijaan.

LÄHTEET, KIRJALLISUUS, TIETOKANTALIITTEET

ALKUPERÄISLÄHTEET

Sanomalehtilähteet: Svenska Dagstidningar. Sveriges nationalbibliotek.

<https://tidningar.kb.se/>

Digitaliserade svenska dagstidningar. Sveriges nationalbibliotek.

<http://magasin.kb.se/searchinterface/>

Painetut lähteet:

1731 Privilegio

Kongl. maj:ts Öpna Privilegium För Commissarien Hindrich König & Compagnie. Göteborgs universitetsbibliotek: Svenska ostindiska kompaniets arkiv.

Verkossa (21.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/fasta/laband/erez/handskrift/ostindiepdf/192/192.pdf>

1746 Privilegio

Kongl. Maj:ts Förnyade öpne Privilegium, Angående Fartens och Handelens fortsättiande på Ost-Indien. Gifwit Stockholm i Råd-Cammaren then 17 Junii 1746. Göteborgs universitetsbibliotek: Svenska ostindiska kompaniets arkiv.

Verkossa (21.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/fasta/laband/erez/handskrift/ostindiepdf/195/195.pdf>

Privilegiodokumentin esittelysivulla (<http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/dokument/document.xml?id=195>) annetaan virheellisesti ymmärtää PDF-linkistä aukeavan Johan Arckenholtzin ”*En wäns swar utur Stockholm, til sin gode wän uti Giötheborg*” -tekstin. (23.4.2018).

Arckenholtz, Johan

En wäns bref utur Stockholm til sin goda wän uti Giötheborg. 1734 A. Göteborgs universitetsbibliotek: Svenska ostindiska kompaniets arkiv.

Verkossa (21.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/dokument/document.xml?id=190>

Arckenholtz, Johan

En wäns swar utur Giötheborg, på sin gode wäns bref utur Stockholm, angående swenske Ost-indiske compagniet. 1734 B. Göteborgs universitetsbibliotek: Svenska ostindiska kompaniets arkiv.

Verkossa (21.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/dokument/document.xml?id=191>

Carleson, Carl

Otroliga nya tidender. 1731. Göteborgs universitetsbibliotek: Svenska ostindiska kompaniets arkiv.

Verkossa (21.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/dokument/document.xml?id=194>

Dokumentin esittelysivulla annetaan ymmärtää tekstin laatijaksi Johan Arckenholtz. Komppaniaa puolustava tekstisisältö ei kuitenkaan tue tätä ja komppania-debattiin vuosien 1730-1747 osalta perehtynyt Thomas Magnusson (2008) on tulkinut tekstin komppanian puolustajana profiloituneen Carl Carlesonin kirjoittamaksi.

Muut alkuperäislähteet:

Förteckning över kompaniets skepp under 1 och 2 oktrojerna.

Sisältö:

Luettelo komppanian kahden ensimmäisen privilegiokauden kauppamatkoista: Kohde, aluksen nimi, kapteenin nimi, superkargöörien nimet, lähtö- ja paluupäivät, huutokaupan alkupäivä, voitonjaon ilmoituspäivä, voiton määrä ja muita merkintöjä.

Dokumentin fyysinen sijainti:

Göteborgs universitetsbibliotek: Svenska ostindiska kompaniets arkiv (arkivnr H 22:1, ligg. fol.).

Verkossa (21.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/dokument/document.xml?id=30>

Förteckning öfver svenska ostindiska compagniets skepp som äro avseglade från Götheborg under nya eller tredje octrojen.

Sisältö:

Luettelo komppanian kahden ensimmäisen privilegiokauden kauppamatkoista: Kohde, aluksen nimi, kapteenin nimi, superkargöörien ja assistenttien nimet, lähtö- ja paluupäivät, huutokaupan alkupäivä, voitonjaon ilmoituspäivä, voiton määrä.

Dokumentin fyysinen sijainti:

Göteborgs stadsmuseum: Arkivet (arkivnr GM575:3).

Verkossa (22.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/dokument/document.xml?id=171>

Promemoria med råd om teinköp.

Dokumentin fyysinen sijainti:

Göteborgs universitetsbibliotek: Skeppspredikanten C.C. Ströms papper (arkivnr H 21:1).

Verkossa (23.4.2018):

<http://www.ub.gu.se/samlingar/handskrift/ostindie/dokument/document.xml?id=101>

ARTIKKELILÄHTEET

Ahlström, Göran	Swedish Economic Thought in the Eighteenth Century. Teoksessa <i>Swedish Economic Thought: Explorations and Advances</i> (toim. Lars Jonung). Taylor & Francis Group. 1993.
Askenfelt, Linus	Auktioner på Svenska Ostindiska Compagniets laster 1748 och 1758 – varor, värden och köpare. <i>Forum Navale</i> , 73. 2017.

- Baguet, Jelten Politics and commerce: a close marriage? The case of the Ostend Company (1722-1731). *The Low Countries Journal of Social and Economic History*, Vol. 12, No. 3. The International Institute of Social History. 2015.
- Carlos, Ann M.
Nicholas, Stephen Theory and History: Seventeenth-Century Joint-Stock Chartered Trading Companies. *The Journal of Economic History*, Vol. 56, No. 4 pp. 916-924. 1996.
- Dübeck, Inger European law concerning 'privilegia' and a Danish industrial joint-stock company. *Scandinavian Journal of History*, 7:1-4, 177-193. 1982.
- Feldbaek, Ole Danish East India trade 1772–1807 statistics and structure. *Scandinavian Economic History Review*, 26:2, 128-144. 1978.
- Feldbaek, Ole The Danish Asia trade 1620–1807. *Scandinavian Economic History Review*, 39:1, 3-27. 1991.
- Grage, Elsa-Britta Capital supply in Gothenburg's foreign trade, 1765-1810. *Scandinavian Economic History Review*, 29:2, 97-128. 1981.
- Hansmann, Henry
Kraakman, Reinier
Squire, Richard Law and the Rise of the Firm. *Harvard Law Review*, Vol. 119 (5), pp 1333-1403. 2006.
- Harris, Ron The institutional dynamics of early modern Eurasian trade: The commenda and the corporation. *Journal of Economic Behavior & Organization* 71, 606–622. 2009.
- Harris, Ron The History of Team Production Theory. *Seattle University Law Review*, 537-560 (Vol. 38). 2015.
- Iglesias, Oriol
Saleem, Fathima Zahara How to support consumer-brand relationships, teoksessa *Brand, identity and corporate reputation* (toim. Lim et al.) Emerald Publishing Limited. 2015.
- Janes, Derek Charles Fine Gottenburgh Teas: the import and distribution of smuggled tea in Scotland and the north of England c. 1750–1780. *History of Retailing and Consumption*, 2:3, 223-238. 2016.
- Jensen, Michael C.
Meckling, William H. Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, Vol.3(4), 305-360. University of Rochester. 1976.

- Jimack, Peter
Mander, Jenny Reuniting the World: The Pacific in Raynal's *Histoire des deux Indes*. *Eighteenth-Century Studies*, Volume 41, Number 2, 189-202. Johns Hopkins University Press. 2008.
- Jones S. R. H.
Ville, Simon P. Efficient Transactors or Rent-Seeking Monopolists? The Rationale for Early Chartered Trading Companies. *The Journal of Economic History*, Vol. 56, No. 4, 898-915. 1996.
- Kelsall, Philip The Danish monopoly trading companies and their shareholders, 1730–1774. *Scandinavian Economic History Review*, 47:3, 5-25. 1999.
- Monod, Paul Dangerous Merchandise: Smuggling, Jacobitism, and Commercial Culture in SoutheastEngland, 1690-1760. *Journal of British Studies*, Vol. 30, No. 2, 150-182. Cambridge University Press. 1991.
- Mui, Hoh-cheung Smuggling and the British tea trade before 1784. *The American historical review*, Vol.74(1), 44-73. 1968.
- Müller, Leos En köpmannasläkt mellan Stockholm, Göteborg och Amsterdam – Familjen Grill 1700-1800. *Släkt och Hävd*, Nr 3-4, Genealogiska Föreningen. 2002.
- Müller, Leos The Swedish East India trade and international markets: Re-exports of teas, 1731–1813. *Scandinavian Economic History Review*, Vol.51(3), 28-44. 2003.
- Samuelsson, Per On the Evolution of Corporate Forms. *University of Illinois Law Review*, Vol. 2005, 15-30. 2005.
- Seth, Vijay K. The East India Company—A Case Study in Corporate Governance. *Global Business Review*, Vol.13(2), 221-238. 2012.
- Van Gent, Jacqueline Linnaeus’ tea cup. *Scandinavian Journal of History*, 41:3, 388-409. 2016.
- Wezel, Filippo Carlo
Ruef, Martin Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796. *American Sociological Review*, Vol. 82 (5), 1009-1036. 2017.

- Åberg, Martin The Swedish East India company 1731–66. Business strategy and foreign influence in a perspective of change. *Scandinavian Journal of History*, 15:1-2, 97-108. 1990.

KIRJALLISUUS

- Andersson, Bertil *Göteborgs Historia, Näringsliv och Samhällsutveckling, Från fästningsstad till handelsstad*. Nerenius & Santérus Förlag. 1996.
- Chaudhuri, Kirti Narayan *The trading world of Asia and the English East India Company, 1660-1760*. Cambridge University Press. 1978.
- Erikson, Emily (toim.) *Chartering Capitalism*. Emerald Group Publishing Limited. 2015.
- Ferguson, Niall *Sivilisaatio. Me ja muut*. (Suom. Kimmo Pietiläinen; alkuperäisteos Civilization. The West and the Rest). Terra Cognita. 2011.
- Grage, Elsa-Britta Niklas Sahlgren och kapitalets krokiga vägar, teoksessa *Ostindiska Compagniet Affärer och föremål*, Kristina Söderpalm (toim.), Stina Andersson, Christer Feiff, LarsOlof Löf. Göteborgs Stadsmuseum. 2003.
- Hansson, Hans Ostindiska kompaniet. Teoksessa Den Svenska Historien 6 – Frihets 1719–1772 (Toim. Jan Cornell, Sten Carlsson ja Jerker Rosén). Albert Bonniers Förlag. 1967.
- Hassan Jansson, Karin When Sweden Harboured Idlers: Gender and Luxury in Public Debates, c. 1760-1830. Teoksessa *Sweden in the eighteenth-century world: provincial cosmopolitans* (toim. Göran Rydén). Ashgate Publishing Ltd. 2013.
- Hermansson, Robert The great East India adventure: the story of the Swedish East India Company. Breakwater Publishing. 2004.

- Holmberg, Claes-Göran *Den Svenska pressens historia I – I begynnelsen (tiden före 1830),* (Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per toim.). Ekerlids Förlag. 2000.
- Kjellberg, Sven T. *Svenska Ostindiska Compagnierna 1731-1813.* Allhems Förlag. 1975.
- Koninckx, Christian *The First and Second Charters of the Swedish East India Company (1731-1766).* Van Hemmert Publishing Co. 1980.
- Mackillop, Andrew *A North Europe World of Tea: Scotland and the Tea Trade, c.1690–c.1790,* teoksessa Berg M., Gottmann F., Hodacs H., Nierstrasz C. (toim.) *Goods from the East, 1600–1800.* Palgrave Macmillan. 2015.
- Magnusson, Lars *Sveriges Ekonomiska Historia.* Tiden Athena. 1996.
- Magnusson, Lars *An Economic History of Sweden.* Routledge. 2000.
- Magnusson, Thomas *”...till Rikets Oboteliga Skada och deras Winning...” Konflikten om Ostindiska kompaniet 1730-1747.* Göteborgs Universitet. 2008.
- Müller, Leos *The Merchant Houses of Stockholm, c. 1640-1800. A Comparative Study of Early-Modern Entrepreneurial Behaviour.* Studia Historica Upsaliensia 188. University of Uppsala. 1998.
- Müller, Leos *Consuls, Corsairs, And Commerce. The Swedish Consular Service and Long-Distance Shipping, 1720-1815.* Studia Historica Upsaliensia 213. University of Uppsala. 2004.
- Müller, Leos *Sweden’s Neutrality and the Eighteenth-Century Inter-State System,* teoksessa *Sweden in the eighteenth-century world: provincial cosmopolitans* (toim. Göran Rydén). Ashgate Publishing Ltd. 2013.
- Olán, Eskil *Ostindiska Compagniets Saga – Historien om Sveriges märkligaste handelsföretag.* Tredje upplagan. Elanders Boktryckeri Aktiebolag. 1923.
- Oscarsson, Ingemar *Den svenska pressens historia I – I begynnelsen (tiden före 1830),* Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). Ekerlids Förlag. 2000.
- Robins, Nick *The Corporation That Changed the World: How the East India Company Shaped the Modern Multinational.* Pluto Press. 2012.

Scott, Franklin D.	Sweden – The Nation's History. University of Minnesota Press. 1977.
Serge, Sandro Swedberg, Richard Stern, Nora	<i>A Weberian Analysis of Business Groups and Financial Markets: Trade Relations in Taiwan and Korea and Some Major Stock Exchanges.</i> Routledge. 2008.
Stern, Philip J.	<i>The Company-State: Corporate Sovereignty and the Early Modern Foundations of the British Empire in India.</i> Oxford University Press. 2011.
Swedberg, Richard Agevall, Ola	<i>The Max Weber Dictionary: Key Words and Central Concepts, Second Edition.</i> Stanford Social Sciences. 2016.
Söderpalm, Kristina	Auktionen på den första lasten från Kina år 1733, teoksessa <i>Ostindiska Compagniet Affärer och föremål</i> , Kristina Söderpalm (toim.), Stina Andersson, Christer Feiff, LarsOlof Löf. Göteborgs Stadsmuseum. 2003.
Tönnies, Ferdinand	<i>Community and Civil Society.</i> Jose Harris (toim.). Cambridge University Press. 2001.
Wottle, Martin	<i>Det lilla ägandet – Korporativ formering och sociala relationer inom Stockholms minuthandel 1720-1810.</i> Stads- och kommunhistoriska Institutet, Stockholms universitet. 2000.

TIETOKANTALIITTEET

Tätä työtä varten kootut tietokannat:

SOIC LEHDISTÖSSÄ

Tiedostomuoto	Microsoft Excel 2016.	
Sisältö	Ruotsin Itä-Intian kauppakomppaniaan, sen henkilöstöön ja muihin tutkimuksen kannalta relevantteihin aiheisiin liittyviä lehdistöesiintymiä.	
Sarakkeistus	LEHTI	Lehden nimi
	PVM	Päiväys
	TEKSTI	Tekstin alku ja soveltuvin osin muita kohtia tekstistä.

JULKAISIJA	Tekstin oletettu julkaisija; esim. komppania, seurakunta, yksityinen, lehti, jne.
LAJI	Tekstin laji (esim. huutokauppailmoitus, laivauutinen, jne.)
ALALAJI	Edellisen tarkennus, esim. saapuminen tai lähtö laivauutisiin liittyen.
MUUTA	Erityiset huomiot tekstiin liittyen.
MUUT SARAKKEET	Tieto, millä hakutermillä osuma on löytynyt ja kummasta verkkoarkistosta. Erilaisia luokittelu-, ja muita apusarakkeita.

LAIVURIT GÖTEBORGISSA

Tiedostomuoto	Microsoft Excel 2016.
Sisältö	Göteborgin satamaan 1755-1756 saapuneet ja sieltä lähteneet laivurit Göteborgs Wecko-Lista -lehden mukaan.
Sarakkeistus	<div> <div> SAAP.NRO jossa</div> <div> LÄHT.NRO jossa</div> <div> LAIVURI I EN LAIVURI I SN MISTÄ TUONTILASTI MIHIN VIENTIMÄÄRE VIENTILASTI KOKONIMI KÄVI</div> <div> NRO SAAP.VKO LÄHTÖ-VKO VKOA PAIKALLA LAIVURI-LK 1...52</div> </div> <div> Götheborgs Wecko-Lista -lehden päiväys, kyseinen laivuri on ilmoitettu saapuneeksi. Götheborgs Wecko-Lista -lehden päiväys, kyseinen laivuri on ilmoitettu lähteneeksi. Laivurin etunimi. Laivurin sukunimi. Ilmoitettu lähtösatama. Ilmoitettu kohdesatama / -alue. Edellisen sarakkeen luokittelu. Etu- ja sukunimen yhdistely. Montako kertaa vuoden aikana kävi Göteborgissa. Järjestysnumero aineistossa ennen lajitteluja. Saapumisviikon järjestysnumero. Lähtöviikon järjestysnumero. Göteborgissa vietetyt viikot. Laivurin kansallisuus / pääasiallinen liikennöntialue. Kalenteriviikko (X = laivuri Göteborgissa).</div>

KIRKOLLISET ILMOITUKSET

Tiedostomuoto Microsoft Excel 2016.

Sisältö **Taulu 1:** Vuosien 1750 ja 1754 Götheborgs Wecko-Lista -lehden ja vuoden 1765 Götheborgska Nyheter -lehden kirkolliset ilmoitukset yksityiskohtaisesti.

Taulu 2: SOIC Lehdissä -tietokannasta poimitut kirkolliset ilmoitukset tarkemmin määriteltäviksi.

Sarakkeistus

Taulu 1:

SRK	Seurakunta.
PV	Lehden päiväys / päivä.
KK	Lehden päiväys / kuukausi.
VVVV	Lehden päiväys / vuosi.
LAJI	Ilmoituslaji, Wigde / Döde (vihitty, kuollut)
SP	Sukupuoli.
TITTELI	Siviilisääty / Titteli. (esim. Jungfru, Enka).
TITTELI 2	Edellisen jatko / toinen määre.
AMMATTI	Ammattinimike.
TYÖNANTAJA	Työnantaja.
ETUNIMI	
SUKUNIMI	
IKÄ	
SY	Kuolinsyy.
LISÄTIETO	
OMAISEN ETUNIMI	
OMAISEN SUKUNIMI	
OMAISEN TITTELI 1	
OMAISEN TITTELI 2	
OMAISEN AMMATTI	
OMAISEN TYÖNANTAJA	
OMAISEN LISÄTIETO	
VP	Vihkiparin järjestysnumero
MUUTA	
R	Rivinumero.
TA-ILM.	TYÖNANTAJA / OMAISEN TYÖNANTAJA

Sarakkeistus

Taulu 2:

LEHTI	SOIC LEHDISTÖSSÄ -taulukon mukaisesti.
PVM	SOIC LEHDISTÖSSÄ -taulukon mukaisesti.

TEKSTI	SOIC LEHDISTÖSSÄ -taulukon mukaisesti.
JULKAISIJA	SOIC LEHDISTÖSSÄ -taulukon mukaisesti.
LAJI	SOIC LEHDISTÖSSÄ -taulukon mukaisesti.
VUOSI	Julkaisuvuosi.
MÄÄRE	Määre, jolla Itä-Intiaan viitattu.
MÄÄRERYHMÄ	Edellisen jako: Komppania / muu.
AMMATTI	Henkilön ammattinimike.
OMAINEN	X = ilmoituksen henkilö komppaniaan viitatun omainen (leski, tytär tmv.).
LK	Ammattihierarkialuokka 1-4.
VUOSIKYMMEN	Ilmoituksen vuosikymmen.